

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜNCEL ORTAÖĞRETİM DURUŞUNUN LAİK BİLİNCİ
UYANDIRMA YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Diyarbakır Örneği

HAZIRLAYAN

Selahattin DEMİRCAN

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Hasan AKGÜNDÜZ

DİYARBAKIR

2007

ÖZET

Araştırmanın genel amacı; güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesidir. Bu genel amaca bağlı olarak, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci zihinsel-psikomotor/duyuşsal-toplam benlik durumu düzlemlerinde uyandırma yeterliliği, cinsiyet/branş-okul türü /kıdem-unvan değişkenleri dikkate alınarak öğretmen eğilimleri yani bilinç genetiğine yansımaları itibariyle açıklanmıştır.

Araştırmanın evrenini ve örneklemini, 2005–2006 eğitim ve öğretim yılında Diyarbakır ili merkez ortaöğretim okullarında görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Evrende bulunan 1172 öğretmenden 500'üne ulaşılmış ve 373'ünden ise, araştırma danışmanının oluşturduğu anket geri toplanmıştır.

Araştırma betimleme yöntemiyle yapılmış bir alan taraması niteliğinde olup, laik bilinci uyandırmada etkili olan eğitim yaklaşımları, laikliğin gelişim süreci ve Milli Eğitim Sistemi içinde güncel ortaöğretim duruşu program çeşitliliğine göre incelenmiş olup, toplanan veriler SPSS programından faydalanılarak çözümlenmiştir.

Veri çözümlenmeleri ile ulaşılan temel sonuçlar şöyle özetlenebilir;

- Öğretmenler, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğine zihinsel-psikomotor düzlem itibariyle $x=3,51$ gibi yüksek bir oranda katılmışlardır. Ancak aynı yeterliliği duyuşsal düzlemine $x= 3,2$ oranı; toplam benlik durumu düzlemine ise $x= 3,35$ oranıyla kısmen katılmışlardır. Varılan ortak sonuç, öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğini bilgilendirme/koşullandırma niteliğini aşmayan zihinsel-psikomotor düzlem itibariyle oldukça yeterli bulduklarıdır.

- Araştırmanın ortak sonuca bağlı bir başka yan sonucu; bayan öğretmenlerin yukarıda işaret edilen eğilime daha yüksek oranda katıldıklarıdır.

- Araştırmanın sonucu ile ilgili branş ve okul türü değişkenine bağlı anlamlı bir farklılaşma saptanmamıştır.

ABSTRACT

The main aim of this research is to evaluate educational view of the teachers working in official middle school concerning laic vision and adequacy of arising laic consciousness. By depending on this general aim, adequacy of arising laic consciousness of current secondary education's attitude on mental-psyhcomotor, sensorial and general virtual dimensions are searched by remarking of independent variables, which are gender, seniority of their career, categories of schools and the specialty of their occupations, considering teachers' tendency that is reflection to conscious genetics.

The sample and universe of the research is made up of by teachers working in the central middle schools in Diyarbakir in the education period of 2005-2006. The sample is composed of 1172 teachers. The 500 of 1172 teachers participated to the sample have been reached and from 373, questionnaire prepared by the advisor of research has been retaken.

The research is in characteristic of field research made by description technique and education approaches effective in arising laic consciousness, development process of laicism and attitude of current secondary education in National Education System have been examined and the data were analyzed by benefiting SPSS program.

Basic results reached with data analysis can be summarized as such:

- Teachers have participated to adequacy of arising laic conscious concerning mental level at high ratio such as $x=3,51$. However, teachers partly agree that the secular consciousness have reflection over sensorial ($x=3,2$) and general ($x=3,35$) dimension. Reached common result is that teachers have found highly sufficient the attitude of secondary education in adequacy of arising laic consciousness which doesn't overcome informing/conditioning quality.
- Another side result of research attached to common result is that females teachers participate to the tendency pointed out above at higher level.
- Concerning to result of research, no significant differentiation has been detected attached to the branch and school kind variables.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hasan AKGÜNDÜZ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Abidin DAĞLI

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞENTÜRK

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2007

Prof.Dr. Emrullah Güney
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Eğitim; geçmiş bilgi ve birikimlerin yeni nesillere aktarılması ve bunun onlar tarafından daha da geliştirilmesinin sağlandığı eylemlerin bütünüdür. Bu konudaki başarı, eğitimin ne kadar bilimsel ve özgür olduğuyla bağlantılıdır. Tüm insanlık tarihi boyunca, eğitimi kendi siyasi çıkarları doğrultusunda kullananlar olmuştur. Tabii, bunlar için bilim değil, kendi iktidarlarını destekleyecek dogmalar önemlidir. Bu tür eğitim sisteminin ön plana çıktığı devletlerde, iktidarlar kendilerine destek açısından sorun yaşamazlar ama ülke, belli bir tarih süreci içinde geri kalır ve diğer devletlerin uydusu durumuna gelir. Nitekim Osmanlı Devleti bizim için bunun en büyük göstergesidir. Atatürk bu gerçekten yola çıkarak, laik eğitime çok önem vermiş, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de ilk yıllarında olağanüstü bir atılım yapmıştır. Ne yazık ki ilerleyen yıllarda aynı değerler tam olarak korunamamış, günümüze kadar gelen birçok iktidar laik eğitime, kendi siyasi görüşleri doğrultusunda darbeler vurmuşlardır.

Ülkemizin geleceğini belirleyecek laik eğitim sistemimizin belki de en önemli basamağı olan ortaöğretim kurumlarımızda eğitsel duruşun laik içeriği ve laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi önemli kabul edilerek bu araştırma yapılmıştır. Zira yeni kuşaklara, laiklik bilincini aşılıp içlerindeki özgür iradeyi bulmalarına yardımcı olacak öğretmenlerimizdir.

Araştırmamda tez danışmanlığımı üstlenerek bana yön veren, geliştirdiği anketi kullanmama izin veren danışmanım Prof.Dr. Hasan AKGÜNDÜZ'e, değerli vakitleriyle bilgi ve birikimlerini esirgemeyen Yrd.Doç.Dr. Behçet ORAL'a, Yrd.Doç.Dr. Abidin DAĞLI'ya, Arş.Gör.Yunus AVANOĞLU'na ve yüksek lisans öğrenimim süresince desteğini benden hiç esirgemeyen eşime teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
TUTANAK	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
TABLolar	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	
Konunun Sunumu	1
Amaçlar	14
Araştırmanın Önemi	15
Varsayımlar	15
Sınırlılıklar	16
Tanımlar	16
Yöntem	17
- <i>Araştırma Modeli</i>	
- <i>Evren ve Örneklem</i>	
- <i>Verilerin Toplanması</i>	
- <i>Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması</i>	
1. GÜNCEL ORTAÖĞRETİM DURUŞUNUN LAİK BİLİNCİ UYANDIRMA YETERLİLİĞİ	
1.1. Laikliğin Niteliği ve Tarihsel Gelişimi	21
1.2. Türk Eğitim Sisteminin Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliği	36
1.3. Türk Ortaöğretim Sisteminin Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliği	49
1.3.1 Ortaöğretim Kurumlarının Amaçları ve Laiklik Bilinci.....	49
1.3.2 Ortaöğretim Kurumlarının Teorik/Sosyal/Teknik Araçları ve Laiklik	57
1.4 Ortaöğretim Kurumlarının Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliği.....	63
2. GÜNCEL ORTAÖĞRETİM DURUŞUNUN LAİK BİLİNCİ UYANDIRMA YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ/ Diyarbakır Örneği	
2.1 Öğretmenlerin Kişisel Durum Bilgileri	67
2.2 Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Zihinsel-Psikomotor Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşler.....	71
2.3 Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Duyuşsal Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşler	77
2.4 Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Toplam Benlik Düzleminde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşler	83
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	90
KAYNAKLAR	98
EKLER	

TABLOLAR

Tablo 1: Diyarbakır İli Ortaöğretim Öğretmen Sayılarının Dağılımı	17
Tablo 2: Verilen ve Geri Dönen Veri Toplama Araçlarının Sayısal Değerleri ve Yüzdeleri.....	18
Tablo 3: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayılarında Artış (1923 – 1924 /2004 –2005).....	48
Tablo 4: Öğretmenlerin Cinsiyetlere Göre Dağılımı.....	67
Tablo 5: Öğretmenlerin, Görev Yaptıkları Okul Türlerine Göre Dağılımı.....	68
Tablo 6: Öğretmenlerin Mesleki Branşlara Göre Dağılımı.....	69
Tablo 7: Öğretmenlerin Mesleki Branşlarının Açılımı	69
Tablo 8: Öğretmenlerin Mesleki Kıdemlerine Göre Dağılımı	70
Tablo 9: Zihinsel Düzlem Önergeleri ve Çözümlemesi.....	71
Tablo 10: Zihinsel Düzlemin Cinsiyete Göre Dağılımı	74
Tablo 11: Zihinsel Düzlemin Görev Yapılan Okul Türlerine Göre Dağılımı.....	75
Tablo 12: Zihinsel Düzlemin Meslek Branşlara Göre Dağılımı	75
Tablo 13: Zihinsel Düzlemin Mesleki Kıdemlere Göre Dağılımı.....	76
Tablo 14: Duyuşsal Düzlem Önergeleri ve Çözümlemesi.....	77
Tablo 15: Duyuşsal Düzlemin Cinsiyete Göre Dağılımı	79
Tablo 16: Duyuşsal Düzlemin Görev Yaptıkları Okul Türlerine Göre Dağılımı.....	80
Tablo 17: Duyuşsal Düzlemin Görev Yaptıkları Okul Türlerine Göre Dağılımından Oluşan Anlamlı Farkın Kaynağı	81
Tablo 18: Duyuşsal Düzlemin Mesleki Branşlara Göre Dağılımı	82
Tablo 19: Duyuşsal Düzlemin Mesleki Kıdemlere Göre Dağılımı	82
Tablo 20: Toplam Benlik Düzlemi Önergeleri ve Çözümlemesi.....	83
Tablo 21: Toplam Benlik Düzleminin Cinsiyete Göre Dağılımı	86
Tablo 22: Toplam Benlik Düzleminin Görev Yapılan Okul Türlerine Göre Dağılımı	86
Tablo 23: Toplam Benlik Düzleminin Görev Yapılan Okul Türlerine Göre Dağılımından Oluşan Anlamlı Farkın Kaynağı	87
Tablo 24: Toplam Benlik Düzleminin Mesleki Branşlara Göre Dağılımı	88
Tablo 25: Toplam Benlik Düzleminin Mesleki Kıdemlere Göre Dağılımı.....	89

KISALTMALAR

- A.D.D:** Atatürkçü Düşünce Derneği
A.g.e: Adı geçen eser
AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
A.g.k: adı geçen kaynak
A.g.m: Adı geçen makale
ANOVA: Analysis of Variance (farklılık analizi)
A.Ü: Ankara Üniversitesi
B.M:Birleşmiş Milletler
c: Cilt
Gen. Kur. Bas: Genel Kurmay Basımevi
G.Ü. G.E. F: Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
M.E. B: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü: Marmara Üniversitesi
S: Sayfa
T.B.M.M: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C: Türkiye Cumhuriyeti
T.D.K: Türk Dil Kurumu
T.E.D: Türk Eğitim Derneği
T.T.K: Türk Tarih Kurumu
UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
V.b: ve benzeri
Yay: Yayını
YÖK :Yüksek Öğrenim Kurumu

GİRİŞ

Konunun Sunumu

Cumhuriyetimizin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e göre “*bir ulusun çağın gerisinde kalmasının asıl ve tek nedeni eğitim meselesidir*”; çünkü “*eğitim bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüce bir toplum halinde yaşatır, ya da esarete ve sefalete terk eder*”¹ diyerek eğitimi ne kadar önemseydiğini ortaya koymuştur.

Uygurlık ve Kültür tarihinin dönüm noktalarının yaşandığı 21. yüzyılın bu ilk yıllarında, içinde bulunduğumuz sosyal ve kültürel şartlar, kendimizi, kurumlarımızı ve değerlerimizi yeniden incelememizi gerektirmektedir. Özellikle eğitim anlayışımızı sorgulamamız çok önem taşımaktadır. İnsanlığın endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçiş sürecini yaşadığı günümüzde teknolojik yenilikler, benzeri görülmemiş değişimlere ortam hazırlamaktadır. Bu değişimin gelişim yönünde olmasını, kuşkusuz bilim, teknoloji, sanat ve manevi değerler alanında bilgili ve tutarlı insanlar yetiştirecek eğitim sistemi sağlayacaktır. Eğitim bir toplumun en kıymetli kaynağı olan insan gücünü, ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda yetiştiren, milletlerin hayatında çok önemli rol oynayan ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Eğitimin, bu öneminden dolayıdır ki milletler eğitim sistemlerini kurarken, o milleti oluşturan bireylerin ilgi ve gereksinimlerini daima göz önünde bulundururlar.²

Eğitim, süreç olarak insan üzerinde oluşturulan etkinlikler ve ürün ya da sonuç olarak; bu etkinliklerin bıraktığı iz olarak tanımlanabilir.³ Ülkemizde eğitimin önemi konusunda bir fikir birliği olmasına karşın sistem ve müfredat konusunda tartışmalar bugüne kadar sürüp gelmiştir. Siyasi iktidarlar kendi işlerine gelen müdahaleleri yapmayı ve daha da ötesi kendi işlerine gelen değişimler için zemin

¹Atatürk' ün Söylev ve Demeçleri, (Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1959), s.198

² Milli Eğitim Bakanlığı, **Türk Milli Eğitim Sistemi içinde Ortaöğretim** (Ankara: M.E. Basımevi, 1990) , s.5.

³Saim Kaptan, **Eğitimi Arıyorum, Eğitimde Yansımalar, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu**, (Ankara: Öğretmen Hüseyin Hüsnü Tekişik Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi Yayınları,1999), s.1.

aramayı alışkanlık haline getirmişlerdir; ama Türkiye Cumhuriyeti'nin Eğitim Sistemi: Laik Eğitim Sistemidir. Ülkeler, ancak ve ancak demokratik ve laik bir eğitim sisteminin sayesinde nitelikli insan yetiştirip, çağdaş bir konuma ulaşabilirler. Eğitim sistemi, laik temeller üzerine kurulup, bilinçli ve sistematik bir şekilde yapılırsa, ülkenin ilerleme sürecine bir katkısı olabilir. Ekonomik büyümeyi, sosyal değişmeyi ve siyasal gelişmeyi (demokratikleşmeyi) kapsayan düşüncenin temelini, eğitimin gelişimi oluşturmaktadır. Gerçekten de; insan davranışlarını, dolayısıyla insanı eğitim yoluyla geliştirmeden, hiçbir ekonomik ve siyasal gelişmeyi, kısaca çağdaşlaşmayı gerçekleştirmek mümkün değildir. Öyleyse; eğitim yalnızca eğitilen kişiyi değil, eğitilen kişinin ailesinden başlayarak bütün toplumu etkiler.⁴

Eğitim sisteminin birbirini tamamlayıcı olarak görülen iki ayrı fonksiyonu vardır. İlki, milletin kültürünü oluşturan sağlam ve kalıcı değerleri genç nesillere ileterek, milletin sürekliliğini sağlamaktır. İkincisi de, toplumun davranışlarında istenilen bazı değişiklikleri gerçekleştirmek, toplumun gelişmesini, ilerlemesini çağdaşlaşmasını sağlamaktır. Eğitim, bu işlevlerin ikisini birden yerine getirmekle yükümlüdür. Bunlardan birincisi gerçekleşmezse toplumda kopukluk olur, milletin sürekliliği tehlikeye düşer. İkinci işlev gerçekleşmezse, toplum geri kalır, çağın gelişmelerine ayak uyduramaz, varlığı tehlikeye düşer.⁵ Toplumun gelişmişliği ya da geri kalmışlığı ile o toplumun eğitim sistemi arasında yakın bir ilişki olduğu görüşü yeni olmamakla birlikte özellikle son çeyrek yüzyılda Birleşmiş Milletler, UNESCO gibi uluslararası kuruluşların yayınlarında ve araştırmalarında da dile getirilmektedir. Bir yazarımız bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:⁶

...İnsan yaşamının başlıca vizyonu, kendi bilincinin bütün kaliteleri itibariyle aktif hale gelmesi ve her boyutta deneysel farkındalığa ulaşmasıdır. Bu vizyonun alt süreçlerini; araştırma, öğrenme ve öğretme davranışları oluşturur. Araştırma, öğrenme ve

⁴ H.Ali Kaçan, **Atatürkçü Düşünce Sistemi**, (Ankara: II. Kitap 1983) , s.680.

⁵ H.Ali Kaçan, a.g.e. s.681.

⁶ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**,(Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006)

öğretmeyi insanın bilinç evriminde birbirinden ayrı değil, biri diğerini zorunlu kılan bütünüün parçaları şeklinde görmek gerekir. Birey için geçerli bu kanuniyet, toplumlar içinde geçerlidir. İşte eğitimin kurumsallaşması ve geleneğe dönüşmesi evrimsel dürtünün itmesiyle gelişen bu kabil duruşların dışsal ifadesidir. Tarih boyunca her birey ve toplumda eğitim; ruhsal, zihinsel ve eylemsel duruşlar olarak insan yaşamının ayrılmaz parçası olmuştur. Eğitsel duruşları, kolektif iradenin taşıdığı farkındalığa göre bazı toplumlarda, toplumun ayırıcı bir zihniyetle bölünmesine bağlı olarak zümresel duruş veya toplumun tümünü kuşatan kolektif duruş ve bir kısım toplumlarda da hem niyet ve düşünce hem de eylem boyutunda belirginleşen formal eğitim duruşu olarak tecelli etmiştir. Toplumlara karakterize eden eğitsel duruşun isminden öte, bu duruşun içeriği, etkinliği ve insan bilincinin evrimindeki dönüştürücü gücü önemlidir. Öyleyse eğitim, kolektif bilincin evrimsel dürtüye bağlı olarak yarattığı bir nevi evrim oyunudur ve amaç toplumun eğitim oyunuyla evrimleşmesini kolaylaştırmaktır. Zira bazı toplumlarda, evrim için yaratılan bu oyun, toplumun doğal evriminin engeli haline gelmiştir. Eğitim geleneklerinin doğuşunu ve gelişmesini bu ölçü dâhilinde değerlendirmek gerekmektedir.

Yukarıda özgün bir şekilde anlatıldığı üzere temel yurttaşlık bilgilerinin verilmesi, toplumsal ahlak ve bireye kişilik kazandırmada ve onun topluma uyum sağlamasında önemlidir. Ayrıca toplumsal ahlak, herkese becerileri ve isteklerine göre bir meslek edindirmeyi de amaç edinir. Eğitim böylece toplumsal kalkınmada ve demokraside son derece değerli bir yer tutmaktadır.⁷ Bununla birlikte Cumhuriyet’le beraber eğitim alanında yapılan sıçramaların belki de çok daha fazlasını günümüzde yapma zorunluluğu kendini göstermektedir. Kaldı ki bugüne kadar aradan neredeyse yüzyıl geçtiği halde laik eğitim konusunda Atatürk’ün başladığı yerin belki de daha da gerisinde bulunmaktayız. Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundaki laik eğitimin etkileriyle ilgili bir görüşü de şöyle ifade edebiliriz:⁸

...Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluş safhası Türk kolektif bilincinde proaktif ruhsal değerlerin egemen olduğu yaratıcı bir zaman dilimidir. Bu bağlamda ulu önder Atatürk ‘ün Cumhuriyet felsefesinin kök değeri olarak ortaya koyduğu laik duruş toplumun binlerce yılda deneyimlediği dinsel/ideolojik/ etnik/ ayrılıkçı/çatışmacı negatif değerleri ayıklama, arındırma ve dönüştürmeye yönelik total bir virüs temizleme programıdır. Toplumun tarihsel karmasıyla yüzleşmesi, bilince sinen temel ve türev korkulardan özgürleşme ve hayatı birlik vizyonuyla doğal ve kültürel çeşitliliği kutsayarak sevgi temelinde deneyimleyebilmenin omurga yol haritasıdır. Laik eğitim, bu temizlik arınma ve bilincin

⁷Mahmut Âdem, **Eğitimin Planlaması**, (Ankara: Şafak Matbaacılık, 1997) , s. III.

⁸Hasan Akgündüz, “Çağdaş Türk Cumhuriyetlerinde Eğitim”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, (2004), www.esosder.com. C.3. S.8. s. 20

titreşim frekansını yükseltme hareketinin yaratıcı lokomotifi olarak ikame edilmiştir. Burada temel alınan husus sahiplenme ve ret duygusallığından arınarak toplumun bütün karmik birikimini gözden geçirmesi, korku ürünü gelenek ve görenekleri bilincinden temizlemesi ve yaratıcılığa en üst derecede kanal olabilecek bilinç genetiğindeki dönüşümü başarmasıdır. İlginç olan husus batıdaki gibi Türkiye’de sevgi temelli laik duruşun ve laik eğitimin kolektif ego tarafından kırılması yeni bir korku, manipülasyon ve hükmetme aracına dönüşme yoluna girmesidir. Bu durum virüs temizleme programına yeni virüsler bulaşması ve gerçekte yaratıcılık dinamiği olan farklılıkların ayrılık ve çatışma negatif dinamiğine çevrilmesidir...

Eğitim, insanoğlunun öğrenme yeteneğinin oluşması ile başlar ve onun yaşamı boyunca da sürüp gider. Eğitimin konusu insandır. İnsan önemli olduğu için eğitim de önemlidir. Antik çağda, yazının bulunmasından önceki dönemde insanların eğitim ihtiyaçları bütünüyle hayatta kalma mücadeleleriyle ilgilidir. Hâlbuki günümüzde hızla gelişen bilim ve teknoloji, bilgiye ve ona ulaşabileceği sağlıklı bir eğitime olan ihtiyacı kat kat arttırmıştır. Eğitimin öneminin ve gerekliliğinin giderek artması, çağdaş insanın; eğitim ihtiyacını giderebilmesinin tek yolunun laik eğitim olduğunu göz önüne koyar.⁹

Laik eğitim dendiğinde ise, bireyin fikir, düşünce ve davranışlarını sürekli geliştirmeye ve değiştirmeye çabalayan pozitif baskıcı bir eğitim değil, insanın özünde bulunan ve çeşitli nedenlerle değişime uğrayan kutsama ve mutlak özgürlüğün yeniden farkına varılmasını sağlayan doğal eğitim tarzı kastedilmektedir.¹⁰

Buraya kadar bireyin ve toplumun erinci için eğitimin ne kadar önemli olduğu ve verilecek eğitimin mutlaka laik eğitim olduğu üzerinde duruldu. Bu konuya destek olması için laikliğin tam olarak ne anlama geldiğine de değinilmesi gerekmektedir. Laik, terim olarak, din ile dünya, özellikle din ile devlet işlerinin

⁹ İbrahim Ethem Başaran, **Eğitime Giriş**. (Ankara: Tıpkı Basım, 1999) , s.11.

¹⁰ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.11.

ayrılması anlamına gelir.¹¹ Bugün günlük dilde laik, isim veya sıfat olarak ruhban sınıfından yani papaz sınıfından olmayan, din egemenliğine ilgisiz kalıp, bağımsız bir dünya görüşüne sahip olan anlamına gelmektedir. Kavram Türkçe'ye Fransızca'dan alınarak hayatımıza sokulmuştur.¹² Fransızca'da dünya işlerini, din işlerinden, dini otoriteden bağımsız olarak ele alan anlamındadır. Laiklik insana ve dine saygıdır; din değildir, dinsizlik de değildir. Din gibi yüksek bir değer bazı çıkarılara alet edilmesini önlemek için en iyi çaredir. Türkiye'de akılcı yöntemin yerleşmesi açısından da laiklik çok önem taşımaktadır. İslam dini akla, bilime ve uygarlığa önem verdiği halde yüzyıllarca dinsel baskıyla gelişim engellenmiştir. Laiklik cehaletin ve hurafelerin ortadan kalkması açısından da büyük rol üstlenmektedir.¹³ Yine laiklikle ilgili özgün bir görüş şu şekildedir.

...Laiklik, din ve bilim gibi insanın proaktif doğasının özünü teşkil etmektedir. İnsan varoluşunun amacı, mutlak özgürlüğe erişmektir. Aslında insan özünde laik ve özgür olarak dünyaya gelmiştir. İlk çağlarda her bireyin bir tanrısı, inandığı ve kabullendiği doğruları mevcuttur. Hiç kimse diğerinin inandığına karışmamakta ve kendine çekmeye çaba harcamamaktadır. Ne zaman ki insanoğlu kendi dinini, ideolojisini ve görüşlerini başka bireylere kabul ettirme yoluna gittiğinde özünde laik ve özgür olan kişileri baskı altına almış, onları laiklikten uzaklaştırmıştır. İşte laiklik insanoğlunun özünde var olan özgürlük kalitesini yeniden deneyimleme, mutlak özgürlük anlamında bilinçle deneyimin ayırt edilebildiği bağımsızlık ötesi bütün nedenlerden arınıklık halidir¹⁴.

...Tarihsel bağlamı itibariyle farklı anlamlar yüklenmiş olmakla beraber laikliğin tarihteki gelişim çizgisi, insan bilincinin evrimleşme çizgisi ile paralel hareket etmiştir. Laik duruş, insanın değişik çatışmacı egoları uzlaştırıcı bilinçle adeta kuantum sıçrayışı yapan bir farkındalık ve aydınlanmadır. Masumiyeti temsil eden çocuk karakteri, nasıl insanın mutlak özgürlüğünü temsil ediyorsa laiklik de yadırgam/yâdsıma/yargılama/baskı/suçlamanın aşıldığı; insanın içsel bütünlüğünü kazandığı her tür tepkisel tutumdan arınarak bütün varoluş şekillerini kuşattığı bir kutsama vizyonudur. Laiklikte bir ideolojiyi/dini sahiplenme veya reddetme duygusallığı yoktur. Zira bu psikoz, aynı kalitenin mutasyona uğramış versiyonları olan laikçilik ve antilaiklik. Ve her ikisi de duygusal yükü dolu olup belirli coğrafya ve zamanla bağlantılı yorumlardır. Antilaiklik, kutsama bilincinin tam zıddı olan yadsıma/baskı/dışlama denilen korku temelli psikozlara dayanır. İnsanın,

¹¹ Niyazi Berkes, **Türkiye de Çağdaşlaşma**, (İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 1979), s.15.

¹² Hulusi Yazıcıoğlu, **Bir Din Politikası Laiklik**, (İstanbul: Şato Yayınları, 2005), s.22.

¹³ İbrahim Agâh Çubukçu, (<http://www.merih.net/ata/wata/wiacleiklik.html>)

*diğerine kabul ettirmeye çalıştığı dinsel görüş ve ideolojisinden beslenen marazi bilinç ödemleri olarak karşımıza çıkar...*¹⁴

İnsan maddi ve manevi özgürlüğüne düşkün bir varlıktır. Bu maddi ve manevi özgürlük için de geçerlidir. Düşündüğü gibi davranmak ve söylemek özgürlüğün yansımalarıdır. İstedikine inanmak konusunda da özgür olmalıdır. İnansa da inanmasa da kısıtlanmayı istemez. Bunlardan birini ötekinin denetimi altına almak, baskıda tutmak eğilim gösterirse, özgür olmanın karşısındadır, olumsuzdur. Düşünme özgürlüğüyle laiklik özdeştir, biri olmasa diğeri de olmaz. Bu nedenle inanma özgürlüğüne karşı çıkmakla laikliğe karşı çıkmak arasında da fark yoktur. Laikliğe karşı çıkanlar her türlü düşünme ve inanç özgürlüğüne de karşı çıkmış olurlar.¹⁵

Bütün bu anlatılanların ışığında, insan bilinç evriminin gelişimine bakacak olursak, bu bağlamda birbirinden farklı üç görüş mevcuttur. Hristiyanlık, insanın “doğuştan günahkâr” olduğunu kabul eder. Hristiyanlığa göre insanın doğuştan gelen negatif eğilimleri kontrol edilmelidir. Bir başka görüşe göreyse insan doğuştan nötrdür, yani ne iyi ne kötüdür. “Boş levha (tabula rasa)” yaklaşımına göre kişi, aile okul ve çevreden ne alırsa ona göre bir karakter geliştirir. Sonuncu grup ise Rousseau’nun da savunduğu “doğuştan masumiyet” yaklaşımıdır. Burada yapılması gereken insanın proaktif doğasında var olan kodları ortaya çıkarma amacı taşıyan eğitim şekline yönelmektir. Eğitim hayat boyu sürer; planlı ya da rastlantısal olabilir. Okul, okuma-yazma, ders araç gereçleri ve bunların dışında aile veya bir çevre içinde, kişisel yetiştirme yollarıyla yapılan öğretme, öğrenme, bilgi aktarma, beceri kazandırma çalışmalarının tümünü kapsayan eğitim, öğretimi de içine alan çok geniş bir terimdir.¹⁶ Genellikle; öğretim kelimesiyle birlikte kullanılsa da, anlamları farklıdır. Öğretim; teşkilatlı ve düzenli olarak genellikle bir öğretim kurumunda, öğretmenler tarafından, öğrencilere araç ve gereç kullanılarak bilgi

¹⁴ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**,(Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.15.

¹⁵ İsmet Zeki Eyüpoğlu, **Atatürk Devrimlerinin Işığında Laiklik**, (İstanbul: Say Yayınları, 1994), s.35.

¹⁶ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (İstanbul: Pegem Yayınları, 2001) , s.1,2

aktarılması ve öğretilmesi çalışmalarının tümüdür. Okul, diğerlerine göre müdahale etmesi, yönlendirmesi en kolay olanıdır. Okul, eğitim için bir araçtır. Öğretim, eğitimin bir parçasıdır ve ancak öğretilenler kişinin davranışlarında olumlu yönde değişiklikler meydana getirmişse eğitim halini alır.¹⁷ Yunus Emre bir dördlüğünde öğretimin güzel davranışlara ve insanın özüne dönmesini sağlayan eğitime dönüşmesi gerektiğini şöyle dile getirmiştir¹⁸:

*İlim ilim ilmektir,
İlim kendin bilmektir,
Sen kendini bilmezsen,
Ya nice okumaktır.*

Eğitim sürecinin birbiriyle bağlantılı birçok parametresi vardır; ama yine de belirleyici olan üç ana faktörden söz edilebilir. Bunlar aile, okul ve toplumdur. Biz bu evrelerin her birinde insanın özünden uzaklaşmayan ve özüne geri dönen eğitim tercihleri yapmak zorundayız. Zaten kültürümüzde halifeliğin alınmasıyla başlayan yozlaşmadan önce bu söz konusudur. Tasavvuf ve halk edebiyatımızda aynı yukarıda Yunus Emre'nin dördlüğünde olduğu gibi birçok örnek vardır. Hatta Türkler 10. yüzyılda, Müslüman olmadan önce, köklü bir bilim ve doğa sevgisine sahiptiler.

Osmanlılarda ise özellikle halifeliğin alınmasından sonra medreseler çok yaygın ve güçlü eğitim kurumları haline gelmiş, toplumu derinden etkilemişlerdir. Bütün Osmanlı dönemine eğitim açısından bakacak olursak “medrese dönemi” dememiz pek yanlış olmaz. Ancak Osmanlı Devletinin sonuna ve kapatılmalarına kadar (1924) kendilerini yenilemeye gitmemişlerdir.¹⁹ Ne yazık ki eğitim ve öğretimin temel amacı din olmuştur. Pozitif bilimlere ilgi son derece azdır. Milli devletlerin oluşmasıyla Milli Eğitim sistemlerinin gelişmesi, bir paralellik gösterir. Osmanlı devletinde ise eğitimde yenileşme ancak açılan bazı askeri okullarla gündeme gelmiş, eğitim işlerini yürütmek üzere ayrı bir bakanlığın kurulması ve bir

¹⁷ Yahya Akyüz, a.g.e. s.2.

¹⁸ Yunus Emre, **Yunus Emre Divanından Seçmeler**, Editör: Turan Dikmetaş, (İstanbul: Eflatun Yayınevi, 2004),s.254

¹⁹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (İstanbul: Pegem Yayınları, 2001),s.55.

takım yasal düzenlemelerin yapılması da yeterince etkili olamamıştır. Yine de bugünkü Türkiye Eğitim Sisteminin yasal düzenlemeleri, örgütlenme ve yönetim gibi yönlerden ilk adımlar o dönemlerde gerçekleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte gelişerek sürmüştür.²⁰ Bu doğrultuda Milli Eğitimin temel amaç ve nitelikleri oluşturulmuş olup, birçok defa yasalarda düzenlemeler yapılarak 14.06.1973 tarihinde son şekline getirilmiştir.²¹

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren demokratik, çağdaş ve laik bir toplum oluşturabilmek için eğitim seferberliklerine başlanmıştır. Demokrasi ve insan haklarının ön planda olduğu yani insanları ırk, toplumsal sınıf, cinsiyet gibi ayrımlara tabi tutmayan, laik, demokratik, bireylerin istek ve yetenekleri doğrultusunda üretimde en iyi değerlendirildiği, doğaya ve topluma saygılı, bilinçli ve kendini sürekli geliştirmeye çalışan insanlardan oluşan bir Türkiye için eğitime ağırlık verilmiştir. Eğitimle ilgili erekler belirlenirken eğitimin evrensel amaçları da göz önünde tutulmuştur.²²

Türk Eğitim Sistemi, tarihi ve kültürel birikimini de yanına alarak dünyada yaşanan değişimleri göz ardı etmeden evrimini sürdürmelidir. Eğitim kurumları, toplumun sosyal ve kültürel isteklerini karşılayacak şekilde, demokratik ve katılımcı bir yaklaşımla yeniden oluşturulmuştur.²³ Daha sonraki yıllarda ise Milli Eğitim Bakanlığı, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu ile Kalkınma Plan ve Programları doğrultusunda milli eğitim hizmetlerini yürütmekle görevlendirilmiştir. Türkiye eğitim sistemi, okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimden oluşan ve belirli yaş gruplarındaki bireylere, önceden belirlenmiş amaç ve programlara bağlı olarak belirli sürelerde, okul adı

²⁰ Mehmet Şişman, **Eğitim ve Okul Yöneticiliği**, (Ankara: Pegem Yayınları, 2004) , s.59.

²¹ Mahmut Adem. **Eğitim Planlaması** (Ankara: Şafak Yayıncılık, 1997), s. 8,9.

²² Feyyat Gökçe, **Eğitim Sistemlerinin Amaçları ile Devletin Siyasi, İdeolojik Ekonomik Güçleri Arasındaki İlişki**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999), s.320,322.

²³ Orhan Oğuz, **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, (İstanbul: Dem Yayınevi, 2004) , s.8.

verilen mekânlarda yürütülen örgün eğitimden²⁴ ve okul dışında gerçekleşen yaygın eğitimden oluşmaktadır.²⁵

Her ne kadar eğitim ömür boyu sürse de ortaöğretim çocuğun gelişmesinde dönüm noktasıdır; çünkü bu dönemde çocukluktan yetişkinliğe geçiş ve kimlik duygusunun yerleşmesi gerçekleşir. Cinsel kimlik yerleşir. Meslek seçimine yönelme de bu dönemdedir. Bu dönem başarıyla atlatılırsa kişi kendisiyle ve çevre ile barışık ve topluma yararlı bir birey olur.

Osmanlıda şimdiki liselerin yerine sultani ve idadi adı verilen okullar vardı. Cumhuriyetten sonra, idadi ve sultani adını taşıyan bu okullar, lise adını almıştır. Türkiye 'de halen ortaöğretim, lise ve dengi okullardan oluşmaktadır. Günümüzde pek çok dünya ülkesinde ortaöğretim de artık zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Mili Eğitim Temel Kanunu'na göre ortaöğretim, ilköğretime dayalı, en az üç yıllık eğitim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının hepsini kapsamaktadır. Yasaya göre, ilköğretimi tamamlayan ve ortaöğretime girmeye hak kazanmış olan her öğrenci, ortaöğretime devam etmek ve ortaöğretim imkânlarından ilgi, bilgi ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanma hakkına sahiptir.²⁶

Türkiye'de temel eğitimden sonra öğrencilerin yaklaşık %60' ı üst öğrenime devam etmemektedir. Hiçbir beceri kazanmadan mezun olan bu çocuklar sadece okuryazar olabilmektedir. Bu da ülkemiz için bir enerji kaybıdır.²⁷

Ortaöğretim kurumları, laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılmalı ve bağımlılıktan kurtarıcı bir kılavuzlama becerisine sahip olmalıdır. İnsan doğasında var olan laik bilinci psikomotor erdemlere dönüştürmeleri için gerekli

²⁴ Mehmet Şişman, **Eğitim ve Okul Yöneticiliği**, (Ankara: Pegem Yayınları, 2004), s.67.

²⁵ Mehmet Şişman, a.g.e.s.77.

²⁶ Mehmet Şişman, **Eğitim ve Okul Yöneticiliği**, (Ankara: Pegem Yayınları, 2004), s.71.

²⁷ Orhan Oğuz, **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi** (İstanbul: Dem Yayınevi, 2004), s.93

katkısı sağlamalıdır.²⁸ Bu amaçla, eğitimde laiklikle ilgili araştırmalarda elde edilen verilerin incelenmesinin, araştırmamızla kıyaslama açısından faydalı olacağı değerlendirilmiştir. Bu araştırmalardan bazıları şunlardır.

Bekir Özgen, 1994 yılında İzmir ilinde resmi ve özel ortaöğretim kurumların da görev yapan eğitimcilerden 250'sine uyguladığı anketle, onların düşünce özgürlüğü ve laiklik konusundaki görüşlerini incelemiş olup, ulaştığı sonuçlardan bazıları şu şekildedir²⁹:

- *Eğiticiler çoğunlukla laiklik ve demokrasiyi düşünce özgürlüğünün önkoşulu olarak algulamakta, ülkemizde laiklik ve demokrasinin uygulamasını sınırlı olarak görmektedirler.*
- *Bulgulardan eğitimcilerin laiklikle ilgili bilgilerinin zihinsel olarak yeterli olmadığı sonucu çıkmıştır.*
- *Eğitim sistemimizin, nesnelliği, bilimselliği ve eleştirel düşünceyi öne çıkarmadaki başarısına ölçme aracına cevap verenlerin %10.4ü hiç, %78,8 az olarak cevaplamışlardır.*
- *Laikliğin aklın ve bilimin etkinliğini ne ölçüde arttırabilir önermesine cevap verenlerden imam hatip eğitimcileri haricindekiler yüksek düzeyde olarak cevaplandırmışlar, imam hatip liselerindekiler az olarak cevaplamışlardır.*

Gök ve Okçabol'un 1998 yılında hazırladıkları Öğretmen Profili Araştırma Raporuna göre eğitimcilerin araştırmadaki eğitim sisteminin laikliğiyle ilgili kimi görüşlere katılma düzeyleri şu şekildedir³⁰: Eğitim sistemimiz laiktir görüşüne katılmayanlar %46 iken katılanlar %36 oranındadır. Şeriatçı akımların eğitimde etkili olduğuna ise %63 oranında katılım olmuş ancak %20 katılmıyorum olarak işaretlemişlerdir. Ders kitaplarının tutucu ve şoven olması ile ilgili önermeye ise %43 katılım olmuş, %34 oranında ise karşıt fikir beyan edilmiştir.

²⁸ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006). s.20.

²⁹ Bekir Özgen, **Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik** (İstanbul: Çınar yayınları,1995), s.167,203.

³⁰ Fatma Gök ve Rifat Okçabol, **Öğretmen Profili Araştırma Raporu**. (Ankara: Eğitim Sen Yayını, 1998), s.23,27.

Oktay ise 2000 yılında resmi ortaöğretim kurumlarında görevli eğitimcilerden 238'ine anket uygulamış, eğitimde laiklikle ilgili olarak tamamen, çok ve orta düzeyde katılım sağlanan şu sonuçlara ulaşmıştır³¹:

- *Laik eğitimde programların ve ders içeriklerinin bilimsel ilkelere dayandığı ve eğitimcilerin nesnel davranışlar sergilediği,*
- *Öğretim Birliği Yasasının uygulanmadığı,*
- *Eğiticilerin okullarda kıyak kıyafet yönetmeliklerine uydıkları,*
- *Eğitimde laiklik olmadan demokrasi sağlanamayacağı,*
- *Eğitimde laiklik konusunda mevcut yasa ve yönetmeliklere uyulmadığı,*
- *Laiklikle ilgili yasa ve yönetmeliklerin uygulanmasında il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri arasında farklılıklar olduğu,*
- *İmam hatip okullarının yapısı, laik eğitime uygun olmadığı,*
- *Yöneticiliğe atamalarda laiklik ilkesinden ödün verildiği,*
- *Eğiticilerin, eğitimde laiklik ilkesine uyduğu,*
- *Eğitimde laiklik konusunda mevcut yasa ve yönetmeliklerin yeterli olduğu,*
- *Eğitimde laiklik uygulamalarında eğitim sendikalarının önemli rol oynadığı,*
- *Okul kütüphaneleri ve sınıf kitaplıklarında eğitimde laiklik ilkesine aykırı yayınların yer aldığı,*
- *Sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasasının eğitimde laiklik konusunda önemli katkı sağladığı,*
- *Özel okullarda genellikle laiklik ilkesine uyulmamaktadır.*

Paker 2000 yılında üniversite gençleri arasında modernliğin ve laikliğin temsillerini derinliğine araştırmıştır. Araştırmaya 20–24 arası yaşlardaki 34 kız ve 43 erkek üniversite öğrencisi katılmıştır. Araştırma sonucunda laikliğin sosyal temsilleriyle ilgili olarak ulaşılan sonuçlar şöyledir³²: Araştırmada yapılan görüşmeler sonucunda laikliğin dört değişik şekilde algılandığı ortaya çıkmıştır. İlk laiklik algısı; devletin, toplum yönetiminde evrensel değerlere dayalı bir hukuku temel almasıdır. İkinci algıya göre; laiklik gündelik hayatın dünyevileşmesi olarak belirmiştir. Üçüncüsüne göre; laiklik modern ve demokratik zihniyetin bir

³¹ Çağatay Oktay, **Eğitimde Laiklik Konusunda Yönetici ve Öğretmenlerin Görüşleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s.73,74.

³² K. Oya Paker, **Üniversite Gençleri Arasında Modernliğin Temsilleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, , 2000), s.179–181.

parçasıdır. İnsanın dini bir otoritenin baskısından bağımsız, içselleştirdiği değerleri ve inançları doğrultusunda düşünmesi ve karara ulaşmasıdır. Dördüncü olarak yerellik bağlamında; laiklik, dini modern yaşamla uyuşturma projesidir. Bu algıya sahip kişilere göre, laiklik iki zorlu görev üslenmiştir. İlki, laiklikle dindarlığı uzlaştırmak, dinin tanınması, muhatap alınması, zaman zaman desteklenmesidir. Bu sayede de dinci kesimler varlıklarını sürdürebilmektedir. Diğeri ise bireyin din ve inanma hürriyetine müdahalesinin bu algı içinde yer almasıdır. Bu tanımlardan ulaşılan laiklik temsilleriyse şu şekilde ortaya konmuştur. Demokrasinin gereği olarak laiklik temsiline göre, laiklik devletin inançlara ve inanma biçimlerine eşit uzaklık ve yakınlıkta durması ve inananlar kadar inanmama hürriyetini de garanti altına almasıdır. Burada laiklik bir sistemde demokrasinin gereği, demokratik zihniyetin bir parçasıdır. Gündelik yaşamın dünyevileşmesi olarak laiklik temsiline göre, düşüncenin ve tüm yaşamın dünyevi bir çerçeve içerisinde sürdürülmesi temeldir. Bu durum için bireyin de aydınlanmaya vakıf olması gerekmektedir. Burada laiklik dünyevi ve modernliğin öngördüğü rasyonalist düşünceyi öne çıkaran bir duruşun sonucudur. Dini modern yaşamla uyuşturma temsilinde, laiklik kamusal alanda dinin etkisini kaldırmak amacına sahiptir. Modernleşme projesi kapsamında bireyin hayatına müdahale söz konusudur. Temsillerin ortak noktasına göre, laikliğin sistemin bir özelliği olduğu bireye ait olması gibi bir durumun fazla destek görmediği de elde edilmiştir. Araştırmadan ulaşılan sonuçlardan bir diğeri olarak toplumumuzda yönetimi ele geçirmek için çaba sarf eden İslami grupların varlığının modern yaşamı tehdit ettiği, demokrasiyi tehdit eden bu unsura karşı, demokrasinin korunması için gerektiğinde müdahaleci ve baskıcı olma ikilemi de elde edilmiştir.

Sonuç olarak Türk Aydınlatma Devrimi'yle eş zamanlı olarak, ülkede, geçmiş dönemin karanlıklarından yararlanan, laikliğin benimsenmesiyle düzenleri bozulan, yetki ve etkileri silinenlerce bir karşı devrim de başlatılmış ve çağdaşlaşma yolundaki Türkiye'nin her atılımı, yapılan her devrim, karşı devrimce engellenmeye yozlaştırılmaya çalışılmıştır. Demokrasiye ve hiçbir özgürlüğe değer vermeyen bazı kesimler son zamanlarda, çok yönlü eylem planlarında demokrasi, özgürlük ve insan hakları savunuculuğu havasına girmişlerdir. Cehaletin karanlığında bırakılan

insanları istedikleri gibi yönetmek işlerine geldiğinden bu kesimler, aklın, bilimin, kadın erkek eşitliğinin ve eğitim birliğinin, hukukun üstünlüğünün simgesi olan laik düzenin ve laik eğitimin düşmanlarıdır.³³

Türkiye Cumhuriyetinde laiklik ilkesi, kişilerin inanç, ibadet, vicdan ve düşünce özgürlüğünü sağlamayı amaçlayan bir ilkedir. Dinsel faaliyetlerin inanç ve ibadetle sınırlandırılmasını, bilim ve teknolojiyi daima kılavuz olarak almayı gerektirir. Ayrıca düşünsel özgürlük, Cumhuriyet yönetiminin önemli niteliklerinden biridir. Atatürkçülük'te Cumhuriyet, yasal olmak koşulu ile, düşünce özgürlüğünün savunucusu ve koruyucusudur. Eğer eğitimcilerden bu belirtilenlere uygun kuşaklar yetiştirmeleri bekleniyorsa, önce eğitimcilerin mutlaka bu nitelikleri ve laiklik bilincini kazanmış olması gerekmektedir.³⁴

Araştırma konumuza ilişkin olarak; Türk Ortaöğretim Sistemi'nin; laik vizyon açısından ayırt edici niteliği ve Türk Eğitim Sistemi'nin temel eğitim ve yüksek öğretim yelpazeleri arasında uyum sağlayan köprü konumunda bulunmasından dolayı, ortaöğretim kurumlarında görev yapan öğretmenlerin laik duruşları daha da önem kazanmaktadır. Bu husus bir kaynakta şöyle değerlendirilmektedir³⁵;

...Ortaöğretim çağındaki öğrencilerin yaşları itibariyle doğal zekadan toplumsal/yapay zekaya geçiş yaşamaları ve ortaöğretim okullarının paket program yükleme, yapay değer skalalarını içselleştirme zorlaması, insanın bu şiddete doğal zekasıyla direnişi ve tepkiselliği; Laik bilincin esasen doğal zekaya ait bir kalite oluşu, bu kalitenin uyandırılması halinde söz konusu geçiş döneminin korku ve şiddet temelinde değil, sevgi ve spontane açılım temelinde dönüştürücü gücünün yüksek gerçekleşeceği misali dip nedensellikler dikkate alındığında; konunun stratejik değeri daha kolay kavranmış olacaktır...

³³ Türkan Saylan, **Hukuk Devletinın Çağdaş Yorumu Işığında Laik ve Demokratik Cumhuriyet** (İstanbul: Otopsi Yayınevi, 2000), s.8.

³⁴Ziya Bursalıoğlu, **Cumhuriyet-Laiklik-Eğitim Üzerine**, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 1986) ,s.5.

³⁵ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.22.

Türkiye’de Atatürkçülük, laiklik ve devlet – din ilişkilerini konu alan çeşitli araştırmalar olmasına rağmen eğitimin laik bilinci uyandırma yeterliliği hakkında yeterli çalışmaya rastlanmamıştır. Bu da araştırmamızı özgün kılmaktadır. Bu saptamalar ışığında güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğini öğretmen görüşleri bağlamında Diyarbakır örneğinde değerlendirmeyi amaçlayan araştırmamın konu ve yöntem bakımından özgün bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Amaçlar

Araştırmamın genel amacı; Güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğini Diyarbakır örneğinde öğretmen görüşleri istikametinde değerlendirmektir. Bu genel amaca bağlı alt amaçlar ise şöyle sıralanabilir;

- *Güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci zihinsel düzlemde uyandırma yeterliliği hangi düzeydedir?*
- *Güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci duyuşsal düzlemde uyandırma yeterliliği hangi düzeydedir?*
- *Güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliği hangi düzeydedir?*

Önem

Ulusların ve kültürlerin birbirlerinden etkilenmeleri, birbirlerinden fikirler, inançlar, yaşama biçimleri almaları kaçınılmazdır. İnsanlık tarihinin ilerlemesi bu yolla olmuştur, olacaktır. İnsanlık tarihi ilerlerken maalesef dinsel kökenli isyanlarla, savaşlarla ya da kıyımlarla doludur, bu örnekler, sadece Hristiyan dünyasında değil, İslam dünyasında da mevcuttur.

Tarihteki her devrim, dinle değil, din adına eski düzeni savunan, eski düzenin güçleriyle bütünleşmiş olan dinci güçlerle karşı karşıya gelmiştir. Bu güçler kendilerinin etkisini azaltacak her girişimi dinsizlik olarak adlandırıp, “laiklik” kavramını da bu boyuta çekmeye çalışmaktadırlar.

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan, günümüze kadar gelen ve her geçen gün şiddetini arttırarak devam eden dini görüşlerden doğan bu kavgaların maalesef önümüzdeki yıllara da taşınacağı açıktır. İşte bu sebeple laikliğin özünü anlayıp, onun devamlılığını sağlamak devletin her kademesinin ve her bireyinin görevidir ve bu konuda asıl yükün, eğitim sistemimize düşmekte olduğu görülmektedir. Bu sebeple temel eğitimle, yüksek öğretim sistemi arasında bir köprü görevi yapan ortaöğretim sisteminde, laik bilincin değerlendirilmesinin önemi açıktır.

Varsayımlar

- *Veri toplama aracını cevaplayan öğretmenler, konuyla ilgili görüşlerini içtenlikle yansıtmışlardır.*
- *Araştırmada kullanılan veri toplama aracı, araştırmanın amacı olan durumu ortaya çıkarmak için uygundur.*

Sınırlılıklar

- *Bu Araştırma; 2005–2006 eğitim ve öğretim yılında Diyarbakır İli Merkez Ortaöğretim Okullarında görevli öğretmenler ile*
- *Araştırmanın yöntemi genel tarama modeli ile*
- *Elde edilen veriler, ölçme aracına verilen yanıtlarla,*
- *Laik duruş öğretim aşamalarından ortaöğretimin yeterliliği ile sınırlıdır.*

Tanımlar

Ortaöğretim: Anlayışta gelişme, zihinsel becerilerin gelişmesi, dış dünyayı daha iyi algılayabilmeye başlama, cinsiyetin getirdiği rollerin sorunları ve meslek seçimiyle ilgili kararların verildiği eğitim dönemidir.³⁶

Laik Eğitim: Laikliğin tarihsel versiyonları olmayıp insan doğasında temellenen, özünde kutsama ve her şeye dönüştürerek kapsama vizyonuna sahip olan, doğal eğitim tarzı laik eğitimidir.³⁷ Laik eğitim, özünü sadece din eğitim ve öğretimiyle sınırlamayan aynı zamanda eğitim programlarının ve ders içeriklerinin bilimsel ilkelere dayandığı, eğiticilerin nesnel davranışlar gösterdiği bir eğitimidir.³⁸

Öğretmen: 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir uzmanlık olarak belirtilmektedir.³⁹ Ayrıca öğretmen, eğitim kurumlarının her kademesinde, her yaş gurubundan öğrencilere istenilen öğrenme yaşantılarını kazanmalarına kılavuzluk eder.⁴⁰

Yöntem

Araştırma Modeli: Bu çalışmada kullanılan model genel tarama modelinde betimsel yöntemidir. Araştırmada; genel tarama modelinden yararlanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte veya günümüzde varolan bir durumu olduğu şekliyle araştırmayı amaçlayan yaklaşımlardır. Bu araştırmalarda herhangi bir şekilde sonucu etkileme ve değiştirme gayesi yoktur. Genel Tarama modellerinde hedef çok sayıda elemana sahip olan evren hakkında bir yargıya varmak için evrenin tümü ya da anlamlı bir örneklem üzerinde yapılan düzenlemelerdir.⁴¹ Bu yöntemden

³⁶ Emel Ültanır, **İlköğretim de Rehberlik ve Danışma**, (Ankara: Nobel Yayınları, 2003), s. 103.

³⁷ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2005–2006), s.21.

³⁸ Kasım Karakütük, **Demokratik ve Laik Eğitim**, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2001), s.102.

³⁹ Resmi Gazete, **Milli Eğitim Temel Kanunu**, (T.C. Resmi Gazete, 1973) Sayı.14574

⁴⁰ Mustafa Ergün, İzzet Çevik, Bahattin Ergezer, Ali Özdaş, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, (Ankara: Ocak Yayınları, 1999) s.61.

⁴¹ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Modeli**, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004), s.77, 79.

yararlanılan araştırmalarda, mevcut olayın daha önceki olay ve koşullarla ilişkisi göz önünde bulundurulur ve durumlar arasındaki etkileşim açıklanmaya çalışılır.⁴²

Betimsel nitelikte olan bu araştırmada, Diyarbakır İli Merkez Ortaöğretim okullarında görevli öğretmenlerin Eğitsel Duruşun Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşleri ve buna ilişkin görüşlerin farklılaşmasına neden olabileceği düşünölen cinsiyet, mesleki kıdem, çalışılan okul türü ve branşları gibi bağımsız değişkenler dikkate alınarak, laikliğin zihinsel, duyuşsal ve genel erdemler boyutunda fark olup olmadığı incelenmiştir.

Evren ve Örnekleme: Araştırma evrenini, 2005–2006 eğitim ve öğretim yılında Diyarbakır İli Merkez ortaöğretim okullarında görevli öğretmenler oluşturmaktadır. Diyarbakır İli genelinde Ortaöğretim okullarında görevli öğretmenlerin sayısı (2005–2006) tabloda verilmiştir.⁴³

Tablo 1: Diyarbakır Örneğinde Ortaöğretim Öğretmen Profili

İlçe	Sayı
Merkez	1172
Bismil	89
Çermik	20
Çınar	25
Çüngüş	7
Dicle	18
Eğil	9
Ergani	138
Hani	9
Hazro	9
Kocaköy	10
Kulp	18
Silvan	33
Toplam	1557

⁴² Saim Kaptan, **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, (Ankara: Tekişik Matbaası, 1991), s.59.

⁴³ www.meb.gov.tr/personel/kadro

Diyarbakır ilinde Ortaöğretim kurumlarında 1557 öğretmen görev yapmakta olup, bunların 1172 adedi il merkezinde görevlidir. İl merkezinde görevli Ortaöğretim öğretmenlerinin yaklaşık %32'sine veri toplama aracı uygulanmış olup, dağılımları Tablo 2' de dir.

Tablo 2:Veri Toplama Araçlarının Sayısal Değerleri ve Yüzdeleri

Denekler	Verilen Anket	%	Geri Dönen Anket	%
Lisede Görevli Öğretmen	350	70	264	75,4
Anadolu Lisesinde Görevli Öğretmen	100	20	76	76
Meslek Lisesinde Görevli Öğretmen	50	10	33	66
Toplam	500	100	373	74,6

Örneklemin amacı ise, araştırmacıya evren hakkında genellemeler yapabileceği bilgiyi, evrenin bütününe araştırmasına gerek kalmadan sağlamaktır.⁴⁴ Araştırmanın örneklemini belirlerken yansızlık ilkesi ışığında (küme- örneklem) yöntemi kullanılarak orta öğretim okulları basit şans yöntemiyle seçilmiştir. Bu doğrultuda tablo 2' de görüldüğü gibi araştırmanın örneklemini; normal liselerde görev yapmakta olan 264, Anadolu liselerinde görevli 76 ve Meslek liselerinde görevli 33 adet olmak üzere toplam 373 öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplama aracı verilen öğretmenlerin % 74,6'sından geri dönüşüm sağlanmıştır.

Verilerin Toplanması: Anket uygulaması için gerekli izin Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Diyarbakır M.E. Müdürlüğünden alındıktan sonra, örneklemini oluşturan okullar ve öğretmenlere, gerek bizzat ulaşılarak gerekse ilgili okul yöneticileri aracılığıyla, tez danışmanı tarafından geliştirilen ve çoktan seçmeli seçeneklerden

⁴⁴ Altun Işık ve Diğerleri, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, (Sakarya: Sakarya Yayınevi, 2005), s.72.

oluşan yirmi dört adet sorudan meydana gelen bir anket formu uygulanmıştır (Ek-2). Sorulara, “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “kısmen katılıyorum”, “katılmıyorum”, “kesinlikle katılmıyorum” seçenekleri doğrultusunda görüş belirtmeleri istenmiştir. Anketin uygulanacağı öğretmenler tarafından amacına uygun şekilde doğru olarak anlaşılıp yanıtlanmasını sağlamak amacı ile anketin baş tarafında bir açıklama yer almış ve gerekirse dolduranlarla bizzat görüşülerek gerekli açıklamalar yapılarak cevaplandırılması sağlanmıştır. Anketlerin toplanmasında 1 gün ile 1 haftaya yakın bir süre tanındığı olmuştur.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumu: Araştırmamızın analizinde SPSS istatistik programı kullanılmış olup, veriler; ortalama, standart sapma, frekans ve yüzde dağılımı ile T-testi ve One Way ANOVA testlerinden yararlanılarak yorumlanmıştır. Aritmetik ortalamalar yorumlanırken

1.00 – 1.80 → Kesinlikle Katılmıyorum

1.81 – 2.60 → Katılmıyorum

2.61 – 3.40 → Kısmen Katılıyorum

3.41 – 4.20 → Katılıyorum

4.21 – 5.00 → Kesinlikle Katılıyorum, derecelerinde yer aldığı kabul edilmiştir.

Anlamlılık derecesi genel itibariyle 0.05 olarak alınmıştır.

Diyarbakır ili merkez ilçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı öğretmenlere uygulanan veri toplama aracındaki soruların geçerlilik ve güvenilirliğini test etmek amacıyla, geçerlilik istatistiği uygulanmıştır. İstatistiksel değerlendirme sonucunda içsel tutarlılık katsayısı (cronbach's $\alpha=0.86$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçla veri toplama aracının sorularının içsel tutarlılığının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin ölçme aracına (Ek:1) verdiği katılım seviyeleri, zihinsel-psikomotor / duyuşsal / toplam benlik durumu düzleminde önermelerin çözümlemesiyle değerlendirilmiştir. Zihinsel-psikomotor düzlemin çözümlemesi,

ölçme aracındaki 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 12, 13, 14 ve 19 nolu önermelerle belirlenmiştir. Duyuşsal düzlemin çözümlemesi, ölçme aracındaki 8, 9, 11, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23 ve 24 nolu önermelerle belirlenmiştir. Toplam benlik durumu düzleminin çözümlemesi ise ölçme aracındaki 24 önermenin tamamının değerlendirilmesiyle elde edilmiştir.

1. GÜNCEL ORTAÖĞRETİM DURUŞUNUN LAİK BİLİNCİ UYANDIRMA YETERLİLİĞİ

1.1 Laikliğin Niteliği ve Tarihi Gelişimi

Laik terimi, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlamına gelir. Modern Fransızca’da din adamlarından başka kişilere, kurullara, yetkililere dünya işlerinde, hatta dinsel işlerde önemli görevler vermektir. Bu günkü haliyle batıdaki laiklik, kutsallaşmış gelenek baskısından sıyrılma savaşıdır.⁴⁵

Kelimenin kökeni yunanca “laicos” (kutsal şeylerin yabancı olan, dinsiz halk) anlamında kullanılmakta, topluluk, halk anlamına gelen “laos” kelimesinden türemiştir.⁴⁶ Latince ye “laicus” olarak geçmiştir. Daha sonra “laic” şekline dönüşmüştür ve Türkçe de tam karşılığı yoktur. Türkçe’ ye (halk) olarak çevrilmişse de gerçekte “avam” ya da “ahali” kavramlarına daha yakındır. Anlam olarak dinsel olmayan, din dışı unsurlara ait olandır. Osmanlılarda “la-dini” (dinsiz) kavramıyla da karşılanmıştır. Fakat tanrı tanımazlık değildir.⁴⁷ Fransa’da 13. yüzyılda ortaya çıkıp, 16. yüzyıla kadar çok az kullanılmıştır. Fransız İhtilalinden itibaren sık sık kullanılmakla birlikte sonraki dönemlerde antıklarikalizmle (din adamlarının güç kazanmasına karşı çıkma) eş anlamlı olarak kullanılmıştır.⁴⁸

Bugün günlük dilde, dinden bağımsız bir dünya görüşüne sahip olma anlamına gelir. Herkesin üzerinde anlaştığı bir tanımın yapılamayışının sebepleri vardır. Bir ülkenin, sosyal, siyasal ve tarihi koşulları ve hâkim olan dinin özellikleri, o ülke için geçerli olan laiklik anlayışını ve uygulamasını geniş ölçüde belirler.

⁴⁵ Niyazi Berkes, **Türkiye’de, Çağdaşlaşma**, (İstanbul: Doğu-Batı Yayınları I, 1979), s. 15–22.

⁴⁶ Neda Armaner; **Atatürk Din ve Laiklik, Atatürkçülük II. Kitap**, (Ankara: Gen. Kur. Bas. 1983), s. 322.

⁴⁷ Aytunç Altındal, **Laiklik Enigmaya Dönüşen Paradigma**, (İstanbul: Anahtar Kitaplar, 1994), s. 32.

⁴⁸ Coşkun Değirmencioğlu, **Laiklik Kemalizm ve Atatürk** , (Ankara: Türk Yurdu Dergisi, c.17,1998),s.116,131.

Laik sözcüğü günümüze değin yeni bir anlam değişikliğine uğramamış, kullanıldığı dile göre yeni içerikler kazanmıştır. Öyleyse, Türkçe’de bu ilk anlamını kullanmanın, aramanın köken bilim dışında hiçbir anlamı olamaz. Fransızca da “laic”, “laique”; Almanca da ise “laie” olarak geçer. Diğer bütün Avrupa dillerinde “lai” kökü özel okunuşla söylenir.⁴⁹ Bizde ise laik sözcüğünün yerine başka sözcük koymaya çalışanlar olmuştur. Örneğin Ziya Gökalp “ladini” (din dışında kalan) sözcüğünü kullanırken; Münir Ahmet Paşa “laruhbani” (ruhbanlar dışında kalan) demiştir ve bu sözcüğü yerleştirmeye uğraşmıştır. Ancak bu sözcükler tam yerine oturmamış, Cumhuriyet kurulduktan sonra siyaseti din etkisinden kurtarma çabası “halk egemenliği” ilkesi çerçevesinde “laik” ve “laiklik” sözcükleri, yaygın bir kullanım alanı bulmuştur.⁵⁰

Laiklikle ilgili 3 ayrı tanım yapabiliriz;

- *Felsefi olarak laik olan devlet dine karşıdır, dinden uzaklaştırmaya çalışır. Kant, Cont, Durkheim, Marx gibi düşünürler laikliğin daha çok felsefi yönüyle ilgilenmişlerdir. Din, toplumda önemli olduğu için devlet kendisinden vazgeçemez.*
- *Siyasal olarak bir düşünceye göre laiklik, liberalizmin dini kaynağıdır. Devletin gücünün sınırlandırılması fikrinin gelişmesinde, siyasi ve dini gücün birbirinden ayrılması önemli bir yer tutmuştur. Teokratik devletlerde buna olanak yoktur; çünkü siyasetle, din birbirine karışmıştır. Laik devlette örgütlenmiş din, devlet otoritesinin sınırlandırmasında rol oynar. İnsanın en büyük değer olarak ortaya çıkmasıyla ki doğal hak ve ahlak devletin dışında ve hatta onun üstündedir. Devlet de doğal hukuk ve ahlaka tabi olur ve bunlar onu sınırlar. Bundan dolayı laiklik, klasik demokrasinin bir gereği olup, fikir ve görüşlere aynı derecede saygı duyması, bunlar arasında bir uzlaşma sağlaması söz konusudur.*
- *Hukuksal olarak, laikliğin hukuksal tanımında da tam bir fikir birliği yoktur. Bununla beraber en yaygın kullanılan tanım devletle din işlerinin birbirinden ayrılması şeklindedir. Buna göre, devlet bir dine inanmak, ya da inanmamak konusunu tamamen özel bir problem sayar. Devlet, bireylerin yalnızca maddi yönüyle ilgilenir. Kendisi devlet olarak hiçbir dini taşımaz ve bu dine ait ayinlere karışmaz. Devlet dini kurallara göre yasalar yapmaz ve bunların iç işlerine hiçbir şekilde karışmaz.⁵¹*

⁴⁹ İsmet Zeki Eyüboğlu, **Atatürk Devrimlerinin Işığında Laiklik**, (İstanbul: Say Yayınları, 1994), s.25.

⁵⁰ Toktamış Ateş, **Laiklik Dünyada ve Türkiye’de**, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994), s. 21.

⁵¹ Çetin Özek, **Türkiye’de Laiklik**, (İstanbul: Baha Matbaası, 1962), s.1.2.3.

Laikliğin bazı özellikleri vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- *Laiklik özellikle cumhuriyetçilik anlayışıyla bağlantılıdır,*
- *Laiklik, devrimciliktir,*
- *Laiklik, demokrasinin değil devletçiliğin savunucusudur,*
- *Laiklik “Hanedana” karşıdır,*
- *Laiklik eşitlikçidir. Bütün duruşlara eşit mesafededir,*
- *Laiklik, Dinsel Varoluş Dogması’na karşı evrim’in yanında yer alır,*
- *Laiklik, din yerine eğitimi, monarşi yerine de Merkezi Devlet’i destekler; örneğin kilisenin hiyerarşik yapısına karşı parlamenter yapıdan yanadır.⁵²*
- *Laiklik dinin kendisinin değil, din adına yapılan her türlü zorbalık, baskı ve zulmün ortadan kaldırılmasıdır. Laikliğin yeniden ortaya çıkması çok uzun bir evrim süreci gerektirmiştir, koşullar zorlanarak elde edilmiştir.⁵³*

Laiklik, devlet ile din arasındaki ilişkileri düzene sokmak için gereklidir. Laikliğin yeni bir din yaratma gibi hedefi olamaz. Kamu otoritesinin inançlar karşısında yapıcı tarafsızlığından başka bir şey değildir; bir diğer anlamda ise ifade ve ibadet özgürlüğünün yasal güvencesidir. İki yüzyıllık tarihi boyunca laiklik ideoloji ile karıştırılmıştır. Günümüzde laiklik kendi eksenine oturmuş ve bütün ideolojik derinliklerden sıyrılmıştır. Ayrıca laiklik bir felsefe değildir. Diğer felsefelerle bir çatışması da olamaz. Düşünce benzerliği gösteremez, bir varoluş seçeneği kapsamakla yükümlü de değildir. Buna karşın laikliğin Fransa’daki bozuluşu onun bir felsefe olarak görülmesinden değil, daha çok militarizm ve başka akımların etkisinde bir felsefe olarak görülmesindedir.⁵⁴

Çağdaş devlet, akıl ve bilimin egemen olduğu devlettir. Böyle bir devletse kuşkusuz laik anlayışa dayalı olmalıdır. Demokratik ve laik devletler vatandaşlarına temel hak ve özgürlükler adı altında pek çok hak tanır. Bu hak ve özgürlüklerin

⁵² Aytunç Altındal, **Laiklik Enigmaya Dönüşen Paradigma**, (İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, 1994), s. 14.

⁵³ Ahmet Taner Kışlalı, **Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, (Ankara: İmge Kitapevi, 2001), s.36.

⁵⁴ Yaşar Nuri Öztürk, **Laik Dünyada İslam**, (İstanbul: Sabah Kitapları, 1998), s. 10.

başında inanç özgürlüğü ve bu özgürlüğün devlet tarafından korunmasıyla ilgili olan laiklik ilkesi gelir.⁵⁵

Tarihin başlangıcından günümüze ülkelerin hâkimiyet yapıları, yönetimlerinin temelindeki iradenin kaynağına göre sınırlandırılmıştır. İradenin kaynağı, kişilerin elinde ise “Monarşi”, dinsel kaynak varsa “teokrasi”, eğer kaynak akıla, bilime, eğitime dayanıyorsa “ laik devlet düzeni” söz konusudur.⁵⁶

Katolik dünyada insanlar ikiye ayrılıyordu. Bir kısmına klerge denirdi ki, bunlar din adamları ve ruhaniler sınıfıydı. Bu sınıf kendi içinde regüler yani hayattan uzak yaşayan ömürlerini manastırlara kapanıp ibadet etmekle geçiren ruhaniler ve papaz, psikopoz gibi halk içinde ve herkesle birlikte yaşayan din adamları olmak üzere tekrar ikiye ayrılırdı. İşte o dönemlerde bu iki zümreden de olmayan kişiler için laik ismi kullanılmaktadır.⁵⁷ Katolik anlayışta üç çeşit sosyal faaliyet vardır:

- *Dini olan işler ve hareketler yani kutsal hayatın gereğine göre yaşamak dini tapınımlarda bulunmak, dua ve ibadet etmek.*
- *Dinle ilgisi olmayan işler, yemek yemek, oturup kalkmak gibi. Aslında din adamlarının ibadetteki kılığı, tapınma yeri vb. dışında halkla ilgili her şey laiktir.⁵⁸*
- *Din dışı hareketler, dince günah olarak görülen şeyler.*

Son olarak şunu da belirtelim: laiklik Fransa’da, Hristiyan Cemaat’in “ruhban” ve onlar dışında kalan “laikler” olmak üzere iki ayrı sınıfa ayrılması ve ruhban sınıfındaki Katolik Kilisesi ile devlet arasında, siyasi iktidarın kullanılmasından ortaya çıkan ve 20.yüzyılın başlarında yasal kurallara bağlanan hukuksal statünün adıdır.⁵⁹ Laiklik, her türlü dini anlayışın iktidar olmasına, devleti

⁵⁵ Emre Kongar, **Demokrasi ve Laiklik**, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1997), s.143.

⁵⁶ A. Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazmaları**, (Ankara: T.T.K. Yay., 1998), s.57.

⁵⁷ Ali Fuat Başgil, **Din ve Laiklik**, (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 1979), s. 152.

⁵⁸ H. Ziya Ülken, **Laiklik**, (Ankara: A.Ü. Yayınları, 1998), s.25.

⁵⁹ Hulusi Yazıcıoğlu, **Bir Din Politikası Laiklik**, (İstanbul: Şa-To Yayıncılık, 2005), s.20,21.

ele geçirmesine, baskı kurmasına direnmek, bununla mücadele etmek anlamına gelir. Akılcılığın, bilimin gücünü kullanarak, dine dayalı her türlü dünya görüşüyle yasal sınırlar içinde sonuna kadar mücadele sürdürülmelidir.⁶⁰ Laik bilincin uyanış ve dönüşüm seyri, bir kaynakta şöyle değerlendirilmektedir;

...Geç Ortaçağ'da batı toplumu kilisenin mutlak egemenliği ve ruhbanların dini bir hükmetme aracı olarak kullanması ve yoğun istismarı karşısında yaratan ve yaratılan arasında tavassut köprüsünü kırmaya yönelmiş ve Laiklik dediğimiz doğal akışı kutsama farkındalığı her geçen gün yayılan kitlesel bir duruşa dönüşmüştür. Burada dikkat çekici bir husus din etiketli yapay engelleri kaldırmak için gelen Laik duruşun Avrupa kolektif egosu tarafından kısa sürede yozlaştırılması ve anti-din dayatmasına dönüştürülmesidir. Yani bir korku ideolojisinin, dogmatik yeni bir korku ve ayrılık ideolojisiyle yer değiştirdiği farklı bir tepkiselliğe doğru evrimleşmesidir. Bu yaklaşım daha sonra dinlere, ideolojilere ve etnik çeşitliliğe aynı yakınlık ve uzaklık ile kutsama ve doğal oluşa izin verme enginliğinden bir bakıma laik duruşun teorisi olarak bilimcilik yaklaşımında varlığa, insana, bilgiye ve eğitime dair zincirleme indirgemeleri ve bölücü/çatışmacı tepkisel duruşları tetiklemiştir. Doğal-kutsal ayrımı, anti dincilik şeklindeki bilimsel dogmatizm, kültürel çeşitliliği tektipleştirme ve sosyal mühendislik faaliyetleri Laik anlayıştan/eğitimden laikçi anlayış/laikçi eğitime dönüşümü simgeleyen karşı tepkiselliklerdir...⁶¹

Ortaçağ Avrupası'nda önce Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması, ardından Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla birlikte büyük bir otorite boşluğu meydana gelir. Kısa bir süre sonra bu durumdan Roma İmparatorluğu'nun yerel yöneticileri ve büyük toprak sahipleri yararlanmaya kalkmış ve böylece Avrupa'da derebeylik düzeni ortaya çıkmıştır. Toprak sahipleri köylüleri de toprakla birlikte malları olarak görmekteydiler. Bütün bu gelişmeler arasında, Batı Avrupa'da Şarلمان siyasi birlik ve otoriteyi yeniden sağlamaya çalışmış, ilk zamanlarda önemli başarılar elde ettiyse de uzun sürede bunu koruyamamıştır. Şarلمان'ın bu imparatorluk denemesine tanık olan Avrupa, 11.yüzyıl içinde Şarلمان İmparatorluğu parçalanma sürecine girince, çok daha büyük bir kargaşa ortamına sürüklenmiştir. Bütün bu olumsuzluklar kilisenin işine yaramıştır. Bu kargaşa ortamında birliğini koruyarak, güçlenmiş ve halk üzerindeki otoritesini,

⁶⁰ Attila İlhan, **Hangi Laiklik**, (İstanbul: Kültür Yayınları, 2004), s.245.

⁶¹ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**,(Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.22.

saygınlığını kat kat arttırmış, her türlü siyasi gücün üzerinde bir hâkimiyet kurmayı gerçekleştirmiştir.⁶²

Ondan sonraki dönemde bütün gücü eline geçiren Katolik kilisesi, engizisyon mahkemelerini de ön plana çıkararak Reform ve Rönesans'a kadar her istediğini yapmıştır. Rönesans ve Reform hareketleriyle iyiden iyiye yerleşmeye başlayan laiklik, Fransız ihtilalinden sonra çok büyük bir ivme kazanmıştır. Papanın bütün karşı çıkışlarına, direnmesine karşın din adamlarının yetkileri kısırlaştırılmış, azaltılmış ya da kimi zaman tamamen ellerinden alınmıştır.

İslam dünyasında bu gelişmelerin daha geç olmasının birçok nedeni vardır. Belki de en önemli neden İslamiyet'te devlet başkanının aynı zamanda din başkanı olmasıdır. Dinsel kurumlar ile hükümdar arasında bu nedenden çatışmalar olmamıştır ve hükümdarlar dini kuruluşları her zaman koruyup kollamışlardır. Bu da İslam ülkelerinde laikliğin gelişini geciktirmiştir. Hristiyanlıkta "Kilise" terimi o dinin evrensel örgütlenişinin karşılığıdır. İslam dünyasında bununla aynı olan bir örgütleniş, kendi kendini yöneten bir sistem asla söz konusu olmamıştır.⁶³

Batıda laik düşüncenin gelişmesiyle birlikte başlayan din-devlet çekişmeleri halkı canından bezdirmiş, halk bu durumda çözüm yolunu uzaklaşmakta bulmuştur. Bu dönemde Amerika kıtasına büyük kitleler halinde göçler gerçekleşmiştir. Amerika'ya giden göçmenler orada Kilise'ye yeniden aynı yetkileri vermeyip laik yola hızla girmişlerdir. Amerika'da 1789 yılında laiklik resmen kabul edilmiştir. Bütün bu laiklikle ilgili filizlenmelerin, gelişmelerin başladığı Fransa'da ise bunun gerçekleşmesi 19. yüzyılın son kısımlarını bulmuştur. İngiltere'de laiklik diğer birçok Avrupa ülkesinden çok daha önce kabul edilmiştir. Günümüz dünyasında teokratik anayasaların sayısı çok büyük oranda azalmıştır. Devlet yönetiminde dinsel kuralların etkili olmasının önüne büyük ölçüde geçilmeye çalışılmaktadır.

⁶² Hüseyin Cevizoğlu, **Neden Laiklik**, (İstanbul: Devran Yayıncılık, 1989), s.1.

⁶³ Niyazi Berkes, "Teokrasi ve Laiklik", (İstanbul: Adam Yayınları, 1997),s. 25.

Bu dediklerimizin İslam ülkelerinde de sağlanması bu ülkelerin uygarlaşmasında çok etkili olacaktır.⁶⁴ Yunanistan, Portekiz ve İspanya gibi kimi ülkelerin ise günümüzde de resmi dinleri var olup, din adamlarının siyasi yetkileri ve rolleri hala çok önemli bir yer tutmaktadır.

Din ve devlet ayrılığı görüşünü daha yakından anlamak için laisizmden ayrı, Türkiye için göreceli olarak yeni sayılan sekülerizm kavramını açıklamakta da yarar vardır. Bu kavram tek tanrılı dinlerden çok daha önceleri ortaya çıkmış, büyük kitlelerce benimsenmiş ve gündelik hayatı belirlemiş bir düşünce ve yaşama tarzıdır. Yeryüzüne içinde yaşanılan çağa ait olan, dine ve ruhbanlara bağlı olmayan; toplumsal değer yargılarının ve iyi ile kötünün dine göre belirlenmemesidir. Yaşadığımız dünyaya nesneye ait olmak, gizemselliği bırakmak, dünyasallık anlamına gelir.⁶⁵ Ne dinlerden yanadır ne de dinlere karşıdır. Öteki dünya gibi bir tasarımı ne kabul eder ne de reddeder. Bu tür tasarımların tümü onun konusu dışındadır. Hatta ve hatta dinlerin evreni nasıl yorumladığıyla bile hiç alakadar olmaz.⁶⁶ Ayrıca sekülerizm, din ve doğaüstü inançların dünyayı anlamak ve günlük hayat için temel teşkil etmeye uygun olmayan sosyal ideoloji olarak tanımlanabilir.

Seküler, sekülerlik ve sekülerizm sözcüklerinin hepsi Latince Saeculum sözcüğünden türemiştir. Saeculum sözcüğü yüzyıl gibi bir zaman parçası veya bir nesil boyu anlamına yakın kullanılmıştır. Kelimenin anlamı zaman süreci içinde tamamen değişmiştir. Sekülerizm, bilginin her türlü inanç etkisinden, doğmalardan sıyrılması, bağımsızlaşması anlamına gelmektedir. Bilginin deney ve gözlemlerle geliştirilmesi yani bilimsel metotlara dayanmasını bekler ve öngörür.⁶⁷

⁶⁴ Zeki Hafızaoğulları, **Laiklik, İnanç**, (Ankara: US-A Yayınları, 1997), s. 113.

⁶⁵ Webster Dictionary

⁶⁶ **Encyclopedia of Religion and Ethics, vol. 2**, s. 348.

⁶⁷ Ali Nejat Ölçen, **Siyasal İslam ve Laiklik**, (Kayseri ADD Şubesi'nin 26.3.2000 günü düzenlediği konferanstaki konuşma)

Siyasi anlamda sekülerizm din ve devletin birbirinden ayrılmasıdır ki bu teokrasinin tam zıttı bir eylemdir. Demokrasi seküler olmak zorunda değildir. Sekülerizm Roma İmparatorluğu'nda yüzyıllar boyu egemen olmuştur. O dönemde Roma İmparatorluğu'nda paganizm (çok tanrıcılık) vardı. Paganlar birbirlerinin tanrılarına saygı göstermek zorundaydılar, yoksa kendi tanrılarının varlığı da tehlikeye girerdi yani zorunlu olarak seküleristtiler. Zaten insanlığın varoluşundan beri dinsel bir baskı söz konusu değildi. İnsanlar istedikleri inanca sahip olabiliyorlar ve hemen hemen hiçbir zaman bu konuda savaşlar, katliamlar, şiddet söz konusu olmuyordu. İnanç özgürlüğüne ilk darbeler, Roma'da ilk Hristiyanların kendi dinlerini yayma çalışmaları sırasında başladı. İnanıkları tanrı dışında ki diğer bütün tanrıları kabul etmediklerini söylemekteydiler. Bununla beraber kendi inançları söz konusu olunca, Pagan sekülerizminden hoşgörü beklemekten de geri durmuyorlardı. 313 yılında İmparator Konstantin ünlü Milan Fermanı'nda Hristiyan'ların ve diğer inanç gruplarının istedikleri tanrıya inanabileceklerini; ama herkesin diğer tanrılara da saygı göstermesi gerektiği belirtilmiştir.

Büyük Roma İmparatorluğu ikiye ayrılınca İmparatorluğa sahip çıkmak isteyen Yahudiler ve Hristiyanlar birbirlerine girdiler. Pagan sekülerizmi kendisi üzerine hâkimiyet kurmaya çalışan bu iki grup karşısında da tuhaf bir şekilde sabır ve hoşgörüyle davranmaya devam etti. Yahudilik, Hristiyanlık karşısında tutunamadı, çünkü ancak kendi soylarından gelen birinin Yahudi olabileceği inancı vardı ve bu şekilde Roma İmparatorluğu'nda egemenlik kuracak bir güce sahip olamazlardı. Hristiyanlar daha doğrusu Katolikler yönetimi ele geçirdiler ve sonrasında hemen engizisyon mahkemelerini kurdular. Paganlara, Yahudilere veya kendileri gibi inanmayanlara hiç tahammül ve hoşgörü göstermediler.

Daha sonraki dönemlerde, İslam dinine mensup olanlar da bazı coğrafyalarda belli bir yaygınlığa kavuşunca kendileri gibi inanmayanlara benzer tahammülsüzlükler göstermişlerdir. Hâlbuki Yüzyıllar boyu "İslamda baskı yoktur" sözü söylenmiş, böylece İslam'ın üstünlüğü savunulmuştur. Oysa daha sonraları,

özellikle 14. yüzyıldan sonra yapılanlarla bu söylenenler arasında büyük uçurum vardır. Anadolu’da kesin egemenlik sağlayan Türk yönetimi, “İslamda baskı yoktur” tezinin tam tersine neredeyse “İslam bir baskı yönetimidir” şekline getirmişlerdir. 15. yüzyılın ortalarından 16.17. ve 18. yüzyıllarda doruğa ulaşan asıp kesmelerin neredeyse tamamı din yüzündendir.⁶⁸

13. yüzyılda, ilk önce amaçları Katolik Kilisesi’nden ayrılmak olan Protestanlar, tekrar sekülerist düşünceden söz etmeye başladılar. Daha sonra İngiliz Kilisesi Vatikan’dan ayrıldı. Günümüzde de İngiltere, Polonya ve Rusya’nın kendi milli kiliseleri vardır.

Laiklik ile sekülerizm arasındaki fark ya da benzerliklere gelince; biz laik sözcüğüne daha aşınayız çünkü Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte tartışılarak günümüze kadar gelirken, sekülerizm kelimesini hemen hemen hiç kullanmamış ve üzerinde hiç durulmamıştır. Protestanlıkta çokça kullanılan sözcük, İngilizce ve Almanca’da mevcut iken Latince’de bulunmamaktadır.⁶⁹

Seküleristler çoğunlukla liberal ve sosyal demokrat partilerde toplanırken laikler radikal ve sosyalist partilerde toplanmışlardır.⁷⁰ Laiklik ise sekülerizmden farklı olarak dinin devletin denetimi altında olması gerektiği görüşündedir. Seküleristler için “bireysel katılım ve bilim” önemlidir. Sekülerizm dinin devletten ayrı ve özerk olmasını, laiklik ise demokrasinin değil devletçiliğin üstün olduğu ilkesini savunur. Bu anlayışın kaynağı ilk kez Bizans da ortaya çıkmıştır. Batı Roma İmparatorluğu’nda kilise devleti denetlemekte ve yönlendirmekteydi. Bu Bizans’ta tersine dönmüştür.

⁶⁸İsmet Zeki Eyüboğlu, **Atatürk devrimlerinin ışığında laiklik**, (İstanbul: Say Yayınları, 1994), s.20,21.

⁶⁹Mutay Öztemiz, **Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları**, (İstanbul: Pencere Yayınları, 1997), s.21.

⁷⁰Mutay Öztemiz, a.g.e. s.22.

Laikler toplumda kendilerine bir yer açmak için, tarih boyunca din adamları ve onların yönlendirdiği devletle mücadele etmişlerdir.⁷¹ Pek çok bilim adamı ve filozof asırlar boyu insan haklarının tanınması ve toplumsal çatışmaların ortadan kalkması için laik düşüncenin gelişmesini desteklemiştir. Laikliğin yasal ve siyasal bir nitelik edinmesi çok uzun süren bir fikirsiz hazırlık ve savaşım sonucudur. Bu sayede inançlar, dinler, mezhepler arasında barış sağlanabilecek ve her biri yaşama, gelişme şansı bulabilecektir.⁷² Özgün bir yaklaşımla bu şu şekilde açıklanmaktadır.

...Her türlü eğitim durumu insan bilincinin evrimleşme sürecinde olanı kutsama ve olana direniş, bu direnişin aktif ve pasif formatlarına bağlı oyunla özdeşleşme illüzyonunun ruhsal büyüme için kullanılması veya illüzyon haline getirilmesi tarzında sevgi ve korku temelli, etkisiz ve tepkisel, doğal yaratıcılığa ve bilinç enfeksiyonlarına bağlı zihinsel/ruhsal/eylemsel uygarlık ve eğitim durumlarını yansıtmaktadır. Öncelikle din eğitimi, tarihsel varlık alanına çıkan herhangi bir dinsel öğretinin etik ve entelektüel parametrelerini, ritüellerini kutsama modunda bilince sunan ve manipilasyondan uzak, özgür iradeye seçenek sunma bağlamında gerçekleştirilen bir eğitsel deneyimdir. Bu yaklaşımda alternatif dinsel öğretilere hiyerarşik bir bakış değil, insan evrimine tavassut eden farklı yol haritaları olarak sevgi temelli yaklaşım esastır. Aynı eğitsel duruşun, özgür iradeyi tahrip etmesi ve enfeksiyon oluşturması ile tecelli eden dinci veya dinsel eğitim ise herhangi bir dinsel öğretiyi tek yol haritası kabul eden, farklı dinsel yol haritalarını hak-batıl ikileminde hiyerarşik bir sıraya tabi tutan, daha iyi bir din rotarıyla gerçeği dogmatik tek yol haritasına sabitleyen, bir bakıma özgür iradeyi belirli bir dinin normatik kurallarına göre manipüle eden, ayrılık yanılısamıyla önerme yerine empoze ve beyin yıkama faaliyetini öne çıkaran, çatışmacı değerleri aktive eden, insanın proaktif doğasından çok, çevreden merkeze bir dayatma tarzında insan bilincini cennet-cehennem, ödül-ceza, haz-acı ikileminde tepkisel olarak koşullayan bir öteki yaratma projesidir. Bu durum insan deneyiminin doğal sınırları ihlal ederek şiddet formuna girdiği dönemlerde kozmik bilincin uyarıcı sesi halinde ortaya çıkan aynı ruhaniyet ağacının dalları halinde insan evrimini ne olmadığı ve musibet modundan ne olduğu yani nasihat moduna kılavuzlamayı amaçlayan ruhsal enerjinin kırılması, dinlerin bir evrim aracı olmak yerine mutlaklaştırılarak amaca dönüştürülmesi; kısacası bir sevgi enerjisinin insan egosu tarafından korku ideolojisine dönüştürülmesi, oyunla özdeşleşmesi sonucu ortaya çıkan kitlesel bir bilinç enfeksiyonudur. Bu cümleden olarak zaman uzayında kurumlaşmış dinler, yarattıkları tanrı-şeytan-tavassut gibi argümanlarla dinsel eğitim temelinde kitlesel manada özgür iradeyi bloke etmişler ve kitleleri sömürüye elverişli bir bilinçsizlik formuna taşımışlardır. İşte, laiklik ve laik eğitim, söz konusu dinsel eğitim

⁷¹Osman Turan, **Türkiye’de Manevi Buhran Din ve Laiklik**, (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2005), s.42.

⁷²Muzaffer Sencer, **Din ve Toplum, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), cilt 2, s. 561.

şiddetinin en yoğun yaşandığı Ortaçağ Avrupası'nda kolektif Avrupa ruhunu din temelinde oluşturulan yapay parametreler ve hayata direniş kültüründen özgürleştirici, sevgi temelli bir aydınlanma hareketi ve kolektif bilinç uyanışının adıdır...⁷³

Yukarıdaki değerlendirme doğrultusunda Batı'da, 15. yüzyıldan itibaren laik devletin gelişmesi, ekonomik, toplumsal, bilimsel ve teknolojik olarak müthiş gelişmeler sağlarken; ne yazık ki Osmanlı'da bu dönemde daha önceki dönemlerden çok daha bağınaz yaklaşımlarla laiklikten uzaklaşma söz konusudur. Bunun sonucunda aradan yüzyıl bile geçmeden Osmanlı gerilemeye başlamış, Batı ise hızla kalkınarak üstünlük sağlamıştır.

Din ve devlet işlerini birbirinden ayırarak, kilise denetim altına alındıktan sonra 1789 Fransız Devrimi ile “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi” yayımlanmıştır. “Dinsel inançlar da dâhil, hiç kimseye düşüncelerinden ötürü karışılmaz” diyerek temeli laiklik olan düşünce ve vicdan özgürlüğü yasallaştırılmıştır.⁷⁴ Açık bir deyişle Batı Dünyası, engizisyon mahkemelerinin insanları kavurduğu orta çağdan sonra yapılan reformlarla, Rönesans'la, yapılan yenileşme, özgürleşme ve laikleşme hareketleri ile birlikte, dinin egemenliğinden kurtulmuş, akıl ve bilimin yoluna girerek bu günün bilgi çağının öncülüğüne ulaşmayı başarmıştır çağdaş batı demokrasileri laikleşme sayesinde bugünkü başarılı noktalarına ulaşabilmişlerdir.

Osmanlı'da ise, daha önce belirttiğimiz gibi, Batı'da tam bu değişimlerin gerçekleşmeye başladığı dönemde, İslam'a bağlı geleneklerin etkisiyle din ve devlet işleri gereğinden fazla birbirine karıştırılmaya başlanmıştır. Yavuz Sultan Selim'den itibaren, padişah aynı zamanda halifeydi. Devlet yönetimi fiilen din adamlarının kontrolü altına geçmiştir. Devletin hukuk düzeni büyük ölçüde Şeriata bağlandı.

⁷³ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümlemeler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.23.

⁷⁴ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. 2**, (Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 1954), s.93,94.

Padişah, siyasi kararlarında bile şeyhülislamdan fetva almak zorundaydı. Zaten bu yüzden çok kısa bir süre sonra gerileme başladı. Her geçen gün batıdaki gelişmelere ayak uydurulamadığı için daha da zayıf düşülmüştür. 19. Yüzyılın başlarında bu durumu fark edip çağa ayak uydurabilmek için bazı önlemler almaya çalışan padişahlar, daima din adamlarını karşılarında bulmuşlardır.⁷⁵

Osmanlı düzenini Avrupa'ya üstün gelmek bir yana dursun onun etkilerinden kendisini koruyabilmek için bile ona benzemesi gerektiğini kavramaya başlaması dönemi tarihte Islahat, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleri olarak bilinir.⁷⁶ Osmanlı'da laiklik düşüncesini ilk kez tanımlayan ilk matbaayı kuran İbrahim Müteferrika'dır. I. Mahmut 1730 yılında İbrahim Müteferrika'ya batı dünyasının genellikle İslam âlemine karşı neden galip geldiğini araştırmasını istemiştir. İbrahim Müteferrika'da "Milletlerin Düzeni Üzerine Düşünce Yolları" adlı eserinde "günümüzde artık devletler dinden ve gelenekten gelen esaslara göre değil, akıl ve bilim ilkelerine göre yönetilmektedir" diyerek geri kalmanın nedenini laikliğin olmayışına bağlamıştır.

Osmanlı'da laiklik, 1681 yılında Rusya'da, 1683 de Viyana'da yenilmesiyle askeri bakımdan filizlenmiştir. Avrupa karşısında geri kaldıklarının farkına vararak nedenlerini araştırmaya başladılar. Fısıltı şeklinde gelen yanıt laikliğin olmayışındı. Bu fısıltı 1789–1887 III. Selim zamanında haykırışa dönüştü bunun üzerine III. Selim ve ardından II. Mahmut 1807–1839 yılları arasında orduyu yenilemeye başladılar. Ardından Sultan Abdülmecit 1839 -1861 yılları arasında Avrupa'ya burslu öğrenciler ve eğitilmek üzere uzmanlar göndermiştir. 03 Kasım 1839 tarihinde vatandaşlar arasında inanç ayrımı yapılmaksızın eşitliği sağlayan ve insan hakları bildirisine benzer bir ferman yayımlanmıştır. Bunun üzerine eğitimde de aydınlanma başlamıştır. Bu akımın başını çeken o dönemin aydınları: Ziya Paşa, modern şiirin öncüsü Şinasi, Vatan şairimiz Namık Kemal'dir. Şinasi bulunulan

⁷⁵ Hüseyin Cevizoğlu, **Neden Laiklik**, (İstanbul: Devran Yayıncılık, 1989), s.10.

⁷⁶ Özer Ozankaya, **Türkiye'de Laiklik**, (İstanbul: Cem Yayınevi 2000), s.118.

durumu tamamen ve kökten eleştirmeyenken, Ziya Paşa sivil yaşamın bütün alanlarına uzanan dine bağlılığın yanlışlığını vurgulamıştır. Namık Kemal ise Montesque'nun görüşlerinden etkilenmiş bunlarla İslam arasındaki paralellikleri ortaya sermekle yetinmiştir. Osmanlı devleti, Avrupa karşısındaki güçsüzlüğünün farkına vardıktan sonra aydın kesim içinde birbirine zıt iki ayrı çözüm yolu benimseyen grup ortaya çıkmıştır. Birinci grup uygarlığı tamamen reddederek geleneksel yaşam tarzımıza dönmek gerektiğini ileri sürerken, diğer grup ise Avrupa uygarlığını tüm kurumlarıyla birer birer kendimize mal etmemiz gerektiğini savunmuşlardır. Bugün bu her iki tepki grubunun bakış açıları biraz genişlemiş ise de varlıkları hala mevcuttur, çıkış noktaları da değişmemiştir.⁷⁷

Osmanlı devletinde laiklikle ilgili tüm gelişmeler, kendilerine tehdit sayan dini çevrelerce engellenmiştir. I.Meşrutiyet'te anayasa görüşmelerine bu nedenle direnç gösterilmiştir, II. Meşrutiyetin ilanından sonra, meclisin yasama yetkisi, şeriat yanlıları ile dinsel düzen karşıtları arasında şiddetli çatışmalara neden olmuştur. Şeriat yanlıları Hristiyan ve Musevilerin de bulunduğu meclisin yasama etkinliklerinde bulunamayacağını, Allah'a ait olan bir yetkinin, O'nun kullarınca kullanılmasının doğru olmayacağını savunmuşlardır.⁷⁸

Oysa Türkler'de laik eğilimin kökleri İslamlaşmadan çok öncelerine kadar uzanmaktadır. Örneğin, Orhun Kitabeleri'nde hiçbir dini görevden söz edilmemektedir. Ayrıca İslamiyet'ten önceki Türkler arasında asla din ve inanç savaşlarına rastlanmamaktadır. Her ne kadar sembolik olarak Kaan'ın otoritesini Gök Tanrı'dan aldığı kanısı yaygın bir şekilde hüküm sürmekte ise de Orta Asya Türk devlet örgütlenmesi ve anlayışının dünyasal ve maddi özellikler üzerine kurulu olduğu görülmektedir.⁷⁹

⁷⁷ Hulusi Yazıcıoğlu, **Bir Din Politikası Laiklik**, (İstanbul: Şa-To Yayıncılık, 2005), s.235.

⁷⁸ Hacer Gürol, **Laikliğin Tarihsel Gelişimi ve İslamiyet**,
<http://www.merih.net/ata/wata/whglaiklik.htm>

⁷⁹ Günay, Ünver ve Diğerleri, **Laiklik, Din ve Türkiye**, (Ankara: Adım Yayınları, 1997), s.24.

Eski Türkler’de kadın erkek eşitliği söz konusuydu ve Demokrasinin temel öğelerinden olan hoşgörü önemli bir yer tutuyordu. Hatta İslamiyet’in kabul edildiği ilk zamanlarda da bunlar böylece devam etti. Türklerde kadının örtünmesi bile Fatih döneminden sonra Bizans etkisiyle başlamıştır. Çok kadınla evlilik ve “harem” gibi uygulamalarda bu dönemden sonra ortaya çıkmıştır.

Türklerin İslam öncesi kültürel özellikleri ve Anadolu’da buldukları çok kültürlü ortamın doğal sonucu olarak “hoşgörü” geleneği, Türkiye’yi diğer bütün Müslüman ülkelerden farklı kılmıştır. Arabistan’da ve İran’da inanç “Allah korkusu” üzerine kurulurken biz de Yunus Emre’lerle, Mevlana’larla, Hacı Bektaşî Veli’lerle “Allah sevgisi” ön plandadır. Kemalist devrim ve onun ürünü olan Laik Demokratik Cumhuriyet, işte bu kültürün etkileri sayesinde, Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda, hemen kısa zamanda kabul görmüş ve başarılı olmuştur.⁸⁰

Bugün laik olup da halkı Müslüman olan tek ülke Türkiye’dir. Atatürk laikliğe dört elle sarılmıştır. Denilebilir ki, Atatürk’ün tüm yaşamı boyunca, üzerinde titrediği, hiç bir biçimde ödün vermeden uygulamaya çalıştığı devrim, laiklik devrimidir. Yeni Türk Devletini, Osmanlı yönetiminden ayıran devrimler laiklik ilkesinin yürürlüğe konulmasıyla başlar. Bu nedenle laiklik, Türkiye Cumhuriyeti’nin ve Atatürk devrimlerinin temelini oluşturur. Laiklik ilkesi sarsıldığı zaman, öteki devrimlerin tümü de sarsılır ve yozlaşır, temel işlevlerini yitirir, Cumhuriyet kargaşa içine süreklenir.

Laiklik hareketi Atatürk’çü düşünce sistemi içerisinde aşama aşama gelişerek, devlet, hukuk, eğitim ve kültürümüz laikleşmiştir. Devletin laikleşmesi ile ilgili olarak: 1920’de T.B.M.M. kurulmuş ve 1921 anayasası ile egemenlik kayıtsız şartsız millete verilmiştir. Teokratik devletin dayanağı olan saltanatın 1922’de ortadan kaldırılmasından ve onun yerine ulusal egemenlik temeline dayanan

⁸⁰ Ahmet Taner Kışlalı, **Kemalizm Laiklik ve Demokrasi**, (Ankara: İmge Kitapevi, 2001), s.165.166.168.

Cumhuriyetin 1923'te ilan edilmesinden sonra, 1924 yılında halifelik kaldırılarak, dinin devlet üzerindeki etkisi tamamen kırılmış; 1928 yılında ise "devletin dini İslam'dır" maddesi kaldırılarak anayasa laikleştirilmiştir.

Çok partili sürece girildikten sonra laiklik konusunda geri adımlar atılmaya başlanmıştır. Atatürk devrimleri "Topluma mal olmuş Atatürk Devrimleri" ve "Topluma mal olmamış Atatürk Devrimleri" diye ikiye ayrıldı. Önce Türkçe Ezan Arapça'ya çevrildi. Sonra okullarda kullanılan dil yeniden eski terimlere döndürüldü. Zaten vazgeçilmiş olan Köy Enstitüleri eğitimi yerine, İlahiyat Fakülteleri ve İmam-Hatip okulları açılmaya başlandı. Bu arada laik ve demokratik bir rejimin güvencesi olan çağdaş sınıfsal gelişme çok yavaş ilerliyordu. "Demokrasinin sadece bir çoğunluk yönetimi olduğu", "devletin milletle kavga ettiği" gibi genel siyasal sloganlarla, laiklik temeline dayalı gerçek demokrasinin kuyusu ideolojik ve siyasal olarak kazılmaya başlandı. Toplumun ekonomik ve kültürel gelişme düzeyi ise, henüz demokrasiyi (ve tabii laikliği) tüm kurum ve kurallarıyla benimseyen, destekleyen bir sınıfsal yapı üretememiştir. Dolayısıyla, eğitim hâlâ laiklik konusundaki en önemli araçtır.⁸¹

Bugün artık Türk milletinin teokratik devlet karanlığına ve toplumun fetvalarla yönetilmesini öngören bir rejime geri dönmeyeceği gerçeğini herkesin açıkça görmesi gerekir. Ayrıca lâiklik Türkiye için, millî beraberlik ve bütünlüğün de vazgeçilmez şartıdır.⁸²

⁸¹ Emre Kongar, **Laiklik Neden Tehlikede**, Emre Kongar'ın Resmi İnternet Sitesi, <http://www.kongar.org/aydinlanma>

⁸² Yusuf Sarınoy, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994) s.64.

1.2 Türk Eğitim Sisteminin Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliği

İnsanın gelişmesinde olduğu gibi toplumların gelişmesinde de sonraki olaylarla önceki olaylar arasında ciddi bir ilişki vardır. Bu ilişki doğa olaylarında olduğu gibi kesin bir sebep-sonuç ilişkisi olmasa da çoğunlukla toplum hayatında olayların meydana gelişinde tesadüflerden daha belirleyici olan, o olaylarla ilgili önceki toplumsal yaşantıdır. İnsanlığın yeryüzündeki çok uzun serüveni içinde ardı ardına gelen pek çok olay birbirinin sebep ve sonucudur. Bunlar ilk bakışta bağımsız olaylar gibi görünseler de zamanla insanlığın ortak mirası ve hafızasını oluştururlar. Bu açıdan bakıldığında 20.yüzyıl kendisinden önceki dönemlerde başlamış olan sosyal ve siyasal olayların bir bakıma sonuçlarının alındığı ya da tamamlandığı bir dönemdir.

Daha önceki yıllarda başlayan bilimsel gelişmeler, 20. yüzyılda artarak devam etmiş, bilimsel buluşların sonucu olarak ortaya çıkan teknoloji ürünleri insan hayatını büyük ölçüde etkiler hale gelmiştir. Teknoloji aracılığı ile bilgiye ulaşmak kolaylaşırken, bilgiye ilk sahip olan ve onu kullanılabilir hale getiren, diğerlerine göre avantajlı duruma gelmiştir.

Eski dönemlerin en değerli insan tipini oluşturan çok bilen insan, yerini bilgiyi gerektiğinde nerede ve nasıl bulabileceğini bilen insana bırakmıştır. Yine çağlar boyu bilginin değişmez ve kalıcı olduğuna inanan insan tipi, yerini bilginin kısa zamanda değişip eskidiği bu nedenle sürekli yeni bilgiler peşinde kendini durmadan geliştirmeye çalışan insan tipine bırakmıştır.⁸³

Türklerin 10.yüzyılda Müslüman olmalarından önce tarih sahnesine çıkmış olan Hun, Göktürk ve Uygur devletlerinde genellikle eğitim; bir ortaklık göstermiş olup temelinde düşmanlar ve hayvanlarla çarpışan mert ve cesur insan tipi yetiştirmek amaçtır. Ayrıca eski Türklerde köklü bir bilim sevgisi de mevcuttur. Bu

⁸³ Ayla Oktay, **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, (İstanbul: Dem Yayınevi,), s.13.

dönemde insan tipinin temel özelliklerinden biri, onun cesur olduğu kadar bilge bir kişide oluşudur.⁸⁴

Eski Türkler günümüze kadar ulaşan birçok yazılı eser bırakmıştır, bunlardan aklımıza ilk olarak Göktürk yazısı ve Orhun yazıtları gelmektedir. Gerçekten de Orhun yazıtları, yazılı Türk tarihinin en görkemli zirvelerinden, en parlak örneklerindedir. Ancak bu zirvenin uzun bir geçmişi olduğu veya olması gerektiği, hemen ilk akla gelenlerdendir. Göktürk yazısı ile yazılan bu anıtlar hem yazı hem de dil bakımından yüzyıllarca süren bir ön gelişmenin açık göstergesidir.⁸⁵

Türklerdeki laik eğitimlerin izlerini bu dönemde görmek mümkündür. Zira Orhun Kitabelerinde Kağan'ın görevleri arasında hiçbir dini konudan söz edilmemektedir; ulusu diriltip kaldırmak ve giydirmek, yoksul ulusu zengin etmek gibi dünyevi görevlerden bahsetmektedir. İslamiyet'ten önceki Türkler arasında din savaşlarına rastlanılmamaktadır. Bütün bunlar eski Türk devlet yapısının dünyevi özellikler üzerine kurulu olduğunu gösterip, dini inançlarını devlet anlayışının dışında tutmuşlardır.⁸⁶

Yine Orhun Kitabelerinde devlet işlerinde, din adamlarının her hangi bir rolünün olduğunu gösteren emareler olmayıp, Türk idarecilerinin dine karşı olmayan ve olumlu tavırları sayesinde, İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında, diğer dinler serbest bir şekilde yayılmış ve tam anlamıyla bir din ve vicdan hürriyeti sağlanmıştır.⁸⁷

Türklerin kitleler halinde 10. yüzyılın ilk yarısında Karahanlı Devletinde kendi istekleri ile Müslüman oldukları görülür. Türklerin ulaştıkları tek Tanrı

⁸⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (İstanbul: Alfa Yayın Evi, 2001)s.6.

⁸⁵ www.Eğitim.aku.edu.tr/M.Ergun./ **Erişim Tarihi** 18.06.2006 13.00

⁸⁶ Günay, Ünver ve Diğerleri, **Laiklik, Din ve Türkiye**, (Ankara: Adım Yayınları, 1997), s. 110.

⁸⁷ Nazmi Avcı, **Türkiye'de Modernleşme Açısından Din Kültür Siyaset**, (İstanbul: Pınar Yayınları, 2000), s.35.

düşüncesi, savaşçı, yoksulları doyurma, kurban törenleri, bilim sevgisi gibi gelenekleri İslâmiyet'in Tanrı anlayışı, cihat, zekât, sadaka, kurban, bilim anlayışı ve uygulamalarıyla büyük benzerlikler gösterdiği için onların bu yeni dini benimsemeleri zor olmamıştır.

Türklerin, Müslüman olmalarından sonra, Anadolu da laik düşünce ve fikirlere aynı zamanda bunların uygulamalarına rastlamak mümkündür. Bu dönemde, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaşî Veli gibi eğitim adamlarının, laik düşüncenin arasında yer alan vicdan özgürlüğüne ve inanca saygıda izledikleri yol göz ardı edilmemelidir.⁸⁸

İslamiyet temelinde insana, insan olduğu için saygı ve sonsuz bir sevgi mevcuttur. Yani İslamiyet'in vizyonu hem insanın kendi kendisinin efendisi olması ve dinin bir evrim aracı olarak kullanılarak, insanın özünde bulunan sevgiyi ve özgürlüğü açığa çıkarmaktır. Oysa insan egosu kendi kendinin efendisi olma ışığını, dışarıdan kurtarıcı arama ve bağımlı olma şeklinde yürütmüştür. Zaten İslam âleminin de içinde bulunduğu 1500 yıllık savaşın sürdüğü süreç bunun en güzel göstergesidir.⁸⁹

Osmanlıda devlet ve toplum düzenini laik olarak adlandırmak gerçekten zordur. Zira toplumda din adamlarının ağırlığı son derece fazladır ve vergiler dini kurallara göre belirlenip, toplanmıştır. Hatta yargı düzeni ve eğitim anlayışı dahi dini kurallara göre belirlenip, din adamları ve dini cemaatler tarafından yürütülmüştür.⁹⁰ Dinin düzenlemelerdeki hâkimiyeti şu şekilde açıklanmaktadır:

...Çıkış amacı itibariyle insanı merkezde görüp, insana ve doğaya sevgi temelli yaklaşan İslamiyet, bir müddet sonra diğer kurumsallaşmış dinler gibi dinin bir evrim aracı olmasından uzaklaşmış, insanı köreltme,

⁸⁸ Günay, Ünver ve Diğerleri, **Laiklik, Din ve Türkiye**, (Ankara: Adım Yayınları, 1997), s.112.

⁸⁹ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.26.

⁹⁰ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Yönetici Sınıf Hakkında Kamuoyunun Oluşumuna Bir Örnek**, (Ankara, Turhan Kitabevi, 2000) s.176.

bağımlı kılma ve kurtarıcı ilizyonuna sokmuş. Hristiyanlık ve Musevilikte olduğu gibi her türlü davranışın temeli korku, bastırma ve itaat oluşturmuştur. Korkunun egemen olduğu, eğitim duruşunun temel niteliği kültürel devamlılık bağlamında, toplumun kendini yeni kuşaklara aktarma girişimidir. Dinin hâkim olduğu toplumlarda bulunan, tanrı korkusu ve bu metafizik gücü tatmin etmeye dönük kurallar toplamıyla oluşan bilinç esastır...⁹¹

Osmanlı'da bu gelişmeler yaşanırken, Ortaçağ kültürüne, o dönemin en etkin kurumu olan kiliseler ve dolayısıyla din adamları damgalarını vurmuştur. Bu nedenle hayatın bütün alanlarında olduğu gibi, eğitim üzerinde de en çok dini motifler hâkimdir. Bu dönemde Hristiyanlık öğretisine göre dindar bireyler yetiştirmek, eğitimin temel amacı haline gelerek, eğitimle ilgili konuların merkezine Tanrı konulmuştur. Tarihte görüldüğü gibi, denenmiş olan ve insanlık tarihinin en karanlık sayfalarını oluşturan, dini merkez alan eğitimde amaç, dinsel değerlerin öğrenilmesidir. Yaşamın, yasalarını ve işleyişini öğrenmede tek otorite dindir. İnsanoğlu doğruları bulmada yetersizdir ve dini kitaplardaki kurallara tam itaat etmelidir.⁹² Yine konuya özgün bir yaklaşım şu şekildedir:

...Dini merkez alan eğitimlerde korku egemen yaklaşım gereği insanın özgünleşmesi değil, davranışlarının belli kalıplara uyarlanması ve her yeni kuşağın ölüm korkusuyla şartlanarak, hayatın tekrarlanması sağlanır ve dışa bağımlılık sonsuzdur. Kurumlaşmış dinlerin çıkış noktalarının aksine temellerindeki sevgi tersine çevrilmiş olup korku ve şiddete dayalı bir geleneksel eğitim halini almışlardır. Oysa eğitim; koşullandırma ve bastırma değil, koşullardan arındırma ve özgürleştirme, sevgi ile dönüşüme kanal olma faaliyetine doğal evrimi engelleyen ve bloke eden tüm sınırlamaları kaldırıp, insanın içinde bulunan engin, potansiyelin farkına varmasını sağlamaktır.⁹³

Türklerin İslâmiyet'i benimsemeleri onların eğitimine yeni özellikler kazandırmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:⁹⁴

- *Türk toplumlarında ilk kez, medrese denen, planlı, düzenli, güçlü bir örgün eğitim-öğretim kurumu olan bir okul ortaya çıkmış, medreseler kısa sürede*

⁹¹Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.30.

⁹² İ.Ethem Başaran, **Eğitime Giriş**, (Ankara: Tıpkı Basım, 1999) , s.71.

⁹³ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) s.33

⁹⁴ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (İstanbul: Alfa Yayın Evi, 2001), s.19.

her tarafa yayılmıştır. Bu kurumlar Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluncaya kadar yaşamışlardır...

- *Türk toplumlarının ahlâk anlayışı, dünyaya bakışı, toplumun değer verdiği insan tipi, İslâmiyet'in etkisiyle yeni şekiller almaya başlamış, başka deyişle eski değerleri ve töresi değişme yoluna girmiştir.*
- *Türklerin Müslüman olmaları ve Batıya ilerledikçe Araplar ve İranlılarla ilişkilerinin artması sonucu, Arapça ve Farsça aydınların dili üzerinde giderek artan bir etkide bulunmuş, halkın kullandığı Türkçe ise bu etkiden uzak kalabilmiştir. Ancak orta ve yüksek öğretim ile bilim dili genel olarak Arapça olmuştur.*
- *Türkler İslâmiyet'e geçerken Arap yazısını da almışlar, bu, kullanım süresinin uzunluğu ve yayılma alanının genişliği bakımından, onların başta gelen yazısı olmuştur.*

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ilk yüz elli yıl içinde, öteki Türk Devletleri ve beyliklerinde de eğitim, öğretim ve bilime çok önem verildiği görülür. Önceleri aktif ve gazi insan tipi gözde iken, askeri ve sosyal duraklama ve gerilemenin başlaması ile 18. yüzyıldan itibaren pasif bir insan tipi ortaya çıkmıştır. Bu, din görevliliğine veya küçük bir devlet memurluğundan başka bir geçim yolu düşünmeyen, toplumun önemli meselelerine ilgisiz bir insan tipidir.⁹⁵

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerdeki batılılaşma çabaları yüzeysel ve halk desteğinden yoksun olduğu için amacına ulaşamamıştır. Yine de 18. yüzyıl sonrası yapılan düzenlemeler, kısmen bile olsa eğitime de yansımıştır. Laikliğin, laik düşüncenin temelini düşünce özgürlüğü oluşturmaktadır. Bunun nedeni insanın tinsel varlığının ancak, düşünce özgürlüğü ile gelişebilir olmasından kaynaklanmasındır. İnsanoğlunun bu gelişim isteği tarih boyunca kurumsallaşma çabaları göstermiş ve bu sebeple laik okulların temelleri atılmıştır.⁹⁶

Buna rağmen Osmanlıdaki toplumsal dönüşüm hareketleri, kendi içindeki dinamiklerden değil, Batı karşısında gerilemenin ortaya çıkardığı zorunluluklardan

⁹⁵ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (İstanbul: Alfa Yayın Evi, 2001) s.57.

⁹⁶ Bekir Özgen, **Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik**, (İstanbul: Çınar Yayınları, 1995), s.18.

dolayı gelişmiştir.⁹⁷ Zira Osmanlı Devleti, tarihinde Roma İmparatorluğu'ndan sonra dini kurallardan en çok faydalanılan devlettir. Eğitim işlemi tamamen dini lider ve kurumlara bırakılmıştır.⁹⁸

Batıda, laik düşünceyle birlikte, laik okullar açılırken Osmanlı'da 1800'lü yıllardaki gelişmeyle birlikte üç tür eğitim kurumu ortaya çıkmıştır. Bunlar:⁹⁹

- Azınlıkların açtığı ve yabancı dille eğitim yapan çağdaş nitelikli okullar.
- Dini eğitim yapan Medrese ve Sübyan mektepleri
- İptidai mektep ve idadilerdir.

Osmanlı Türk toplumunda yaklaşık 200 yıldan beri süregelen reform ihtiyacı Tanzimat dönemiyle beraber hayata geçirilmiştir. Ama kendi iç dinamiklerini harekete geçiremeyen bir toplumun geleneksel alışkanlıklarını kaybetmemek uğruna, kendi dışında bir modele göre hareket etmesi iki başlı bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.¹⁰⁰ Osmanlı eğitimde yeniliğe Avrupa tarzı yeni Askeri okullar açarak başlamış, bunu sivil okulların açılması izlemiştir. Yenilik hareketinde, mevcut okullara dokunulmadan yeni okulların açılması, medrese savunucularının tepkisini çekmemek için izlenen bir yoldur.¹⁰¹

Yukarıdaki bilgiler ışığında Osmanlı'da, ayrı ayrı iki sistemde yetişmiş, hayat görüşleri farklı iki nesil arasında anlaşmazlık son haddine çıkmış ve bu yüzden eğitim meseleleri de dâhil olmak üzere hiçbir iş ciddi şekilde gerçekleştirilememiştir. Hatta eğitimin amacı bile toplumun çoğunluğu tarafından

⁹⁷ Mehmet Akgül, **Türk Modernleşmesi ve Din**, (Konya: Çizgi Kitabevi 1999), s.53.

⁹⁸ İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Yönetici Sınıf Hakkında Kamuoyunun Oluşumuna Bir Örnek**, (Ankara, Turhan Kitabevi, 2000) s.175.

⁹⁹ İbrahim E.Başaran, **Eğitim Öğretim Uygulamaları ve Laiklik**, (Ankara: T.E.D Yayınları, 1990), s.211.

¹⁰⁰ Mehmet Akgül, **Türk Modernleşmesi ve Din**, (Konya: Çizgi Kitabevi, 1999), s.60.

¹⁰¹ Asım Arı, **Osmanlı'da Eğitim**, (Ankara: G.Ü. G.E. F.Dergisi sayı.2, 2000), s.181.

kabul edilmiş olarak belirlenememiştir. Çünkü bir heyeti teşkil edenler zihniyet bakımından en azından ikiye ayrılmıştır. Halktan kopmuş mektepliler ve halkın içinde halktan kuvvet alan medreseliler. Her meselenin karşısına bu iki zihniyet çıkmış ve hiçbir işte esaslı karara varılamamıştır.¹⁰²

Geleneksel eğitim kurumları arasında, sadece “askeri eğitim” ve “yöneticilerin eğitimi” devlet tarafından yürütülmüştür. 18. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan endüstriyel gelişme karşısında Osmanlı Medeniyeti, eski üstünlüğünü yitirip zayıflamaya başlamıştı. Bunu önlemek için devlet, her alanda yenileşmelere girişmek zorunluluğuyla karşı karşıya geldi. Devletin yenileşme işine giriştiği alanların başında, eğitim ve öğretim alanları gelmektedir. Böylece eğitim ve öğretim işleri, bir devlet görevi, yani bir devlet politikası niteliği kazanmıştır.¹⁰³

Devlet, eğitimi kontrol etmek amacıyla ilk olarak kendi sübyan okullarını ve medreseleri kapatma kararı aldıktan sonra, aynı kararı ülkedeki yabancı okullara karşı da gösterme yoluna gitmiştir. Gerek azınlık okulları, gerekse yabancı okullar Türkiye’de uzun yıllar boyunca devlet aleyhtarı fikirlerin kaynağı ve bu fikirleri öğrencilere aşılama merkezleri olmuşlardır. Bu okullardan örneğin 1878’de kurulan Harput Koleji 1915 yılına kadar yıkıcı faaliyette bulunmuş, o tarihte meydana gelen Ermeni ayaklanması sırasında söz konusu olay ile ilgisi belirlendiğinden kapatılmıştır. 1864–1865 yılında açılmış olan Merzifon Amerikan Koleji, Samsun ve havalisinde Rumların Pontus’culuk etrafında toplanması hususunda faaliyette bulunduğundan 1920 sonlarında zararsız hale getirilmiştir.¹⁰⁴ Atatürk bir söylevinde:

“...Efendiler! Memleket evladının ortak ve eşit olarak almaya zorunlu oldukları ilimler ve fenler vardır. Yüksek meslek ve ihtisas sahiplerinin ayrılabilceği öğretim derecelerine kadar, eğitim ve

¹⁰² H.Ali Koçer, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, (İstanbul: M.E. B. Yayınları, 1992), s.51.

¹⁰³ Ülker Akkutay, **Enderun Mektebi** (Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 1984), s.37.

¹⁰⁴ Adnan Şişman, **Atatürk ve Laik Eğitim**, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2000), s.83.

öğretimde birlik, sosyal toplumumuzun ilerleme ve yükselmesi görüşü açısından çok önemlidir.”¹⁰⁵

Sözyle gerilememizin en önemli sebebinin, şimdiye kadar takip edilen eğitim ve öğretim sistemlerinin çeşitliliği olduğunu vurgulamıştır.

Buraya kadar anlattığımız üç tür eğitim sistemi Cumhuriyet dönemine kadar ülkede birbirine zıt, birbirini inkâr eden, hatta devleti yıkmaya çalışan nesiller yetiştirmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde 430 sayılı “Tevhid-i Tedrisat” kanununun çıkarılması ile ülkedeki bütün bilim ve öğretim kurumları Maarif vekâletine bağlanmış, medreseler kapatılmış, azınlık ve yabancı okullardaki dini propaganda yasaklanmıştır. 1926’da da bir genelge ile yabancı okullar denetim altına alınmıştır.¹⁰⁶ 1931’den sonra ilköğretimin ancak Türk okullarında yapılabileceği hükmü getirilmiştir. Böylelikle eğitimde birlik sağlanmıştır.

Günümüz Türkiye’inde Atatürk’ ün diğer ilkeleriyle beraber, laiklik de saldırılardan payına düşeni almaktadır. Milliyetçilik ilkesinin artık modası geçmiş bir kavram olduğunu savunanlar, yeni kuracakları düzenin alt yapısını oluşturmaya çalışırken, bir taraftan da laiklik ilkesinin gereksizliğini vurgulayarak, Türkiye’yi yeniden hasta adam haline getirmeye çalışmaktadırlar. Bunu gerçekleştirmek için en etkili yolun eğitim olduğunu bilenler, çeşitli yöntemlerle önce “Öğrenim Birliği” diğer bir deyimle “Tevhid-i Tedrisat” kanunu ile güçlenen ulusal eğitim programlarını bozmaya çalışmaktadırlar.¹⁰⁷

Bilindiği gibi Cumhuriyet’in ilanından sonra uygulamaya konulan 1924 Anayasasında; “Türkiye Cumhuriyeti’nin dini İslam’dır” kaydı yer almıştı. Bu kayıt 1928 Anayasa değişikliği ile kaldırılmıştır. Ama bundan önce henüz ismi konmamış olsa bile, Laik devlet birbirlerini izleyip tamamlayan bir dizi devrim uygulaması ile

¹⁰⁵ **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c.1**, (Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1961), s.229.

¹⁰⁶ Yahya, Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (İstanbul: Pegem Yayınları, 2001), s.325.

¹⁰⁷ Abdullah Kehale, **Hukuk Devletinın Çağdaş Yorumu Işığında Laik ve Demokratik Cumhuriyet**, (İstanbul: Otopsi Yayınevi, 2000), s.11.

fiilen hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalardan sonra sıra isminin konulmasına gelmiş, o da, 1937 Anayasa değişikliği ile sağlanmıştır.

Aslında ülkemizde Laiklik anlayışı Cumhuriyet ile ortaya çıkmış bir düşünce değildir. Tanzimat'tan bu tarafa adım adım alt yapısı oluşturulmuştur. Laiklik işte bu alt yapı üzerine bina edilmiştir. Cumhuriyet döneminde Laikliğin ilk adımı 1921 yılında T.B.M.M. tarafından ilk Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun kabul edilmesiyle "Egemenlik Milletindir" İlkesi getirilmiştir. Bu doğal olarak, saltanat ve hilafet kurumlarıyla bağdaşmamaktadır. Ayrıca 1922 yılında Osmanlı Hanedanlığı'na son verilmesiyle Hilafet siyasi egemenlikten ayrılmıştır. Sonuç olarak 1923'de Cumhuriyetin ilan edilmesi siyasi egemenliğin dini yaptırımlarını kaldırıp yerine laik otoriteyi koymuştur.¹⁰⁸ Onu izleyen adımlarsa kronolojik sıraya göre aşağıdadır:

- *1923 Hilafetin kaldırılması.*
- *1924 Şeriye ve Evkaf vekâletinin kaldırılması ve yerine Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması*
- *Tevhidi Tedrisat Kanunu'nun kabulü,*
- *Tekke ve zaviyelerin kapatılması,*
- *Uluslararası takvim ve saatin kabulü,*
- *Kılık, Kıyafet ve Şapka Kanununun kabulü,*
- *Latin harflerinin kabulü,*
- *Teşkilatı Esasiye Kanununun ikinci maddesi değiştirilerek Anayasadan Türkiye Cumhuriyeti'nin dini İslamdır kaydının kaldırılması,*
- *Laiklik İlkesinin Anayasaya dâhil edilmesi¹⁰⁹*

Atatürk, o güne kadar izlenen eğitime ilişkin yaklaşımların milletin gerilemesinde en önemli etken olduğu kanısındadır. Bütünüyle bilimsel yaklaşımlara kapısını kapatmış bir geleneksel eğitim sistemi, Atatürk'ün ifadesiyle "Çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak

¹⁰⁸ Niyazi Berkes, **Teokrasi ve Laiklik**, (İstanbul: Adam Yayınları, 1997), s.98.

¹⁰⁹ Hüseyin Cevizoğlu, **Neden Laiklik**, (Ankara: Çığır Stratejik Araştırma Vakfı Yayınevi, 1999), s.16.

bulunmaktadır".¹¹⁰ Çünkü yaratıcılığı engelleyici nitelikte eğitim ve öğretim yöntemlerine sahip olan geleneksel eğitim, ezberciliğe dayanmaktadır. Bu ise, yapıcı ve yaratıcı yeni nesillerin yetişmesini sağlayamamaktadır. Atatürk, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Sisteminin oluşumunda, eğitimin evrensel değerlerinin de göz önünde tutulmasını da istemiştir. Eğitimin evrensel amaçlarından bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz.¹¹¹

- *Olaylara bilimsel pencereden bakabilme yeteneğini geliştirebilme*
- *Mantıklı düşünerek problem çözebilme becerisini artırma*
- *Bilgi ve becerilerine uygun ve istedikleri bir mesleği seçmelerine yardımcı olmak,*
- *Kendilerine olan güveni arttırabilmek*
- *Eleştirilerini yapıcı hale getirebilme*
- *Daha iyi bir insan olabilmek için çabalamalarında destek olma*
- *Günlük yaşamlarını idame ettirecek temel becerileri kazandırma*
- *Özeleştiri yapabilme, kendi değerlerini doğru değerlendirebilme yetisi edindirme*
- *Doğaya, çevreye, insanlığa ve yaşama saygı duygusunu kazanmalarını sağlama*
- *Kendi milleti ve diğer milletlerle iletişim kurabilecek biçimde yetiştirme*
- *Ekonomik özgürlük sağlayacak bilgi ve beceri edindirme*
- *Deneme ve zevk alma yeteneklerini yaratıcılıklarını arttıracak şekilde geliştirme*
- *Sağlıklı yaşam ile ilgili gerekli bilgi donanımıyla destekleme*
- *Eğitim yönünden kendilerini geliştirebilmeleri için merak duyularını arttırabilmedir.*

Eğitimin evrensel amaçları doğrultusunda, Türk Eğitim Sistemi, tarihi ve kültürel mirasının getirdiği şartlarla birlikte dünyada yaşanan değişimden bağımsız olarak düşünülemez. Çağın eğitim koşulları ne ise, Türk eğitim sistemi de milli ve manevi değerlerini koruyarak bu değişime ve koşullara ayak uydurmuştur. Eğitim

¹¹⁰ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II**, (Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1959) , s.198.

¹¹¹ Feyyat Gökçe, **Eğitim Sistemlerinin Amaçları ile Devletin Siyasi, İdeolojik Ekonomik Güçleri Arasındaki İlişki**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999) , s.320,322.

kurumları, toplumun sosyal ve kültürel isteklerine cevap verecek, demokratik ve katılımcı bir yaklaşımla, işlevsel bir şekilde yeniden yapılanmıştır.¹¹²

Bu amaç doğrultusunda, Cumhuriyet Dönemi eğitiminin bazı temel özellikleri şunlardır.¹¹³

- *Dönemin siyasal, ekonomik, hukuki, kültürel değişimleri gerçekleştirildiğinde toplumun %10' u bile okuryazar olmadığı için, bunların kitlelere benimsetilmesi ve kökleşmelerinde eğitimin oynayabileceği rol her zamankinden fazla anlaşılmuş ve eğitime bu nedenle önem verilmiştir.*
- *Atatürk, bizzat kendisi “Başöğretmen” unvanı ile eline tebeşiri alarak, kara tahta başında halka ders vermiş, kitlelerin eğitim düzeyinin yükselmesi için büyük çaba harcamıştır. Bu hareketiyle, O, öğretmen ve eğitimciler için çok değerli bir manevi destek sağlamıştır.*
- *Eğitimde genel olarak sayısal bakımdan önemli gelişmeler sağlanmıştır.*
- *1924'te çıkarılan Tevhid-i Tedrisat (öğretim birliği) kanunu ile tüm okullar Maarif Vekâletine bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır.*
- *Eğitim laikleştirilmiştir.*
- *Eğitim demokratikleştirilmiştir.*
- *Özellikle tarih ve dil konularında milli bir amaca yönelme başlamıştır. Ancak, zaman zaman bu alanlarda aşırılıklara da gidilmiştir.*
- *Lâtin harfleri kabul edilmiştir.*
- *Kadın eğitimine önem verilmiştir, bu alanda büyük gelişme sağlanmış ve erkek-kız karışık (karma) eğitim kesinlikle gerçekleştirilmiştir.*
- *Kurtuluş savaşının kazanılması ve 1938 'e kadar Atatürk'ün varlığı, tüm halka ve öğrencilere, kendilerine ve geleceğe güven duygusu ve büyük bir şevk vermiş, kız erkek tüm öğrenciler bir meslek sahibi olarak topluma yararlı olabilmek için büyük çaba harcamışlardır.*
- *İlkokul öğretmenlerinin maaşları 1948'de Devlet bütçesinden ödenmeye başlamıştır.*
- *Bir süre, köy için eğitim ve öğretmen konusunda önemle durulmuş, bazı uygulamalara girişilmiştir.*
- *Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif, yeni bir insan tipi yetiştirmek eğitimin en önemli amaçlarından biri olmuştur. Bu, sosyal hayata karışan, fikrini özgürce söyleyen, “kimseye haksızlık yapmayan, haksızlıklara da duyarsız kalmayıp tepki gösteren” yurttaş tipidir ve önceki dönemlerin insan tiplerinden çok farklıdır. Ancak 1950'lerden sonra zaman zaman bu amaçlara karşı gelişmeler de görülmüştür.*
- *Özellikle 1940'lara kadar halk eğitimine önem verilmiştir.*
- *1961' de, eğitim planlamasında istişare (danışılan) bir kurum olan Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur.*

¹¹² Orhan Oğuz, **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, (İstanbul: Dem Yayınevi, 2004) , s.8.

¹¹³ Yahya, Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, (İstanbul: Pegem Yayınları, 2001), s.297.

- *Zaman zaman, eğitim sorunlarının tartışıldığı şuralar toplanmıştır.*
- *Öğrencileri, yetenekleri doğrultusunda ve ülkenin gerçekten ihtiyacı olan mesleklere ve teknik eğitime yönlendirici bir örgün eğitim sistemi kurulamamıştır.*
- *Zaman zaman hükümetler kendi partilerinin isteklerini eğitime aşırı ölçüde yansıtmuşlar, bu nedenle, istikrarlı bir milli eğitim politikası izlenememiştir.*

Cumhuriyetle birlikte yeni dönemin siyasi ekonomik ve laik öğretim kurumlarının oluşturulmaya başlanmasıyla birlikte, karşı yöndeki istekler de artmıştır. Teokratik devletin devamından yana olanlar, 13 Şubat 1925'deki Şeyh Sait İsyanı ve 23 Aralık 1930'daki Menemen Olayı gibi dinsel nitelikli isyan girişimleri meydana getirmişlerdir.¹¹⁴

Türk Devleti'nin, laik bir devlet olabilmesi için sosyal yaşamın, laik eğitim kurumlarının, dini kuralların dışında yeniden yapılandırılması Cumhuriyet Döneminde gerçekleştirilmiştir.¹¹⁵ Cumhuriyet ilkelerine dayalı eğitim sistemi, 22 Mart 1926 tarihinde 789 sayılı yasa ile örgütlendirilmiştir. Buna göre pek çok yeni ve çağdaş düzenlemelerin yanında, sistemin bugünkü eğitim kademeleri belirlenmiştir. Bu yasaya göre; Türk dilinin dünya dilleri arasındaki onurlu yerini alabilmesi ve diğer dillerin etkisinden arındırılabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığında bir "Dil Heyeti" oluşturulmuştur. Böylece laik eğitimin Türkçe yapılması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Okur-yazar oranını yükseltmek, öğretimi kolaylaştırmak ve Türkçe'yi ortak bir dil yapmak amacıyla 1 Kasım 1928 tarih ve 1353 sayılı yasa ile Türkçe, eğitimde ortak bir dil olmuş, Lâtin temelli alfabe kabul edilmiştir.¹¹⁶

¹¹⁴Feyyat Gökçe, **Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim**, (Ankara: Eylül Yayınevi,2000) s. 223.

¹¹⁵Niyazi Berkes, **Teokrasi ve Laiklik**, (İstanbul: Adam Yayınları, 1997) s. 98.

¹¹⁶Reşat Genç, **Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar**, (Ankara: T.T.K. Basımevi, 1998) s. 78.

1928 yılının sonlarında halka okuma-yazma öğretmek için “Millet Mektepleri” kurulmuş, 1930’dan sonra köylerde halk okuma odaları ve Şubat 1932’den itibaren halk eğitimine yönelik olarak halk evleri açılmıştır.

Cumhuriyetin ilânından günümüze, eğitim sisteminin her tür ve kademesinde; okul, öğrenci ve öğretmen sayısında büyük artışlar olmuştur. 1923 yılında 5.134 okul varken, okul sayısı yükseköğretim kurumları da dâhil 2005 yılında 67.179’a, 1923 yılında 2.914’ü yükseköğretimde olmak üzere 364.428 öğrenci öğrenim görmekte iken öğrenci sayısı 19.437.566’ya, 1923 yılında 12.573 (307’si yükseköğretim öğretim elemanı) öğretmen görev yapmakta iken öğretmen sayısı (77.065 yükseköğretim öğretim elemanı olmak üzere) 710.900’a ulaşmıştır. 1923–1924 ile 2004 -2005 öğretim yılları arasında eğitim kademelerine göre okul, öğrenci ve öğretmen sayıları ve artış oranları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Eğitim Kademelerine Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayılarında Artış (1923 – 1924 /2004 –2005)

EĞİTİM KADEMESİ	OKUL/SINIF/KURUM SAYISI			ÖĞRENCİ SAYISI			ÖĞRETMEN SAYISI		
	1923 1924	2004 2005	ARTIŞ (Kat)	1923 1924	2004 2005	ARTIŞ (Kat)	1923 1924	2004 2005	ARTIŞ (Kat)
OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİ	80	16.016	199	5.880	434.771	73	136	22.030	161
İLKÖĞRETİM*	5.010	35.581(**)	6	351.83	10.565.389	29	11.292	399.025	34
İLKOKUL	4.894			341.94			10.238		
ORTAOKUL	116			9.894			1.054		
ORTAÖĞRETİM	43	6.861	159	3.799	3.039.449	799	838	167.949	199
GENEL ORTAÖĞRETİM	23	2.991	129	1.241	1.937.055	1.560	513	93.209	181
MES. Ve TEKNİK O.Ö.	20	3.870	193	2.558	1.102.394	430	325	74.740	229
ÖRGÜN EĞİTİM TOPLAMI	5.133	58.458	11	361.51	14.039.609	38	12.266	589.004	48
YAYGIN EĞİTİM (***)		8.644			3.451.515			57.750	
YÜKSEK ÖĞRT.	1	79	78	2.914	2.073.428	711	307	79.555	259
GENEL TOPLAM	5.134	67.181	13	364.42	19.564.552	54	12.573	713.390 (****)	56

*1997 yılında temel eğitimin süresi 8 yıla çıkartıldığı için ilk ve ortaöğretim okulları için artık ayrı ayrı veri bulunmamaktadır. ** Taşımali ilköğretim uygulaması yapılan okullar sayıya dâhil değildir. *** Yaygın Eğitim Kurumlarına ait öğrenci sayı bilgileri 2003–2004 öğretim yılı sonu itibariyle verilmiştir. ****12.919 okul öncesi öğretmeni, kadrolarının bulunduğu diğer kurumlarda da sayıldığı için genel toplam 710.900 olmaktadır.¹¹⁷

Cumhuriyetin ilânından sonraki ilk yıllarda henüz toplumun yüzde 10’u bile okur-yazar olmadığı için gerçekleştirilecek siyasal, ekonomik, hukuksal ve kültürel değişmelerin, kitlelere benimsetilmesi ve kökleşmesinde eğitimin oynayacağı rol her zamankinden daha iyi anlaşılmalı, eğitimde süreç ve içerik bakımından birçok değişiklik yapılmıştır. Ayrıca, eğitim imkânlarının yurt geneline dağılımında ve eğitimin niteliğinde de önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Eğitilmiş toplumun, ülkelerin geleceğindeki yerini ve önemini Osmanlıyı da gözlemleyerek çok iyi kavrayan Cumhuriyet yönetimi, eğitime ve insana çok önem vermiştir. Bu önem en çok eğitimin niteliği ile ilgilidir. Yeni kurulan Cumhuriyet, laik düşünceli bireyler yetiştirmeyi hedeflemiştir. Kul olmaktan çıkıp, varlığını ve haklarını bilen yurttaşlar yetiştirmek, ülkenin de gelişmesinde öncelikli koşul olarak görülmüştür. Ne var ki eski Osmanlı eğitim düzenini ortadan kaldırabilmek, yüzyılların karanlığını silebilmek kolay olmamıştır. Günümüzde bile Cumhuriyetin laik niteliğine karşı duranların temel ilgisi hep eğitim olmuştur.¹¹⁸

1.3. Türk Ortaöğretim Sisteminin Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliği

1.3.1 Ortaöğretim Kurumlarının Amaçları ve Laiklik Bilinci

Toplumların tarihinde zorunlu eğitimin gündeme gelmesi, bugünkü eğitim ve okul sistemlerinin gelişmesi, bunlara ilişkin yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, yakın zamanlarda gerçekleşmiştir. Milli eğitim sistemlerinin gelişmesi, milli

¹¹⁷ M.E. B. **Mevcut Yönetmelik ve Yasalar**,(Ankara: M.E. B. Basımevi,2005), s. 11.

¹¹⁸ Çağatay Oktay, **Eğitimde Laiklik Konusunda Yönetici ve Öğretmenlerin Görüşleri** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s.2,3.

devletlerin oluşması ile paralel olmuştur. Osmanlı'da eğitimde yenileşme, ilk önce askeri okullarda gündeme gelmiştir. Eğitim işlerini yürütecek bir bakanlığın kurulması ve bir takım yasal düzenlemelerin yapılması da bu döneme denk gelmektedir. Cumhuriyet'ten sonra geliştirilen milli eğitimle ilgili yasaların kökleri de bu döneme dayanmaktadır.

Türkiye'de eğitimle ilgili politika ve kararları belirleyen, başta anayasa olmak üzere, yasalar şunlardır:

- *1876 Kanuni Esasi*
- *1909 Bir süre sonra yürürlükten kaldırılan Kanuni esasi bu tarihte yenilenerek yeniden yürürlüğe konmuştur.*
- *1921–1924 Tekrar değişiklikler yapılmıştır. Bu yasalarda ilköğretimin zorunluluk ilkesi yer alır.*
- *1961 Planlama Anayasa'da devletin görevi olarak tanımlanmıştır. DPT kurulmuştur. MEB ile DPT'nin Sosyal Planlama Daire Başkanlığı, koordineli bir şekilde planlamaları yapmaya başlamışlardır. O günden bu güne 5'er yıllık kalkınma planları yapılmaktadır.*

Milli Eğitim Bakanlığı'na ait olan bakanlığın kuruluş teşkilat ve görevleri, 1992 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan 3797 sayılı kanunla, Anayasa, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu ile kalkınma plan ve programları doğrultusunda milli eğitim hizmetleri yürütmektir. Türkiye Eğitim Sistemi, Anayasa, hükümet programları, kalkınma planları, milli eğitim şura kararlarını temel alarak eğitim ve öğretimi düzenleyen diğer yasalarla birlikte Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre oluşturulmuştur. Bu kanuna göre Türkiye Eğitim Sistemi, örgün eğitim ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

1982 Anayasası'nda eğitimle ilgili maddeler:

42. Madde'de "Eğitim, Öğretim Hakkı ve Ödevi" başlığı altındadır.

24. Madde: Din Ve Ahlak Eğitimi

26. Madde: Düşünce Ve Kanaatleri Açıklama Ve Yayma Hürriyeti

27. Madde: Bilim Ve Sanat Hürriyeti

41. Madde: Ananın Ve Çocuğun Korunması Ve Aile Planlaması Öğretisi

58. Madde: Gençliğin Korunması

62. Madde: Yabancı Ülkelerde Çalışan Vatandaşların Çocuklarının Eğitimi

Anayasa'nın 130. ve 131. Maddeleri ise Yüksek Öğrenim Kurumuyla İlgili hükümleri içerir. İlki üniversiteler, ikincisi YÖK ile ilgili düzenlemeleri kapsar.

Diğer çağdaş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'deki milli eğitim sisteminin bir de uluslar arası belirleyicileri ve denetleyicileri vardır. Bunlar:¹¹⁹

- *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*
- *B.M. Anayasası*
- *Çocuk Hakları Bildirgesi*
- *UNESCO*
- *Avrupa Konseyi*
- *AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı)*
- *İnsan Hakları Helsinki Nihai Senedi ve*
- *Paris Antlaşmasıdır.*

Yukarıdaki vb. belge ve kuruluşlar, üye ülkelerin ulusal eğitim sistemlerine ilişkin olan bazı kıstaslar getirmişlerdir.

Anayasanın dışında Türkiye eğitim sisteminin en önemli belirleyicisi ise 1973 yılında yayımlanan Milli Eğitim Temel Kanunu'dur. Bu kanun ile Türkiye Milli Eğitim Sisteminin düzenlenmesinde esas olan amaçlar, ilkeler, eğitim sisteminin genel yapısı, okul bina ve tesislerin genel yapısı ile Devletin eğitim ve öğretim alanındaki görev ve sorumluluğu ile ilgili temel hükümler yer almaktadır. Aşağıda milli eğitimin genel amaçları yer almaktadır.¹²⁰

Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar

¹¹⁹ Mehmet Şişman, **Türk Eğitim Sistemi**: Editör: Yüksel Özden, (Ankara: Pegem Yayınları,2004), s.60.

¹²⁰ Âdem Mahmut, **Eğitim Planlaması**, (Ankara: Şafak Yayıncılık, 1997), s. 8-9.

olarak yetiştirmek

Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır (madde 2).

Çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları belirlenirken aynı zamanda Milli Eğitimin Temel İlkelerini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Milli Eğitimin Temel İlkeleri şunlardır:

- *Genellik ve Eşitlik*
- *Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları*
- *Yöneltilme*
- *Eğitim Hakkı*
- *Fırsat ve İmkân Eşitliği*
- *Süreklilik*
- *Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği*
- *Demokrasi Eğitimi*
- *Laiklik*
- *Bilimsellik*
- *Planlılık*
- *Karma Eğitim*
- *Okul ve Ailenin İşbirliği*
- *“Her Yerde Eğitim” dir.¹²¹*

¹²¹ Mehmet Şişman, a.g.e. s.59.

Eğitim sisteminin en önemli belirleyicilerinden biri de, yukarıdaki kanun ve yönetmelikler ışığında öğretmen yetiştirmektir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan eğitim Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarını ve bu bağlamda öğretmen yetiştirmek üzere geliştirilen modelleri biçimlendiren en önemli etkenlerden biri olmuştur. Öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti, halefi olduğu Osmanlı'dan % 9–10 civarında bir okur– yazar nüfus devralmıştı. Bunun yaklaşık yarısı gayrimüslim idi. 1935 yılı itibariyle, Türkiye'deki yaklaşık kırk bin köyden, otuz beş bininde okul yoktu. Ortaöğretimde de okullaşma oranı çok düşüktü. Özetle, yeni Türk Devleti'ne, selefinden çok kötü bir eğitim mirası kalmıştı. Böyle bir nüfus yapısı ile ne yeni rejim oturtulabilir, ne de Osmanlı İmparatorluğu'nu yok olmanın eşğine getiren sosyal, ekonomik, kültürel vb. alanlardaki geri kalmışlıktan kurtulmak mümkün olabilirdi.¹²²

Öğretmenlik, tarihin en eski mesleklerinden biridir. İlkel toplumlarda bile, insanlar, gerekli bazı bilgileri, genç kuşaklara aktarmayı, kendilerine iş edinmişlerdir. İlk zamanlarda aile büyükleri veya kabilenin yaşlılarından birinin üstlendiği bu görev, bilgiler fazlaştıkça, kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Eğitim ve öğretim faaliyetleri, sonraki yıllarda bu iş için tahsis edilen okullarda, bu işi meslek olarak yapan kişilerce yapılmaya başlamıştır. Kökleri her ne kadar tarih öncelerine kadar gitse de öğretmenlik, yakın dönemlere kadar, profesyonellik dışında, filozofların ve din adamlarının ek işi olmuştur.¹²³

Bu arada Ortaçağ öncesinde, birçok toplumda genel eğitim faaliyetleri genellikle köleler tarafından yürütülmüştür. Sosyal statüsü en düşük kişiler, ilkokul öğretmeni yapılmıştır.¹²⁴

¹²² Ayla Oktay – Cemil Öztürk, **Türkiye'de Kızların Eğitimi**, (İstanbul: Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu Bildiri Metinleri,1991), s. 47–52.

¹²³ Ayla Oktay, **Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Nitelikleri**, (İstanbul: M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları,1991), s. 3.

¹²⁴ Ahmet Çelebi, **İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi**, (Çeviren: Ali Yardım, İstanbul, Damla Yay. ,1983), s. 218–226.

Dünün “öğretileni öğren”, bugünün “öğrenmeyi öğren” sloganları eskimiştir. Yeni ve yarının sloganı “ düşünmeyi” ve “yaratıcılığı öğren” şeklindedir. Enformasyon dönemi önemini yitirmekte ve yeni dönem formasyon dönemi, yani “eğitim” dönemi, “bilgi üretme”, “insan yetiştirme” dönemi olacaktır.¹²⁵

Cumhuriyet tarihi boyunca, Türkiye’de lise öğretmenleri, sırasıyla, yüksek öğretmen okulları ve eğitim fakülteleri tarafından yetiştirilmiştir. Bununla beraber, üniversitelerin fen, edebiyat ve fen-edebiyat fakültelerinden mezun olanlar da, pedagojik formasyon alarak, öğretmen olmuşlardır. Bu kademedeki öğretmen yetiştirmekle ilgili nicelikle ilgili bir sorun yaşanmamış hatta öğretmen fazlalığı ortaya çıkmıştır. Sorun nitelikseldir.

Din dersi öğretmenleri ise, önceden Yüksek İslam Enstitüsü tarafından yetiştirilirken, artık ilahiyat fakülteleri tarafından yetiştirilmeye başlanmıştır. Mesleki ve teknik eğitim için de, öğretmen yetiştirmede, nicelik olarak bir sorun yoktur. Sorun yine nitelikli öğretmen yetiştirmektedir.¹²⁶

Cumhuriyet döneminde, genel olarak öğretime, öğretmen yetiştirme konusunda çok önemli gelişmeler yaşanarak başlanmıştır. 1973 yılından önce ortaöğretim, ortaokul ve liselerden oluşuyordu. Milli Eğitim Kanunu’ndan sonra ortaokullar, ilköğretimin 2. kademesi şekline dönüştürüldü. Bu alanda liseler tek kalmıştır. Osmanlıda idadi ve sultani adını alan orta öğretim kurumları Cumhuriyetten sonra lise adını almıştır. Türkiye’de halen ortaöğretim, lise ve dengi okullardan oluşmaktadır. Günümüzde birçok dünya ülkesinde ortaöğretim zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır. Milli Eğitim Temel Kanununa göre ortaöğretim, ilköğretime dayalı, en az üç yıllık eğitim veren genel, mesleki ve teknik eğitim kurumlarının hepsini kapsamaktadır. Yasaya göre, ilköğretimi tamamlayan ve

¹²⁵ Saim Kaptan, **Eğitimi Arıyorum, Eğitimde Yansımalar, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu**, (Ankara: Tekışık Yayıncılık, 1999), s.2.

¹²⁶ Cemil Öztürk, (1996), **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, (Ankara: T.T.K. Yayınları), s. 254–256.

ortaöğretime hak kazanan öğrenci, bilgi ve yeteneği doğrultusunda ortaöğretim kurumlarından yararlanma hakkına sahiptir.

Türkiye Ortaöğretim Sistemi, laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılایıcı ve bağınazlıktan kurtarıcı etkin bir kılavuzlama becerisine sahip olmalıdır. Bu özellik ışığında orta öğretimin temel amaçları şunlardır.¹²⁷

- *Bütün öğrencilere, yukarıda belirttiğimiz Türk Milli Eğitimi'nin genel ve özel amaçlarıyla bağlantılı olarak, Türk Milli Eğitimi'nin temel ilkelerine de uygun bir şekilde, ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vererek onlara kişi ve toplum sorunlarını tanıtmak, çözüm yolları aramak ve yurdun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak.*
- *Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, beceri ve yetenekleri doğrultusunda yüksek öğretime veya iş alanına hazırlamak. Bunu yaparken öğrencinin istek ve yetenekleriyle toplumun gereksinimleri arasında denge kurmaktır.*

1926 yılında çıkan 789 sayılı “maarif teşkilatına dair kanunla ortaöğretim kurumları, bu kanun kapsamına alınmış; 1933 yılında yürürlüğe giren 2287 sayılı Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkında Kanunla da ortaöğretime bağlı kurumlar teşkilat içindeki kuruluş ve işleyişleri bakımından yeniden düzenlenmiştir. Genel ortaöğretim ve mesleki ve teknik ortaöğretim olarak ikiye ayrılmıştır.

Genel Ortaöğretim

Genel Liseler: Liselerin esas görevleri, öğrencileri, ortaöğretim seviyesinde asgari genel kültüre sahip kişiler olarak yetiştirerek, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına yarar sağlamak ve yüksek öğretime hazırlamaktır.

Anadolu liseleri: Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda öğrencilere, normal lise eğitiminde verilen eğitimin yanında yabancı dil eğitimi de vermektir.

Fen liseleri: 1962 yılında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası'nda, üstün yetenekli öğrenciler için parasız yatılı bir Fen Lisesi açılması gerekliliği üzerinde

¹²⁷ Mehmet Şişman, a.g.e. s.71.

durulmuştur. 1964'te Ankara Fen Lisesi açılmıştır. Bugün büyük illerimizin her birinde fen lisesi vardır.

Akşam Liseleri: Hayatlarını kazanmak için çalışmak zorunda kalanlarla, yaşları öğrenim çağını geçmiş olanlara lise öğrenimi sağlamak üzere açılmışlardır. Bir ara kapatılsalarda şu an hala faaliyetleri devam etmektedir. Öğrenim süreleri 4 yıldır.

Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi: Çocuklarımızın ve gençlerimizin özel yeteneklerinin en iyi şekilde gelişmesine fırsat vermek, kültürümüzü, sanatımızı ve milli değerlerimizi korumak ve yaygınlaştırmak amacıyla 1989–1990 öğretim yılından itibaren açılmaya başlanmışlardır. Hazırlık süreleri ile birlikte 4 yıl süreleri olan bu okullar, bünyelerinde Güzel Sanatlar Fakülteleri olan üniversitelerimizin bulunduğu illerde yaygınlaşmaktadır.

Anadolu Öğretmen Liseleri ve Öğretmen Liseleri: 1989–1990 öğretim sezonundan sonra, öğretmen liselerinden 18'i "Anadolu Öğretmen Lisesi"ne dönüştürülmüştür.¹²⁸

Mesleki ve Teknik Ortaöğretim

Bu kapsamda yer alan okullar, öğrencileri, genel ortaöğretimin amaçları ile birlikte bir taraftan iş ve meslek alanlarına, diğer taraftan yüksek öğretime hazırlayan okullardır. Bu okullar; Endüstri Meslek Liseleri, Teknik Liseler, Anadolu Teknik Liseleri, Anadolu Meslek Liseleri, Kız Meslek Liseleri, Anadolu Kız Meslek Liseleri, Anadolu Ticaret Meslek Liseleri, Anadolu İletişim Meslek Liseleri, Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri, Ticaret Meslek Liseleri, İmam Hatip Liseleri, Anadolu İmam Hatip Liseleri, İşitme Engelliler Çok Programlı Liseler, Ortopedik Engelliler Meslek Liseleri, Çok Programlı Liseler, Sağlık Meslek Liseleri, Anadolu Sağlık Meslek Liseleri adları altında açılan okullardan oluşmaktadır.¹²⁹

¹²⁸ M.E. B. **Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ortaöğretim**,(Ankara: M.E. B. Basımevi, 1990), s. 8

¹²⁹ Mehmet Şişman, a.g.e. s.72.

1.3.2 Ortaöğretim Kurumlarının Teorik / Sosyal / Teknik Araçları ve Laiklik

Genel ve mesleki ortaöğretim sistemimizin geliştirilip kalitesinin artırılması için, kısa vadede orta öğretimde meslek ve teknik lise payını artırmak, uzun vade de zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması hedefleri vardır. Bunun için Temmuz 2001’ de 4702 sayılı kanun yürürlüğe girmiştir. Kanun ile getirilen yeniliklerden bazıları aşağıda sıralanmıştır: ¹³⁰

- *Meslek lisesi mezunlarının, ilgili yüksek okullara sınavsız geçişini sağlamak,*
- *Uluslararası bilimsel yarışmalarda dereceye giren öğrencilerin, ilgili yüksek öğretim kurumuna sınavsız girmesini sağlamak,*
- *Mesleki teknik eğitim bölgelerinin oluşturulması.*
- *İş yeri açabilmek ve istihdam edilebilmek için mesleki eğitim alma zorunluluğu*
- *Eğitime katkı payı gelirlerinin orta öğretim için de kullanılması*
- *Kalfa, usta ve genel lise mezunlarının meslek lisesi diploması almalarına imkân tanınması*
- *Meslek lisesi mezunlarının doğrudan ustalık sınavına girebilmesi*
- *Beceri eğitiminin yaygınlaştırılması*
- *Halen çalışanların çalıştıkları işe uygun eğitim alması*
- *Çalışanların mesleki yeterliliklerinin değerlendirilmesi*
- *İllerde mesleki eğitim- istihdam ihtiyaçlarının belirlenmesi*

Diğer yandan, mesleki ve teknik eğitim kurumlarının kapasitelerinden en fazla yararlanarak daha fazla öğrencinin mesleki eğitim görmesi, yetişkinlerin ve hizmet sektöründe çalışanlar ile yeni meslek edinmek veya mesleğinde ilerlemek isteyenlere akşamları, hafta sonları, yarıyıl ve yaz tatillerinde eğitim verilmesini sağlamak üzere başlatılan “Tam gün tam yıl” eğitim uygulamasına ise devam edilmektedir.

¹³⁰ M.E.B. Mevcut Türkiye Eğitim Sistemi, (Ankara: M.E. B.Yayınevi, 2005), s.54.

M.E.B.'nin ortaöğretimin yeniden yapılandırılması kararı gereğince; 2005–2006 eğitim ve öğretim yılından itibaren tüm genel ve mesleki teknik orta öğretim kurumlarına yeni kayıt olacak öğrenciler, bu okulları dört yılda tamamlayacaklardır. Bu uygulama mevcut öğrencileri kapsamayacak, yeni kayıt olacak öğrencilerden başlamak üzere kademeli olarak hayata geçirilecektir. Bu uygulamayla öğretim süresi ve statüsü olarak AB ve diğer gelişmiş ülkelerle aynılık sağlanarak ülkeler arası nakillerde denklik sağlanmış olacaktır. Ayrıca mevzuatları aynı olan yabancı dil ağırlıklı liseler ile Anadolu liseleri birleştirilerek okul çeşitliliğinde azalma sağlanmıştır.

2005–2006 öğretim yılından itibaren Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Edebiyat, Tarih ve Coğrafya ders programları Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yeniden hazırlanmış olup ortak dersler olarak okutulacaktır. Ayrıca girişimcilik, ekonomi, siyaset ve yönetim bilimi, uluslararası ilişkiler vb. derslerin okutulmasına karar verilmiştir. Bütün bu yapılanlar doğrultusunda okul türlerine göre ders çeşitliliğinde ve haftalık ders programında 3–7 saat arasında azalma olmuştur. Amaç, çıkarılan kanunlar ve yapılan değişiklikler sayesinde mesleki ve teknik eğitime yönelenlerdeki hedef olan %65 oranını aşmaktır.

Cumhuriyeti kuranların en büyük yapıtlarından biri, laik devlet ve onun en önemli uygulaması olan laik eğitim sistemidir. Laik eğitim sisteminin en önemli ögesi ise, öğretmendir. Ülkenin gereksinimi olan insan tipini yetiştirecek öğretmenin de buna uygun olması; istenen insan tipi ile öğretmenin niteliklerinin birbiriyle uyuşması kaçınılmazdır. Zira, öğretmeni iyi yetişmemiş toplumların geleceği tehlike altındadır.

Laik ve demokratik eğitim için öğretmenlik mesleğine, alanında iyi yetişmiş, geniş düşünceli, Atatürk ilke ve devrimlerine bağlı öğretmenlerin alınmasına

özellikle dikkat edilmelidir. Özellikle son yıllarda olduğu gibi mesleği öğretmenlik olmayanların gelecek kuşakları yetiştiremeyecekleri bilinmelidir.

Öğretmenlerin, derslerini bilimsel ve laik ilkeler ışığında işlemeleri, öğrencilere eşit mesafede olmaları ve onları araştırmaya yöneltecek ortamlar sağlamaları gerekmektedir.¹³¹

Laik eğitimi etkileyen olgulardan biri de zorunlu din dersleridir. Öğretim birliği yasası, Anayasanın Cumhuriyetin nitelikleriyle ilgili maddeleri ve Milli Eğitim Temel Yasası; laik eğitimin dayanaklarıdır. Öğretim Birliği Yasası'nın kabul edilmesinden sonra din derslerinin programa konulmasıyla ilgili şu bilgiler verilebilir.

Eğitim programları milli ve laik esaslar dâhilinde düzenlenmiş olup 1927 yılından itibaren seçmeli olan din dersleri 1930 yılında ilkokullardan, 1931 yılında da ortaokullardan çıkarılmıştır. Yine 1929 yılında Arapça ve Farsça dersleri programlara alınmamıştır. Devletin laiklik politikasına bağlı olarak, 1931 yılında imam hatip okulları, 1933 yılında da ilahiyat fakültesi kapanmıştır.¹³²

1948–1949 öğretim yılından itibaren program dışı konulan din dersleri, 1950 yılından itibaren seçmeli olmakla birlikte ilkokul programı içine alınmıştır. 1968 yılında program biraz daha geliştirilmiş ve bu durum 1982 Anayasasına kadar devam etmiştir. 1982–1983 öğretim yılından itibaren, 29.03.1982 tarih ve 2109 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan program doğrultusunda ilkokul 4. ve 5. sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin haftada iki saat zorunlu olarak okutulmasına başlanmıştır.

¹³¹ Kasım Karakütük, **Demokratik ve Laik Eğitim**, (Ankara: Anı Yayıncılık ,2002), s.74.

¹³² Ayten Sezer, **Atatürk Dönemi Eğitim Politikası** (İstanbul: Türk Yurdu) sayı.160, s.115.

Ortaokullarda 1956–1957 öğretim yılından itibaren ortaokul ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarına, 1975–1976 öğretim yılında da ortaokulların 3. sınıflarına haftada birer saat seçmeli din dersi konulmuştur. 1951–1952 öğretim yılından itibaren öğretmen okullarının ikinci devrelerinin 1. ve 2. sınıfına haftada birer saat zorunlu olarak konulan din dersleri, 1967–1968 öğretim yılından itibaren diğer lise ve dengi meslek liselerinin 1. ve 2. sınıflarına, 1975- 1976 öğretim yılında da son sınıflarına yine seçmeli olarak konulmuştur. 1982- 1983 öğretim yılından itibaren lise ve dengi okullarda haftada bir saat zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi okutulmaktadır. Böylece 1961 Anayasası ile isteğe bağlı olan din derslerinin, 1982 Anayasasınının 24. Maddesiyle din ve ahlak eğitim ve öğretiminin ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu kılınması; laik eğitim açısından yoğun eleştirilere konu olmuştur.¹³³

1973 yılında çıkarılan Türk Milli Eğitim Temel Yasası'nda 12. maddede “Türk Milli Eğitiminde laiklik esastır” denilmektedir. “Din eğitimi, ancak kişilerin veya kanuni temsilcilerin isteğine göre verilebilir. Bu istek kayıt sırasında yazılı olarak belirtilmelidir” şeklinde olan yasa 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı yasanın 4. maddesiyle, din kültürü ve ahlak dersi ilköğretim, ortaokul, lise ve dengi okullarda zorunlu ders durumuna getirilerek laik eğitim konusunda geri adım atılmıştır. Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersi seçmeli olmalı ve içerikleri de yansızlık ilkesine göre olmalıdır. Öte yandan ilköğretimin beş yıldan sekiz yıla çıkmasıyla birlikte, ilköğretimde iki yıl olan Din Kültürü ve Ahlak dersi de beş yıla çıkmıştır.¹³⁴

Yukarıda bahsedilen konulardan da anlaşılacağı üzere Atatürk'ün yeni nesil yaratma çalışmalarının temelinde laik eğitim uygulamaları bulunmaktadır ve bu dönemde din eğitimi anlayışı köklü değişime uğramıştır. Dini temel alan bir eğitim değil, bu dünyayı baz alan ve pozitif düşünce ışığında gelişen eğitimin önemi artmıştır. 1926 yılından itibaren ortaöğretimde karma sisteme geçilmiş, kız ve

¹³³ Kasım Karakütük, **Demokratik ve Laik Eğitim**, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2002), s.74.

¹³⁴ Kasım Karakütük a.g.e. s.74–76.

erkeklerin aynı okullarda ve eşit şartlarda okumaları sağlanmıştır. Yine aynı dönemde ortaöğretimlerde mesleki bilgiler verilmeye başlanmıştır.¹³⁵

Laik eğitim temeli, çağdaş ve bilimsel ilkelere dayanmalıdır. Oysa eğitim programlarının yaşama yönelik olmaması ve eğitim uygulamalarının ezberci olması, özgür düşünebilen, yaratıcı nesillerin yetişmesini engellemektedir. Ayrıca eğitim programları hazırlanırken ders içeriklerinin birbiri ile karşıt düşüncelerden oluşmamasına azami dikkat edilmelidir.

1973 yılında Milli Eğitim Temel Yasası'na girmesine karşın, "İmam Hatip Okullarının orta kısmının kaldırılacağı endişesiyle" yaygınlaştırılması engellenmiş, 1997 yılında yeniden yasalaşma gerçekleşmiştir. Sekiz yıllık kesintisiz eğitimin 1973 yılından 1997 yılına kadar geriye itilmesinin ikinci bir nedeni ise, ilkokulu bitirenlerin, İmam Hatip Liselerinin orta kısmına alınmasıdır. Dünya ülkeleri arasında zorunlu eğitimi 5 yıl olan çok az sayıda ülke kalmışken, bazı kesimler sekiz yıllık kesintisiz eğitimi uzun süre politika malzemesi yapıp geciktirmişlerdir.¹³⁶

Laik eğitimi etkileyen bir başka önemli konu ise öğretmenlerin ve öğrencilerin kıyafetiyle ilgilidir. Eğitim ortamlarında giysi ve türban giyilemeyeceğiyle ilgili yasalar mevcut ve anayasal güvence altında olmasına karşın bu konudaki tartışmalar hiçbir zaman son bulmamaktadır. Ortaöğretim kurumlarında yalnızca imam-hatip liselerinde türban önemli bir sorundur; ama yükseköğretim kurumlarında her alanda sıkıntı vardır. Giysi konusundaki tepkiler, yalnız imam hatip liseleri ve yüksek öğretim kurumlarıyla ilgili kalmayıp M.E.B.'na bağlı okullarda çalışan öğretmenlerin de bu kurala uymadıkları görülmüştür. Bu nedenle bakanlıkça 265 öğretmen hakkında soruşturma açılmıştır. Bu bağlamda giysinin ve türbanın kamu kuruluşları, okullar ve eğitim öğretim ortamlarında tartışma konusu olmaktan çıkarılması lazımdır. Böylece yasalarla ve yönetmeliklerle belirlenen

¹³⁵ Ayten Sezer, **Atatürk Dönemi Eğitim Politikası**,(İstanbul: Türk Yurdu) sayı.160, s.113.

¹³⁶ Kasım Karakütük, **Demokratik ve Laik Eğitim**,(Ankara: Anı Yayıncılık,2002), s.89-90.

giyim kurallarına herkesin uyması sağlanmalı, politikacılarında bu konuyu kendilerine politik malzeme yapmamaları gerekmektedir.¹³⁷

Laik eğitim yönünden, özel okullar ve vakıf yükseköğretim kurumları önemli bir konumdadır. Laik eğitim sistemine karşı olan çevreler birçok eğitim kuruluşu ve yurtlar açıp kendi görüşlerine yakın öğrenciler yetiştirmek için seferber olmuşlardır. Hatta bu çevrelerin yurt dışında da bu tür dinsel ağırlıklı okulları vardır. Yurt dışındaki okullarda da cumhuriyet karşıtı insanlar yetiştirerek bunları Türkiye'ye getirmişlerdir. Özel okullar, yurtlar, dershaneler ile ilgili bulgular, laikliğe karşı tehdidin ne kadar önemli boyutlarda olduğunu göstermektedir. Özel okullar, dershaneler vb. kuruluşlarda laik eğitime uygun olmayan uygulamaların yapılmasının ilgili kuruluşlarca gerekli ve yeterli denetimin yapılmasının önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.¹³⁸

Tüm bunların yanı sıra ortaöğretimde eğitim etkinliğinin yeni bir boyutu olarak ortaya çıkan ve öğrencinin gelişimini sağlamak üzere öğrenciye dönük hizmetleri yerine getiren etkinlikler, “Öğrenci Kişilik Hizmetleri” olarak tanımlanmaktadır. Bu hizmetler ile öğrencinin kişisel gelişim seviyelerinin yükselmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olunur. Öğrenci kişilik hizmetleri şu şekilde sıralanır¹³⁹:

- *Öğrenci danışma ve rehberlik hizmetleri,*
- *Öğrenci sağlık hizmetleri,*
- *Yönelme, yerleştirme, meslek seçme ve izleme hizmetleri,*
- *İnsan ilişkileri ve sosyal ilişkileri geliştirme çabaları,*
- *Özel eğitim rehabilitasyon ve özel yetiştirme hizmetleri,*
- *Öğrenci kayıt, kabul, devam ve başarılarını izleme hizmetleri,*
- *Sosyal hizmet ve sosyal yardım hizmetleri,*
- *Ders dışı eğitsel etkinlik faaliyetleri,*
- *Bireye maddi yardım, kredi ve burs gibi destek hizmetleri,*
- *Barınma ve beslenme hizmetleridir.*

¹³⁷ Kasım Karakütük, a.g.e. s. 93–96.

¹³⁸ Kasım Karakütük, **Demokratik ve Laik Eğitim**, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2002), s.100.

¹³⁹ Orhan Oguz, “Çağdaş Üniversite”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, (Ankara: Başbakanlık yayını, 1992), s.242, 243.

Yukarıda anlatılanlar dışında, laik eğitimi etkileyen çok önemli etmenlerden biri de ders kitaplarıdır. Laik eğitimin gerçekleştirilmesinde, bilimsel ilkelere göre hazırlanmış ders kitapları da çok önemlidir. Bunun yanında yardımcı kitaplar, öğretmenlerin yararlanacağı kitaplar ve ayrıca okulda yer alan yeterli yayın ve kitapla doldurulmuş bir kitaplık veya kütüphane de temeli bilimsellik olan laik eğitimin gerçekleşmesinde büyük katkılar sağlayacaktır.¹⁴⁰

1.4. Ortaöğretim Kurumlarının Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliği

Yaşam boyu devam eden eğitim anlayışı, ortaöğretimin hem organizasyonunu hem de içeriğini gözden geçirmeyi gerektirmektedir. Yurdumuzda, ilköğretimde alınan önlemler ve yapılan düzenlemeler ile az da olsa olumluya gidiş başlamıştır. Yüksek öğretim kurumlarımızda da hiç değilse çeşitlenerek yurt geneline yaygınlaşma söz konusudur ki, bu eğitim sistemimiz için olumlu bir gelişmedir. Ortaöğretimde ise eleştiriler ve hayal kırıklıkları hala artarak sürmekte, her geçen gün gelişme ve iyileşme beklentilerini daha da yoğunlaştırmaktadır. Hayal kırıklıklarının nedenleri arasında çeşitlenmiş, karşılanamayan eğitim ihtiyaçları ilk sırayı alır. Buna bağlı olarak, öğrenci sayısında çok büyük artışlar olmuştur. Ayrıca programlar gereğinden fazla yoğun ve öğrencileri hayata hazırlamada yetersizdirler. Sonuç olarak diyebiliriz ki; orta öğretimin toplumun beklentilerine cevap verecek bir şekilde çağdaş anlayışla yeniden düzenlenme gereksinimi, Türk eğitim sisteminin en önemli sorunudur.¹⁴¹

¹⁴⁰ Kasım Karakütük, a.g.e. s.106–107.

¹⁴¹ Ruhi Kılıç, **Orta Öğretimin Yeniden Yapılanması, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu**, (Ankara: Tekişik Yayıncılık,1999), s. 165–166.

Ortaöğretimde Ders Dışı Eğitsel Etkinlikler:

Ortaöğretimde ders dışı eğitsel etkinlikler öğrencilerin gelişmesini sağlamak ve davranışlarında istenilen yönde değişiklikler meydana getirmek üzere planlı ve bilinçli uygulanmalıdır. Bu etkinliklerle öğrencilerin eğitsel gereksinimleri karşılanarak sorumluluk duyguları geliştirilmelidir. Bu etkinliklerle sağlanmak istenenler şunlardır;

- Kendilerini tanıyabilme,
- İlgi ve yeteneklerini keşfetme ve geliştirme,
- Öz güvenlerini geliştirme, duygusal ve düşünsel dünyasını dışa vurabilme,
- Görüşlerini ve duygularını farklı biçimlerde ifade edebilme,
- Estetik duyarlılıklarını geliştirme,
- Sanattan zevk almayı öğrenme,
- Yeni durum ve ortamlara uyum sağlayabilme,
- Sosyalleşme,
- İçsel enerjilerini boşaltmalarını ve rahatlamalarını sağlama,
- Ekip olarak verilen görevleri tamamlama ve takım çalışması yapabilmektir.

Bu konuda ortaöğretim sistemimiz, altyapı problemlerini tam olarak çözemediği için etkinlik olarak yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Bu durum öğrencilerin kendi içlerinde ve öğretmenleriyle yaratabileceği etkileşimi kısıtladığından laik bilincin uyandırılması bağlamında ortaöğretimin yeterliliğini olumsuz etkilemektedir. Öğrenciler ve öğretmenler arasındaki etkileşim kadar, okul ile aile arasındaki etkileşimde ortaöğretimin başarısı için gereklidir. Ortaöğretimin etkililiğini artırarak, öğrencinin duygusal ve akademik açıdan gelişmesine ve başarılı olmasına katkı sağlayan okul aile işbirliği laik vizyon açısından son derece önemlidir.¹⁴²

¹⁴² Yakup Kolay, "Okul- Aile- Çevre İşbirliğinin Eğitim Sistemindeki Yeri ve Önemi", **Milli Eğitim Dergisi**, (2004), S.164, www.meb.gov.tr/e-dergiler.

Yeniden yapılanmada temel anlayış, yaşam boyu eğitim üzerine kurulmaktadır. Avrupa Birliği, Japonya ve Amerika Birleşik devletlerindeki tüm eğitimcilerin yeniden yapılanmada esas aldıkları temel kuram, hayat boyu eğitim anlayışının tüm eğitim kademelerinde yaşama geçirilmesidir. Farklılıklar, yaşam boyu eğitimden ne anlaşıldığı ve hangi ilkeler bazında eğitim sistemlerine entegre edileceği noktasındadır. Ayrıca eğitimin yaşam boyu sürmesi, eğitim kademelerinin ortadan kaldırılmasını da gerektirmez. Eğitim kademelerinin yaşam boyu eğitimin ilkelerinin benimsetildiği, öğrenmenin öğretildiği süreçler olarak işlev görecektir bir anlayışla yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Temel eğitim kademesinden başlayarak çocuklara öğrenme ve bilgi sevgisini aşılacak eğitim planlaması yapılması gerekmektedir.¹⁴³

Ortaöğretimde Ders İçi Eğitsel Etkinlikler:

Ortaöğretimde, ders içi etkinliklerde öğretme ve öğrenme genel olarak nesnelci ve yapıcı olarak sınıflandırılabilir. Geleneksel öğretim uygulamaları nesnelci görüşe dayanır. Yapıcılığa göre öğrendiklerimiz, öğrenmenin gerçekleşmesi ile önceden bildiklerimizden ayrı düşünülemez. Yani yapıcı görüş bireyin dışında bir dünya olduğunu kabul eder ve bireyin bu gerçekliği kendine özgü algıladığını varsayar. Öğretmenlerin yapıcılığı bilmesinin yanında, nasıl uygulanacağını bilmesi de önemlidir. Öğretmenlerin çok iyi bir alan bilgisine sahip olmasının yanında, ders içerisinde de öğrencilere rehberlik etmek, yardımcı olmak ve ortaya çıkan sorunları çözmek için çok yetenekli olması da yapıcılık için gereklidir. Bu yaklaşım, laik vizyon açısından olumlu bir durumken; güncel ortaöğretim sistemimiz değerlendirildiğinde, öğrencilere girecekleri imtihanlarında etkisiyle fazla bilgi yükleme bağlamında geleneksel yöntemin sunulduğu görülür. Yine bu tespitin yanı sıra ortaöğretimde uygulanan eğitim programlarının öğrenciye fazla bilgi verme amacı kapsamında ezberciliği ön plana çıkardığı gözlenir. Bu

¹⁴³ Ruhi Kılıç, a.g.e. s. 170–172.

resimde yaratıcılıktan çok statik bilgi ön plandadır ve ortaöğretimin laik bilinci uyandırma yeterliliği düşüktür.¹⁴⁴

Gençlerin büyük bir bölümü, ortaöğretimin ancak şanslı olurlarsa eğitim yaşamlarının son bulmayacağı bir dönüm noktası olduğunu düşünmektedirler. Üniversiteye giremedikleri zaman geleceklerinin kararacağı endişesini yaşamaktadırlar. Ortaöğretim umutların azaldığı, geleceğin karardığı 11 yıllık eğitimin boşa gittiği bir dönem olmaktan çıkarılmalıdır. Aksine ortaöğretimin bireyin yeteneklerinin ortaya çıktığı ve geliştirildiği genel kültür, dil öğrenimi, teknoloji kullanımı gibi ortak temel yeterliklerin kazanıldığı, hayata ve yüksek öğretime hazırlandığı umut dönemi işlevi görececek bir yapıya kavuşturulması beklenmektedir. Ortaöğretimin işlevini yerine getirmesi için gerekli olan yeni yapı ve organizasyon, 16. Milli Eğitim Şurasında tartışılmış ve bir yeniden yapılanma modeli önerilmiştir. Bu şurada alınan kararlar 1939'dan bu tarafa yapılan çalışmaların devamı niteliğindedir. Önerilen model genel ve mesleki eğitimi bütünleştiren, yüksek öğretimle program devamlılığı ve bütünlüğünü gözetilen bir yapıdır. On altıncı Milli Eğitim Şurasında önerilen orta öğretim modelinin yaşama geçirilmesinde esas olacak çağdaş özellikler derinlemesine analiz edilmiş ve temel stratejiler konu başlıkları altında toplanmıştır.¹⁴⁵ Belirtilen bilimsel yaklaşım sadece laik eğitim sisteminde mevcuttur. Eğitim programlarının, ders içeriklerinin ve planlamasının bilimsel ilkelere dayandığı, yöneticilerin ve öğretmenlerin objektif davranışlar gösterdiği eğitim şeklinin adı laik eğitimidir.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Özcan Agün, "Uygulamaların Deneyim ve Görüşleriyle Yapıcı Yaklaşımların Uygulanması Öncesinde Yapılması Önerilen Araştırmalar", **Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi**, (Van, Yüzüncüyıl Üniversitesi, 2005), CII, SII. www.efdergi.yyu.edu.tr.

¹⁴⁵ Ruhi Kılıç, **Orta Öğretimin Yeniden Yapılanması, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu**, (Ankara: Tekişik Yayıncılık,1999), 167-169.

¹⁴⁶ Kasım Karakütük, **Demokratik ve Laik Eğitim**, (Ankara: Anı Yayıncılık,2001), s.66.

2. GÜNCEL ORTAÖĞRETİM DURUŞUNUN LAİK BİLİNCİ UYANDIRMA YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ *Diyarbakır Örneği*

Bu bölümde, araştırmada toplanan verilerin, yöntem bölümünde açıklanan tekniklerle çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgularla, bu bulgulara ilişkin yoruma yer verilmektedir. Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için gerekli görülen durumlarda, bulgular tablolar halinde verilmektedir. Bulgular ve ilgili yorumlar, araştırmanın alt probleminin verilişindeki sıraya uyularak düzenlenmiştir. Alt problemlere geçilmeden önce, araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Araştırmanın alt problemlerindeki sıraya uyularak ölçme aracını cevaplandıran öğretmenlerin zihinsel, duyuşsal ve toplam benlik düzleminde güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliği ile ilgili verilerinin değerlendirilmesine yer verilmiştir.

2.1. Öğretmenlerin Kişisel Durum Bilgileri

Öğretmenlerin cinsiyeti, görev yaptıkları branş-okul türü, unvan-mesleki kademlerine göre dağılımları aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin cinsiyet durumuna göre dağılımları Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4: Öğretmenlerin Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi

Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı	N	%
Erkek	239	64
Bayan	134	36
Toplam	373	100

Tablo 4’ de görüldüğü gibi öğretmenlerin 239’u erkek olup yanıt verenlerin % 64’ ünü teşkil etmektedir. Bayan öğretmenlerin sayısı 134 olup, ankete yanıt verenlerin % 36’ sını teşkil etmektedir. Erkek öğretmenlerin, seçmiş olduğumuz örneklemin %64 gibi çoğunluğu oluşturmasını, bu bölge kökenli erkek öğretmenlerimizin ilk atamalarına müteakip kendi illerinde görev yapma arzularından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir.

Branş-Okul Türü Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin görev yaptıkları okul türlerine göre dağılımları Tablo 5’ de yer almaktadır.

Tablo 5:Öğretmenlerin Okul Türlerine Göre Değerlendirilmesi

Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Okul Türü	N	%
Lise	264	70,8
Anadolu Lisesi	76	20,4
Meslek Lisesi	33	8,8
Toplam	373	100

Tablo 5’de görüldüğü gibi öğretmenlerin 264 âdeti normal liselerde görev yapmakta olup, %70,8’ini teşkil etmektedir. Anadolu liselerinde görev yapan öğretmenlerin âdeti 76 olup % 20,4’ünü teşkil etmekte, son olarak ta meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin âdeti 33 olup % 8,8’ ini teşkil etmektedirler.

Ülkemizin her bölgesinde olduğu gibi Diyarbakır ilinde de normal liselerin, Anadolu ve Meslek liselerine göre sayıca çok fazla olmasından dolayı seçilen örnekleme normal liselerde görev yapan öğretmenlerin çoğunluğu oluşturması doğal olarak kabul edilmiştir.

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin mesleki branşlarına göre dağılımları Tablo 6’ da verilmektedir.

Tablo 6:Öğretmenlerin Mesleki Branşlara Göre Değerlendirilmesi

Öğretmenlerin Görev Yaptıkları Branş	N	%
Yabancı Diller	37	10
Türk Dili ve Edebiyatı	56	15
Fen Bilimleri	86	23
Sosyal Bilimleri	95	25,5
Matematik	57	15,2
Diğerleri	42	11,3
Toplam	373	100

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi 95 adet ve % 25,5 ile Sosyal Bilimler öğretmenleri en çok paya sahiptirler. Sosyal Bilimler öğretmenlerini 86 adet ve % 23 ile Fen Bilimlerinde görev yapan öğretmenler takip etmektedir. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerinin sayısı 56 ve % 15'i teşkil etmekte, Matematik öğretmenlerinin âdeti 57 ve % 15,2'yi teşkil etmektedir. Yabancı dillerde görev yapan öğretmenler 37 adet ve % 10'u teşkil etmekte ve % 13'ünü ise diğer branşları oluşturan 37 adet öğretmen teşkil etmektedir.

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin mesleki branşlarının açılımının dağılımı Tablo 7' de verilmektedir.

Tablo 7:Öğretmenlerin Mesleki Branşlarının Açılımı

Yabancı Diller	Almanca, İngilizce
Fen Bilimleri	Biyoloji, Fizik, Kimya
Sosyal Bilimler	Coğrafya, Felsefe, Tarih, Rehberlik
Diğerleri	Müzik, Resim, Beden Eğitimi, Ev Ekonomisi, İş Teknik

Tablo 7'de de görüldüğü gibi normal liselerde özellikle Matematik ve Türk Dili ve Edebiyatı ders saatlerinin fazla olmasından dolayı bu branşlarda yeterli öğretmene ulaşılmış ve her biri tek olarak ele alınmıştır. Yine Tablo 7' de görüldüğü gibi Almanca ve İngilizce yabancı dilleri, Biyoloji, Fizik ve Kimya; Fen Bilimlerini, Coğrafya, Felsefe, Tarih ve Rehberlik; Sosyal Bilimleri oluşturmaktadır.

Müzik, Resim, Beden Eğitimi, Ev Ekonomisi ve İş Teknik branşlarının, hem sayılarının az olması hem de bir beceri ve meslek gerektirmesi nedeni ile diğer kategorisine dâhil edilmiştir.

Kıdem - Unvan Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre dağılımı Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8:Öğretmenlerin Mesleki Kıdemlerine Göre Değerlendirilmesi

Öğretmenlerin Mesleki Kıdemlerine Göre Dağılımı	N	%
1–10 Yıl	256	68,6
10 Yıl ve Üzeri	117	31,4
Toplam	373	100

Tablo 8’de de görüldüğü gibi, Diyarbakır İli Merkez Ortaöğretim Kurumlarında görev yapıp, veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin 256 âdetini ve % 68,6’ sını 1–10 yıllık öğretmenler, 117 âdetini ve % 31,4’ ünü ise mesleklerinde 10 yıldan kıdemli öğretmenler oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı’nın 2005 yılı verileri esas alındığında, batı bölgelerimizdeki büyük kentlerde görev yapan öğretmenlerimizin aksine, Diyarbakır ilinde görev yapan öğretmenlerimizin daha genç olduğu görülmektedir. Bunun nedeninin ise görevlerine ilk başlayan öğretmenlerin atamalarının genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki okullara çıkması olduğu düşünülmektedir.

Yine veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin % 68,6’sının mesleki kıdeminin 10 yıldan az olmasından, bu öğretmenlerin mesleki bilgilerinin yeni ve güncel olduğu anlamı çıkarılabilmektedir. Her türlü gelişimin hızlı olduğu

günümüzde, eğitimin göz bebeği olan öğretmenlerimizin mesleki bilgilerinin yeni olması araştırmamız açısından olumlu olarak değerlendirilmektedir.

2.2 Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Zihinsel-Psikomotor Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşler

Araştırmada, Diyarbakır ili merkez ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerin, “Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşleri” nasıldır? sorusu incelenmiş olup; bu bölümde öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci zihinsel-psikomotor düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir.

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Zihinsel Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin değerlendirildiği önermeler ve çözümlenmeleri Tablo 9’ da verilmektedir.

Tablo 9: Zihinsel Düzlem Önermeleri ve Çözümlemesi

Zihinsel Düzlem	N	X	S.S.
1. Laiklik, toplumdaki dinsel/ırksal/ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta nesnel yaklaşma farkındalığıdır.	373	4.1	0.9
2. Laiklik, sadece devletin toplumdaki dinsel ego çeşitliliğine nesnel/eşit yaklaşma farkındalığıdır.	373	3.56	0.97
3. Laiklik, insan doğasına eğitim yoluyla yüklenen bir nitelik olmayıp, özbende varolan niteliğin açığa çıkmış halidir.	373	3.41	1.07
4. Laiklik, bireysel ve toplumsal varoluşta ulusal/dinsel/ideolojik egoların çatışma modunda değil bütünleşme modunda algılanmasını sağlayan evrimleşmiş bilince ait uyum becerisi ve vizyonudur.	373	3.67	1.05
5. Laiklik, nesnel görüntülerden bağımsız olarak insanın dikey büyümesiyle ortaya çıkan ve onu tekrar kopya olmaktan çıkaran özgün benlik kalitesidir.	373	3.44	1.02
6. Laiklik, insanın kendine ve başkalarına ait her deneyime karşıtlık/sahiplenme duygusallığından özgür yaklaşmasını sağlayan ayırt etme ve kutsama vizyonudur.	373	3.55	0.98

7. Laiklik, kendine ve öteki benlere <i>olduğu gibi olma</i> izni veren anlayış derinliği ve vizyonudur.	373	3.45	1.07
10. Ortaöğretimdeki eğitsel duruşun laik bilinç temelinde dönüştürücü gücü, ders ve ders dışı etkinliklerin senkronize olduğu öğretmen-öğrenci ilişkilerinde ifadesini bulmaktadır.	373	3.26	1.01
12. Bilimin ve aklın aydınlığında birey ve toplum gereksinimlerine ilişkin dengeli kültürleme beceresi, laik eğitimi karakterize eder.	373	3.46	1
13. Laik eğitimde, bilginin kaynağı tanrısal olmayıp beşeri ve rasyonel bir temele oturtulmuştur.	373	3.5	1.04
14. Laik ortaöğretim, öğrenci bilincinde bireysel/ulusal/ evrensel benlik düzlemleri itibarıyla çatışmacı değil uyum ve bütünlük anlayışını uyandıran total bir eğitsel deneyimdir.	373	3.5	0.98
19. Ortaöğretimin laik vizyon açısından ayırt edici özelliği, Türk eğitim sisteminin temel eğitim ve yükseköğretim yelpazeleri arasında akordu sağlayan köprü konumunda bulunmasıdır.	373	3.17	0.99
Toplam	373	3.51	1,00

Zihinsel–psikomotor düzlemi ortaya koyan önermelere verilen cevapların ortalamasına bakıldığında en yüksek ortalamanın madde 1 ile (Laiklik, toplumdaki dinsel/ırksal/ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta nesnel yaklaşma farkındalığıdır.) ($x=4,10$) olduğu ve en düşük ortalamanın ise madde 19 ile (Türk Ortaöğretim Sisteminin genel ve özel amaçları herhangi bir inanç ve dünya görüşüne karşıtlık ve sahiplenme duygusallığını içermez.) ($x=3,17$) olduğu görülmektedir.

Bu bölümdeki toplam 12 adet soruya verilen yanıtların ortalamasının $x=3.51$ gibi yüksek bir değer çıkmasını; öğretmenlerimizin, laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin zihinsel-psikomotor düzleme yansıması boyutuna tam olarak katıldıkları şeklinde yorumlayabiliriz.

Bu durum Oktay'ın 2000 yılında ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmen ve yöneticilerin eğitimde laiklik konusundaki araştırmasıyla benzer özellik göstermiştir. Zira o çalışmada yönetici ve öğretmenler, laikliğin tanımına ve uygulanmasına ilişkin ifadelerle tamamen katılmışlar ve laikliğin bir yaşam biçimi

olduğu konusunda fikir birliğine varmışlardır¹⁴⁷. Laikliğin, “toplumdaki dinsel/ırksal/ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta nesnel yaklaşma farkındalığıdır” düşüncemize (x=4.10) olan katılım, Çağatay Oktay’ın araştırmasına paralellik göstererek “laikliğin tüm din ve inançlara eşit uzaklıkta olmasıdır.” (x=4.64) düşüncesiyle aynı doğrultudadır.

Yine laik eğitim konusunda Diyarbakır Dicle Üniversitesinde görevli öğretim elemanlarına Kasapçopur tarafından uygulanan ankette, laiklik bilincinin zihinsel düzleme ait kavramlara katılım, bu araştırma ile aynı paralellikte olup yüksek bir katılım sağlanmıştır¹⁴⁸.

Özgen 1994 yılında İzmir ilindeki resmi ve özel ortaokul öğretmenlerine yaptığı ankette benim araştırmamın aksine, bulgularında eğitimcilerin laiklikle ilgili bilgilerinin zihinsel olarak yeterli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.¹⁴⁹

Paker ise 2000 yılında yapmış olduğu araştırmada laikliğin modern ve demokratik zihniyetin bir parçası olduğu ve insanın dini bir otoritenin baskısından bağımsız düşünmesi ve kararlarını uygulaması sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç bizim araştırmamızla aynı doğrultudadır.¹⁵⁰

Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun, laik bilinci zihinsel düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerin, cinsiyet değişkenine göre dağılımı tablo 10’ da dır.

¹⁴⁷ Çağatay Oktay a.g.e.s.45.

¹⁴⁸ Yalçın Kasapçopur, Yüksek Öğrenim Kurumlarında Eğitsel Duruşun Laik Vizyonu ve Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Öğretim Elemanı Görüşlerinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006),

¹⁴⁹ Bekir Özgen a.g.e.s.66.

¹⁵⁰ K.Oya Paker a.g.e.s.75.

Tablo 10: Zihinsel Düzlemi Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirme

Zihinsel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Erkek	239	3.45	0,58	t = 2.46 P < 0.05
Bayan	134	3.60	0,54	

Tablo 10’da görüldüğü üzere öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun, laik bilinci zihinsel-psikomotor düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunmuştur. (t=2,46, p<0,05)

Bayan öğretmenlerin eğitsel duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin zihinsel-psikomotor erdemlere yansımalarının erkek meslektaşlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Laik eğitim konusunda daha önce araştırma yapan Oktay cinsiyet parametresini ele almamış sadece mesleki kıdeme göre yönetici ve öğretmen görüşlerini incelemiştir.¹⁵¹

Dicle Üniversitesinde aynı konu üzerinde çalışma yapan Kasapçopur’un araştırmasında cinsiyetin, öğretim elemanlarının laik bilincinin zihinsel boyutunda etkili olmadığını ortaya koymuştur.¹⁵²

Branş-Okul Türü Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun, laik bilinci zihinsel-psikomotor düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin görev yaptıkları okullara göre dağılımı tablo 11’e yansıtılmıştır.

¹⁵¹ Çağatay Oktay a.g.e.s.55.

¹⁵² Yalçın Kasapçopur a.g.e.

Tablo 11 Zihinsel Düzlemi Okul Türü Değişkeni Açısından Değerlendirme

Zihinsel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Lise	264	3.48	0.60	F = 1.907 P > 0.05
Anadolu Lisesi	76	3.53	0.49	
Meslek Lisesi	33	3.69	0.45	
Toplam	373	3.51	0.57	

Tablo 11’ de görüldüğü gibi öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun, laik bilinci zihinsel-psikomotor düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin görev yaptıkları okul türlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunamamıştır. (F=1,907, p>0,05). Yani normal lise, Anadolu lisesi ve meslek lisesinde görev yapan öğretmenler birbirlerine yakın bir oranda zihinsel erdemler boyutuna katılmışlardır.

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun, laik bilinci zihinsel-psikomotor düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin mesleki branşlara göre değerlendirilmesinin dağılımı Tablo 12’ de yansıtılmıştır.

Tablo 12: Zihinsel Düzlemi Mesleki Branş Değişkeni Açısından Değerlendirme

Zihinsel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Yabancı Diller	37	3.56	0.50	F = 0.54 P > 0.05
Türk Dili ve Edebiyatı	56	3.55	0.58	
Fen Bilimleri	86	3.48	0.54	
Sosyal Bilimler	95	3.55	0.60	
Matematik	57	3.43	0.56	
Diğerleri	42	3.48	0.60	
Toplam	373	3.51	0.59	

Tablo 12’de görüldüğü üzere öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci zihinsel-psikomotor düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin mesleki branşlara göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunamamıştır ($F=0,54$, $p>0,05$).

Ankete katılan öğretmenlerin verdikleri cevapların istatistiksel analizinden de anlaşılmaktadır ki; öğretmenlerin mesleki branşları bakımından laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin zihinsel-psikomotor düzlemde birbirinden farkı yoktur. Sadece yabancı dil öğretmenlerinin, zihinsel-psikomotor erdemlere katılımı $\bar{x}=3.56$ gibi bir ortalama ile diğer branş öğretmenlerinden daha yüksektir. Daha önceki yapılan araştırmalarda gerek öğretim elemanlarının, gerekse öğretmenlerin branşları ile laik bilincin boyutları arasında anlamlı bir farka ulaşılamamıştır, bu sonuç bizim araştırmamızı desteklemektedir.

Kıdem-Unvan Değişkeni Açısından Değerlendirilmesi

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, Güncel Ortaöğretim Duruşunun, Laik Bilinci Zihinsel Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Değerlendirilmesinin dağılımı tablo 13’ de yansıtılmıştır.

Tablo 13: Zihinsel Düzlemi Mesleki Kıdem Değişkeni Açısından Değerlendirme

Zihinsel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
1–10 Yıl	256	3.50	0.58	t = 0.68 P > 0.05
10 Yıl ve Üzeri	117	3.54	0.55	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci zihinsel düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin mesleki kıdeme göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunmamıştır. ($t=0,68$, $p>0,05$)

Oysa Oktay yapmış olduğu araştırmada mesleki kıdemin, öğretmenlerin laiklik bilinçleriyle doğrudan bağlantılı olduğunu saptamış, eğitimde laiklik konusundaki görüşlere, 10 yıl ve daha az kıdeme sahip öğretmenlere göre 10 yıldan kıdemli öğretmenlerin daha çok katıldıklarını tespit etmiştir.¹⁵³

2.3. Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Duyuşsal Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşler

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, Güncel Ortaöğretim Duruşunun, Laik Bilinci Duyuşsal Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin görüşlerinin değerlendirildiği önermeler ve çözümlemesi Tablo 14’de yansıtılmıştır.

Tablo 14: Duyuşsal Düzlem Önermeleri ve Çözümlemesi

Duyuşsal Düzlem	N	X	S.S.
8. Türk Milli Eğitim Sistemi, genel/özel amaçları ve teorik/sosyal/teknik araçlarıyla kök paradigma olarak laik bilince akortlanmış ve bu bilinci uyandırma yeterliliğine sahip total bir eğitim duruşudur.	373	3.19	1.10
9. Türk ortaöğretim sistemi, eğitim-öğretim işlevleriyle laik bilinci temsil ve aşılama yeterliliğine sahip total bir eğitim projesidir.	373	3.26	1,00
11. Türk ortaöğretim sisteminin otoriter karakteri, öğrenci benliğinde laik bilincin çiçeklenmesine değil insan doğasında varolan bu bilince yabancılaşmaya yol açmaktadır.	373	3.26	1.02
15. Ortaöğretim, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci zihinsel erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.	373	3.20	1.00
16. Türk Ortaöğretim Sisteminin genel ve özel amaçları herhangi bir inanç veya dünya görüşüne karşıtlık ve sahiplenme duygusallığını içermez.	373	3.26	1.06
17. Ortaöğretim kurumları, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci törel/duyuşsal erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.	373	3.03	1.02
18. Türk Ortaöğretim Sisteminin laik niteliği, toplumun özgürlük ve sorumluluk dengesi içerisinde çağdaşlaşmasının sigortasıdır.	373	3.26	0.97

¹⁵³ Çağatay Oktay a.g.e. s.75.

20. Türk Ortaöğretim Sistemi laik bilinci uyandırma bağlamında oldukça yüzeysel/dogmatik bilgi kadrosunu işe koşmakta; bu nedenle laik bilinci uyandırma vizyonu koşullamayla sınırlı kalmaktadır.	373	3.27	1.05
21. Ortaöğretim, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci psikomotor erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.	373	3.20	0.96
22. Türk Ortaöğretim Sisteminde işe koşulan teorik/sosyal/teknik araçların herhangi bir yaşam felsefesini özendirici yönü bulunmamaktadır.	373	3.33	0.96
23. Türk Ortaöğretim Sistemi, hizmeti üretkenler ve tüketenler bağlamında laik bilince özgü nesnellik/bilimsellik/eleştirel düşünce disiplini kazandırma yeterliliğine sahiptir.	373	3.12	1.02
24. Türk Ortaöğretim Sistemi, laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılacağı ve bağınazlıktan özgürleştirici etkin bir kılavuzlama becerisine sahiptir.	373	3.02	1.13
Toplam	373	3.20	1,02

Tablo 14’de görüldüğü gibi güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci duyuşsal düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşleri ortaya koyan önermeler incelendiğinde en yüksek ortalamanın madde 22 (Türk Ortaöğretim Sisteminde işe koşulan teorik/sosyal/teknik araçların herhangi bir yaşam felsefesini özendirici yönü bulunmamaktadır.) ($x=3,33$) olduğu ve en düşük ortalamanın ise madde 24 ile (Türk ortaöğretim sistemi laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılacağı ve bağınazlıktan kurtarıcı etkin bir kılavuzlama becerisine sahiptir.) $x=3.021$ olduğu görülmektedir.

Buradan da öğretmenlerin, eğitsel duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin duyuşsal/törel erdemlere yansımaları ortaya koyan madde 22’ye (Türk Ortaöğretim Sisteminde işe koşulan teorik/sosyal/teknik araçların herhangi bir yaşam felsefesini özendirici yönü bulunmamaktadır.) daha çok katıldıkları, madde 24’e (Türk ortaöğretim sistemi laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılacağı ve bağınazlıktan özgürleştirici etkin bir kılavuzlama becerisine sahiptir.) $x=3,021$ daha az katıldıkları söylenebilir.

Öğretmenler, eğitsel duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinde; zihinsel erdemler boyutuna, duyuşsal erdemler boyutundan daha fazla bir katılım sağlamışlardır. Bu durum Kasapçopur'un araştırmasıyla da desteklenmektedir.

Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, Güncel Ortaöğretim Duruşunun, Laik Bilinci Duyuşsal Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre değerlendirilmesi Tablo 15' de dir.

Tablo 15: Duyuşsal Düzlemi Cinsiyet Açısından Değerlendirme

Duyuşsal Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Erkek	239	3.16	0.55	t = 1.84 P > 0.05
Bayan	134	3.30	0.54	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci duyuşsal düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, cinsiyet değişkenine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunamamıştır. (t=1,84, p>0,05)

Ankete katılan öğretmenlerin verdikleri cevapların istatistiksel analizinden de anlaşılmaktadır ki; öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, cinsiyet değişkeni bakımından değerlendirilmesinde bir fark olmadığı söylenebilir.

Branş-Okul Türü Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, Güncel Ortaöğretim Duruşunun, Laik Bilinci Duyuşsal Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin

görüşlerinin görev yaptıkları okul türlerine göre değerlendirilmesinin dağılımı Tablo 16' da yansıtılmıştır.

Tablo 16 Duyuşsal Düzlemi Okul Türü Açısından Değerlendirme

Duyuşsal Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Lise	264	3.17	0.56	F = 3.14 P < 0.05
Anadolu Lisesi	76	3.21	0.50	
Meslek Lisesi	33	3.42	0.50	
Toplam	373	3.20	0.55	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci duyuşsal düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, görev yaptıkları okul türlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunmuştur.

T testi iki grup arasındaki farklılıkların incelenmesi için uygundur. Ancak uygulamada ikiden fazla grubun karşılaştırılması gerekebilmektedir. Bu gibi durumlarda uygun test Anova (Analysis of Variance) testidir. Ama Anova testinin, normal dağılım şartının ihlaline karşı olan hassasiyeti azdır. Bu nedenle gruplar arasında herhangi bir fark olup olmadığını bulmak ve bu farklılığın sebebinin nereden kaynaklandığını göstermek amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçları Tablo 17' ye yansıtılmıştır.¹⁵⁴

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, Güncel Ortaöğretim Duruşunun, Laik Bilinci Duyuşsal Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin görüşlerinin görev yaptıkları okul türlerine göre Scheffe testi sonuçları Tablo 17' de yansıtılmıştır.

¹⁵⁴ Rıdvan Uysal, **Etik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Öğretmen Görüşleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.69.

Tablo 17: Okul Türlerine Göre Scheffe Testi Sonuçları

	Okul Türü	Okul Türü	T	P
Duyuşsal Boyut	Normal Lise	Anadolu Lisesi	0.46	0.81
		Meslek Lisesi	0.25	0.05
	Anadolu Lisesi	Normal Lise	0.46	0.81
		Meslek Lisesi	0.20	0.20
	Meslek Lisesi	Normal Lise	0.25	0.05
		Anadolu Lisesi	0.20	0.20

Bu durumda farkın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan istatistiksel değerlendirmede laiklik bilincinin duyuşsal düzleme yansımaları bakımından lise ile meslek liseleri açısından fark olduğu ($t=0,25$, $p<0,05$) tespit edilmiştir.

Buradan öğretmenlerin, eğitsel duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, duyuşsal erdemlere yansımalarının görev yaptıkları okul türü açısından farklı olduğu sonucuna varılmış ve bu farkın meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin laiklik bilincinin duyuşsal düzlemde katılımının, normal liselerde görev yapan meslektaşlarına göre daha az olduğu söylenebilir.

Bekir Özgen'in 1994 yılında yaptığı araştırma da bizi destekleyici boyuttadır. Zira o araştırmada; "Laiklik, aklın ve bilimin etkinliğini ne ölçüde artırabilir?" önermesine cevap verenlerden, meslek liseleri eğitimcileri haricindekiler yüksek düzeyde katılım belirtmişlerdir. Meslek liselerinde ise katılım az olarak gerçekleşmiştir.¹⁵⁵

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci duyuşsal düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin mesleki branşlara göre dağılımı tablo 18'de verilmiştir.

¹⁵⁵ Bekir Özgen a.g.e. s.68.

Tablo 18:Duyuşsal Düzlemi Mesleki Branş Açısından Değerlendirme

Duyuşsal Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Yabancı Diller	37	3.33	0.49	F = 0.52 P > 0.05
Türk Dili ve Edebiyatı	56	3.19	0.57	
Fen Bilimleri	86	3.19	0.53	
Sosyal Bilimler	95	3.20	0.63	
Matematik	57	3.16	0.47	
Diğerleri	42	3.18	0.52	
Toplam	373	3.20	0.55	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci duyuşsal düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, mesleki branşlara göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunamamıştır (F=0,52, p>0,05)

Ancak ankete katılan öğretmenlerin verdikleri cevapların istatistiksel analizinden de anlaşıldığı üzere, yabancı dil öğretmenleri \bar{x} =3.33 ortalama ile eğitsel duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerin duyuşsal erdemlere yansımaları boyutunda diğer branş öğretmenlerine göre daha fazla katılım sağlamışlardır.

Mesleki Kıdem-Unvan Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin, Güncel Ortaöğretim Duruşunun, Laik Bilinci Duyuşsal Düzlemde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşlerinin, Mesleki Kıdemlerine Göre Değerlendirilmesi Durumu tablo 19'dadır.

Tablo 19: Duyuşsal Düzlemi Kıdem Açısından Değerlendirme

Duyuşsal Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
1-10 Yıl	256	3.18	0.55	t = 1.05 P > 0.05
10 Yıl ve Üzeri	117	3.24	0.55	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci duyuşsal düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, mesleki kıdemlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunamamıştır.

Ankete katılan öğretmenlerin verdikleri cevapların istatistiksel analizinden de anlaşılmaktadır ki; öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, mesleki kıdemlerinin 10 yıldan az veya çok olması etki etmemiş, yakın değerlerde ve yüksek oranda katılım sağlanmıştır.

2.4. Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Toplam Benlik Düzleminde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşler

Araştırmanın bu bölümünde öğretmenlerin, Güncel Ortaöğretim Duruşunun Laik Bilinci Toplam Benlik Düzleminde Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Görüşleri, Toplam Benlik Düzleminde değerlendirilirken; veri toplama aracında bulunan 24 maddenin tamamı ele alınmıştır.

Veri toplama aracında toplam benlik düzlemi önermeleri ve çözümlemesi Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20:Toplam Benlik Düzlemi Önermeleri ve Çözümlemesi

Genel Boyut	N	X	S.S.
1. Laiklik, toplumdaki dinsel/ırksal/ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta nesnel yaklaşma farkındalığıdır.	373	4.10	0.92
2. Laiklik, sadece devletin toplumdaki dinsel ego çeşitliliğine nesnel/eşit yaklaşma farkındalığıdır.	373	3.57	0.97
3. Laiklik, insan doğasına eğitim yoluyla yüklenen bir nitelik olmayıp, özbende varolan niteliğin açığa çıkmış halidir.	373	3.41	1.08
4. Laiklik, bireysel ve toplumsal varoluşta ulusal/dinsel/ideolojik egoların çatışma modunda değil bütünleşme modunda algılanmasını sağlayan evrimleşmiş bilince ait uyum becerisi ve vizyonudur.	373	3.66	1.06

5. Laiklik, nesnel görüntülerden bağımsız olarak insanın dikey büyümesiyle ortaya çıkan ve onu tekrar kopya olmaktan çıkaran özgün benlik kalitesidir.	373	3.44	1.02
6. Laiklik, insanın kendine ve başkalarına ait her deneyime karşıtlık/sahiplenme duygusallığından özgür yaklaşmasını sağlayan ayırt etme ve kutsama vizyonudur.	373	3.55	0.98
7. Laiklik, kendine ve öteki benlere <i>olduğu gibi olma</i> izni veren anlayış derinliği ve vizyonudur.	373	3.45	1.07
8. Türk Milli Eğitim Sistemi, genel/özel amaçları ve teorik/sosyal/teknik araçlarıyla kök paradigma olarak laik bilince akortlanmış ve bu bilinci uyandırma yeterliliğine sahip total bir eğitim duruşudur.	373	3.19	1.10
9. Türk ortaöğretim sistemi, eğitim-öğretim işlevleriyle laik bilinci temsil ve aşılama yeterliliğine sahip total bir eğitim projesidir.	373	3.26	1.00
10. Ortaöğretimdeki eğitsel duruşun laik bilinç temelinde dönüştürücü gücü, ders ve ders dışı etkinliklerin senkronize olduğu öğretmen-öğrenci ilişkilerinde ifadesini bulmaktadır.	373	3.27	1.02
11. Türk ortaöğretim sisteminin otoriteryen karakteri, öğrenci benliğinde laik bilincin çiçeklenmesine değil insan doğasında varolan bu bilince yabancılaşmaya yol açmaktadır.	373	3.26	1.02
12. Bilimin ve aklın aydınlığında birey ve toplum gereksinimlerine ilişkin dengeli kültürleme beceresi, laik eğitimi karakterize eder.	373	3.46	1.01
13. Laik eğitimde, bilginin kaynağı tanrısal olmayıp beşeri ve rasyonel bir temele oturtulmuştur.	373	3.51	1.04
14. Laik ortaöğretim, öğrenci bilincinde bireysel/ ulusal/ evrensel benlik düzlemleri itibarıyla çatışmacı değil uyum ve bütünlenme anlayışını uyandıran total bir eğitsel deneyimdir.	373	3.53	0.98
15. Ortaöğretim, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci zihinsel erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.	373	3.20	1.00
16. Türk Ortaöğretim Sisteminin genel ve özel amaçları herhangi bir inanç veya dünya görüşüne karşıtlık ve sahiplenme duygusallığını içermez.	373	3.26	1.06
17. Ortaöğretim kurumları, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci törel/duyuşsal erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.	373	3.03	1.02
18. Türk Ortaöğretim Sisteminin laik niteliği, toplumun özgürlük ve sorumluluk dengesi içerisinde çağdaşlaşmasının sigortasıdır.	373	3.26	0.97
19. Ortaöğretimin laik vizyon açısından ayırt edici özelliği, Türk eğitim sisteminin temel eğitim ve yükseköğretim yelpazeleri arasında akordu sağlayan köprü konumunda bulunmasıdır.	373	3.17	0.99
20. Türk Ortaöğretim Sistemi laik bilinci uyandırma bağlamında oldukça yüzeysel/	373	3.27	1.05

dogmatik bilgi kadrosunu işe koşmakta; bu nedenle laik bilinci uyandırma vizyonu koşullamayla sınırlı kalmaktadır.			
21. Ortaöğretim, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci psikomotor erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.	373	3.20	0.96
22. Türk Ortaöğretim Sisteminde işe koşulan teorik/sosyal/teknik araçların herhangi bir yaşam felsefesini özendirici yönü bulunmamaktadır.	373	3.33	0.96
23. Türk Ortaöğretim Sistemi, hizmeti üretenler ve tüketenler bağlamında laik bilince özgü nesnellik /bilimsellik /eleştirel düşünce disiplinini kazandırma yeterliliğine sahiptir.	373	3.12	1.02
24. Türk Ortaöğretim Sistemi, laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılایıcı ve bağınazlıktan özgürleştirici etkin bir kılavuzlama becerisine sahiptir.	373	3.02	1.13
Toplam	373	3.36	1.02

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin değerlendirildiği önermelerin ortalaması incelendiğinde en yüksek ortalamanın Madde 1 ile (Laiklik toplumdaki dinsel/ırksal/ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta nesnel yaklaşma farkındalığıdır.) $x=4.10$ olduğu ve bunu madde 4 ile (Laiklik, bireysel ve toplumsal varoluşta ulusal/dinsel/ideolojik egoların çatışma modunda değil bütünleşme modunda algılanmasını sağlayan evrimleşmiş bilince ait uyum becerisi ve vizyonudur.) $x=3.66$ olduğu ve en düşük ortalamaların ise madde 24 ile (Türk orta öğretim sistemi laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılایıcı ve bağınazlıktan özgürleştirici etkin bir kılavuzlama becerisine sahiptir.) $x=3.02$ ve madde 17 (Ortaöğretim kurumları, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci törel/duyuşsal erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.) $x=3.03$ olduğu görülmektedir.

Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilincin toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin cinsiyet değişkenine göre değerlendirilmesi tablo 21'dedir.

Tablo 21:Toplam Benlik Durumunu Cinsiyet Değişkeni Açısından Değerlendirme

Genel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Erkek	239	3.31	0.50	t = 2.45 P < 0.05
Bayan	134	3.44	0.47	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, cinsiyetlere göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunmuştur (t=2,45, p<0,05).

Buradan bayan öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, erkek meslektaşlarına göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Branş-Okul Türü Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilincin toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, Okul Türlerine Göre Değerlendirilmesi Durumunun dağılımı tablo 22'dedir.

Tablo 22: Toplam Benlik Durumunu Okul Türü Açısından Değerlendirme

Genel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Lise	264	3.33	0.51	F = 3.18 P < 0.05
Anadolu Lisesi	76	3.37	0.44	
Meslek Lisesi	33	3.55	0.42	
Toplam	373	3.36	0.49	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik durumunda uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, okul türlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunmuştur. (F=3,18, p<0,05) Bu farkın hangi okul türünden kaynaklandığını bulmak amacıyla Scheffe testi uygulanmıştır.

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşun laik bilincin toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, görev yaptıkları okul türlerine göre dağılımından oluşan anlamlı farkın kaynağı Tablo 23'te dir.

Tablo 23:Okul Türlerine Göre Oluşan Anlamlı Farkın Kaynağı

	Okul Türü	Okul Türü	T	P
Genel Boyut	Normal Lise	Anadolu Lisesi	0.44	0.79
		Meslek Lisesi	0.22	0.05
	Anadolu Lisesi	Normal Lise	0.44	0.79
		Meslek Lisesi	0.18	0.20
	Meslek Lisesi	Normal Lise	0.22	0.05
		Anadolu Lisesi	0.18	0.20

Bu durumda farkın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak amacıyla yapılan istatistiksel değerlendirmede laik bilincin toplam benlik düzleminde yeterliliği bakımından Lise ile Meslek liseleri açısından fark olduğu ($t=0,22$, $p<0,05$) tespit edilmiştir.

Buradan meslek lisesinde görev yapan öğretmenlerin, laiklik bilincinin genel boyutuna katılımlarının normal liselerde görev yapan meslektaşlarına göre daha az olduğu görülmektedir.

Bu durum gerek kendi araştırmamızın önceki bölümünde yer alan duyuşsal erdemlerin, görev yapılan okul türlerinin incelenmesi ile aynı doğrultuda olup, gerekse Bekir Özgen'in yapmış olduğu araştırmayla desteklenmiştir.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Bekir Özgen a.g.e. s.103.

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, mesleki branşlara göre değerlendirilmesi durumunun dağılımı tablo 24'tedir.

Tablo 24: Toplam Benlik Durumunu Branş Açısından Değerlendirme

Genel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
Yabancı Diller	37	3.45	0.44	F = 0.53 P > 0.05
Türk Dili ve Edebiyatı	56	3.37	0.48	
Fen Bilimleri	86	3.34	0.46	
Sosyal Bilimler	95	3.38	0.56	
Matematik	57	3.30	0.46	
Diğerleri	42	3.33	0.52	
Toplam	373	3.36	0.49	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, mesleki branşlara göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunamamıştır. (F=0,53, p>0,05)

Ancak ankete katılan öğretmenlerin verdikleri cevapların istatistiksel analizinden de anlaşıldığı üzere yabancı dil öğretmenlerinin, eğitsel duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin ortalaması $x=3.45$ gibi bir oranda diğer meslektaşlarından daha yüksek bir katılım sağlanmıştır.

Kıdem - Unvan Değişkeni Açısından Değerlendirme

Veri toplama aracına yanıt veren öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, mesleki kıdemlerine göre değerlendirilmesi durumunun dağılımı tablo 25'dedir.

Tablo 25: Toplam Benlik Durumunu Kıdem Değişkeni Açısından Değerlendirme

Genel Boyut	N	X	S.S.	Sonuç
1-10 Yıl	256	3.34	0.50	t = 0.98 P > 0.05
10 Yıl ve Üzeri	117	3.40	0.49	

Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, mesleki kıdemlerine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunamamıştır. (t=0,98, p>0,05)

Ankete katılan öğretmenlerin verdikleri cevapların istatistiksel analizinden de anlaşılmaktadır ki; öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin, genel erdemlere yansımalarının mesleki kıdemlerine göre değerlendirilmesinde fark olmadığı söylenebilir.

Oysa Oktay yapmış olduğu araştırmasında laikliğin tanımına ve uygulamasına ilişkin öğretmen görüşlerinin kıdeme göre değerlendirilmesinde; 10 yıldan daha kıdemli olan öğretmenlerin, genç meslektaşlarına oranla bahsedilen kriterlere daha fazla katıldıklarını belirlemiştir.¹⁵⁷

Yine Kasapçopur Dicle Üniversitesinde yapmış olduğu araştırmasında laik bilincin, mesleki kıdeme göre değişmediği olgusuna ulaşmış olup bu sonuç bizim bulgularımızı destekler niteliktedir.¹⁵⁸

¹⁵⁷ Çağatay Oktay a.g.e.75.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Tartışma

Günümüzde ders araç gereçleri, kitaplar, sınıf, okul, aile, öğretim ve hatta öğretmen bile sağlıklı, bilimsel, laik bir eğitim için araçtır. Bunların içinde görevi en aktif olan; yeni kuşaklara toplumdaki kültürü ve birikimi aktararak bireylerin davranışlarında olumlu değişiklikler sağlayan, onları gelecekteki toplumsal rollerine doğru olarak yönelten ve bireylerin kişiliklerinin oluşmasında en önemli etkiyi yapan öğretmenlerdir. Şüphesizdir ki öğretmenlerin kendisi laik bilinci taşııyorsa, öğrencilere bu eğitimi verebilmesi de olanaksızdır. Bu temel düşüncelerden ibaretle; “Eğitsel Duruşun Laik İçeriği ve Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi” isimli bu çalışma yapılmıştır. Gerçekleştirilmek istenen laik eğitim sisteminde öğretmenlerin laik duruşlarını açığa çıkarmaktır.

Güncel ortaöğretim, çocuğun gelişmesinde bir dönüm noktasıdır. Modern anlayışta eğitimin kişinin bütün yaşamına dağılması gerektiği vurgulansa da, ortaöğretimin, çocuğun yetişmesinde ve gelişmesinde apayrı bir yerinin olduğu hiç kimse tarafından yadsınamaz. Çünkü bu dönemde çocukluktan yetişkinliğe geçiş, kimlik duygusunun ve cinsel kimliğin yerleşmesi gerçekleşir. Meslek seçimine yönelme de bu dönemdedir. Bu dönem başarıyla atlatılırsa kişi kendisiyle ve çevreyle barışık ve yararlı bir birey olur. Türkiye’de temel eğitimden sonra öğrencilerin büyük bir kısmı üst öğrenime devam etmemekte veya edememektedir. Bu dönemin eğitim ve öğretim açısından gerektiği gibi geçirilememesi, yalnızca çocuğun o dönemine değil, tüm hayatına olumsuz etkilerde bulunacaktır. Yükseköğrenime devam edebilirse buradaki eksikliklerin muhakkak ki zararları ortaya çıkacaktır. Eğer ortaöğretimin sonlanmasıyla, öğrenim yaşamı da son buluyorsa, buradaki yanlışlıklar ve yetersizlikler, kişiye hayatının sonuna kadar zarar vermeye devam edecektir. Bu aynı zamanda, ülke için de büyük enerji ve zaman kaybıdır.

¹⁵⁸ Yalçın Kasapçopur a.g.e.

Günümüzde ortaöğretimde yaşanan sorunların önlenmesinin etkili yolu da laik eğitim sisteminin ön planda tutulmasıdır. Laik eğitim sistemi, çağdaşlaşmada, ileri bir dünya ülkesi olabilmede önemli seçeneklerden biridir. Bilimsel ve çağdaş eğitimle laik eğitim birbirine özdeştir. Eğitim programlarının, ders içeriklerinin ve planlamasının bilimsel ilkelere dayandığı, yöneticilerin ve öğretmenlerin objektif davranışlar gösterdiği tüm gücünü sevgiden alan, hiçbir şekilde korku ve baskının içinde bulunmadığı, insanların içinde yani özünde bulunan kaliteyi kendisine yeniden göstermeyi amaçlayan ve tüm düşünce akımlarına eşit mesafede durmayı kendisine prensip edinen eğitim şeklinin adı laik eğitimidir. Öğretim kurumlarının öğrencilere güven duygusu aşıl原因 ve bağınazlıktan kurtarıcı bir kılavuzlama becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Ortaöğretim kurumları, insanın doğasında zaten var olan laik bilinci, psikomotor erdemlere dönüştürmeleri için gerekli katkıyı sağlamalıdır. Yapılması gereken insanın özünde var olan cevherin ortaya çıkması için mevcut engelleri kaldırmaktır.

Bu amaçla laik eğitimden beklenen; bağınaz olmayan, özgür düşünceli çağa ve onun getirdiği yeniliklere ve gelişmelere ayak uydurmakta zorlanmayan, her türlü durumda özgür iradesiyle karar verip, uygulayan ve her ne sebeple olursa olsun içindeki sınırsız hoşgörüyü ve sevgiyi kaybetmeyen birey ve iyi yurttaşlar yetiştirmesidir. Bu genel değerlendirmeler ışığında laik eğitim, toplumun genel yapısının oluşmasındaki en önemli etkenlerden biri olarak toplumdaki problemlere çözüm getirici olmalı, aynı zamanda gençlerin kafa yapılarını, ülkede geçerli olan duygu ve ülkülerle beslemeli ve bireylere yalnızca bilgi vermekle kalmayıp, onların kişiliklerinin yaratılmasına da katkı sağlamalıdır.

Yaratıcı düşüncenin yaygınlaşmasında büyük rol oynayan laik eğitimle ilintili olan araştırmamız iki ana bölümden oluşmuştur. Tezin birinci bölümünü oluşturan teorik kısım genel tarama yöntemiyle oluşturulduktan sonra, laik bilinci oluşturmaya yönelik olarak ortaöğretim sistemlerinin kapsamı, izlediği yöntem ve

laik bilinci kazandırma becerisi, özellikle de çocuğun kişiliğini biçimlendirirken örnek alma ihtiyacı duyduğu kişilik modeli olan öğretmenlerin, laik bilincinin değerlendirilmesi, çalışmanın önemini bir kat daha arttırmıştır.

Öğretmen görüşlerinin değerlendirildiği analiz bölümünde ise elde edilen veriler, uygun istatistiksel yöntemlerle test edilmiş ve elde edilen önemli bulgular şu şekildedir: Öğretmenlerin güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci toplam benlik düzleminde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin ortalaması $x=3.36$ gibi yüksek bir oranda sağlanmıştır. Anketimizi oluşturan toplam 24 adet sorudan özellikle laikliğin zihinsel boyutunu oluşturan kısımlara katılımın $x=3.51$ gibi bir oranla gerçekleşmesi ve yine madde 1 ve 4 gibi laiklik kavramının tanımını içeren maddelere en yüksek katılımın sağlanması, öğretmenlerimizin laiklik kavramının tanımına olan bilgilerinin tam olduğu anlamına gelmektedir. Zira, Çağatay Oktay'ın 2000 yılında öğretmenlerimize yaptığı araştırmada aynı anlamları içeren ilk üç sorusuna katılım tamamen olup, bizim araştırmamızı destekler niteliktedir.¹⁵⁹

Fakat Bekir Özgen'in İzmir ilinde yaptığı araştırmada ise bizim bulgularımızın aksine “Laiklik konusunda öğretmenler yeterli bilgiye sahip değildir.” sonucu çıkmış olup, bizim araştırmamızla fark vardır.¹⁶⁰

Ayrıca anketimizde bulunan “Türk ortaöğretim sistemi laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılacağı ve bağınazlıktan kurtarıcı etkin bir kılavuzlama becerisine sahiptir.” ve “Ortaöğretim kurumları, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci törel / duyuşsal erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.” ibarelerine en düşük katılımın sağlanmış olması, düşündürücü olmakla birlikte öğretmenlerin ortaöğretim kurumlarının laiklik bilincini tam olarak sağlayamadıkları sonucu çıkarılabilir. Bu durum Gök ve Okçabol Araştırmasıyla

¹⁵⁹ Çağatay Oktay a.g.e s.71.

¹⁶⁰ Bekir Özgen a.g.e. s.103.

aynı doğrultuda olup, onlarda eğitim yönteminin geliştirilmesi ve ders kitaplarının niteliğinin laik bilinci artırıcı şekilde değiştirilmesi sonucuna varmışlardır.¹⁶¹

Sonuç

Diyarbakır ili Merkez Ortaöğretim Kurumlarında, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirildiği bu araştırmanın konusunu destekleyen alt amaçlar çerçevesinde elde edilen veriler şöyle sıralanabilir.

- *Zihinsel/psikomotor düzlemi ortaya koyan önermelere verilen cevapların ortalamasına bakıldığında en yüksek ortalamanın madde 1 ile (Laiklik, toplumdaki dinsel/ırksal/ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta nesnel yaklaşma farkındalığıdır.) ($x=4,10$) olduğu ve en düşük ortalamanın ise madde 19 ile (Türk Ortaöğretim Sisteminin genel ve özel amaçları herhangi bir inanç ve dünya görüşüne karşıtlık ve sahiplenme duygusallığını içermez.) ($x=3,17$) olduğu görülmektedir.(Tablo:9)*
- *Öğretmenlerin, güncel ortaöğretim duruşunun, laik bilinci zihinsel düzlemde uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin Okul türü, branş ve kıdem değişkenine göre değerlendirilmesi amacıyla yapılan istatistiksel analizde anlamlı fark bulunmamış, fakat cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık bulunmuştur ($t=2,46$, $p<0,05$). Bayan öğretmenlerin eğitsel duruşun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin zihinsel erdemlere yansımalarının erkek meslektaşlarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. (Tablo:10-11-12-13)*

¹⁶¹ Gök ve Okçabol a.g.e. s.85.

- *1, 8 ve 12 numaralı sorular hariç zihinsel düzlemi oluşturan sorulara katılıyorum cevabı verilirken sekizinci soruya ($x=3.26$) ve on ikinci soruya ($x=3.16$) kısmen katılıyorum cevabı verilmiştir. Buna rağmen laikliğin tanımını ve kavramını oluşturan zihinsel erdemler boyutuna ($x=3.51$) oranında katılım sağlanması bu parametrenin öğretmenlerimiz tarafından bilindiği yönündedir. Zihinsel düzlemdeki 12 adet soruya verilen yanıtların ortalamasının $x=3.51$ gibi yüksek bir değer çıkmasını; öğretmenlerimizin, laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin görüşlerinin zihinsel erdemlere yansımaları boyutuna tam olarak katıldıkları şeklinde yorumlayabiliriz. (Tablo:9)*
- *Öğretmenler laik bilincin duyuşsal düzlem boyutunu oluşturan toplam on iki adet sorunun tamamına kısmen katılıyorum cevabı vermişler ve cevapların ortalaması ($x =3,2$) olmuştur. Bu parametrede öğretmen görüşleri ortada toplanmış, uç noktalara kaymamıştır. Buna rağmen “Türk Ortaöğretim sisteminin genel ve özel amaçları herhangi bir inanç veya dünya görüşüne karşıtlık ve sahiplenme duygusallığı içermez” gibi net bir ifadeye öğretmenlerin daha çok katılmaları beklenmektedir. (Tablo:14)*
- *Ayrıca laiklik bilincinin duyuşsal erdemler boyutu sadece görev yapılan okul türlerine göre fark göstermiş olup, meslek liselerinde görevli öğretmenlerin bu boyuta katılımları, normal liselerde görev yapan meslektaşlarına göre daha az olmuştur. Bu farkın sebebi meslek liselerinde görev yapan öğretmenlerin görüşleridir. (Tablo:16-17)*
- *Laiklik bilincinin duyuşsal düzlem boyutu, öğretmenlerin cinsiyetlerine, mesleki kıdemlerine ve branşlarına göre bir farklılık göstermemiş olup, bu parametrelerin laiklik bilincinin duyuşsal erdemler boyutunu etkileyen bir faktör olmadığı sonucuna varılmıştır. (Tablo:15-18-19)*

- *Öğretmenlerin, toplam benlik düzlemine katılımları ($X= 3,35$) oranında ve ($SS= 1,01$) olarak bulunmuş ve sorulara katılım “kısmen katılıyorum” oranında kalmıştır. Buradan çıkan sonuç, Toplumun geleceğini şekillendiren, bilhassa temel eğitimle, yüksek öğretim sistemi arasında köprü görevi yapan ortaokullarda görevli öğretmenlerin, laik eğitim konusunda bilinçlerinin olduğu, fakat bunun gerek hizmet içi kurslarla, gerekse öğrenim aldıkları üniversite ders programlarının, üzerinde daha hassas durması ile laik eğitim bilincinin artırılması gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır. (Tablo:20)*
- *Güncel ortaöğretim duruşunun laik içeriği ve laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesinde, toplam benlik düzleminde cinsiyet faktörü anlamlı bir fark yaratmış olup, bayan öğretmenler erkek meslektaşlarına göre önermelere daha fazla katılmışlardır. (Tablo:21)*
- *Yine toplam benlik düzleminde, öğretmenlerin görev yaptıkları okul türleri arasında anlamlı fark çıkmış olup meslek liselerinde görevli öğretmenlerin ($t=0,22$) ve $P < 0,05$ oranı ile normal liselerde görev yapan meslektaşlarına göre katılımları daha az olmuştur. (Tablo:22-23)*
- *Toplam benlik düzleminde öğretmenlerin mesleki kıdemlerinin ve branşlarının etki yapan bir faktör olmadığı görülmüştür. (Tablo:24-25)*

Yapılan araştırmayla, güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliği, öğretmenlerin görüşleriyle zihinsel-psikomotor/duyuşsal/ toplam benlik durumu düzlemlerinde değerlendirilmiş ve zihinsel-psikomotor düzlemde $x=3.51$ ile “katılıyorum” seviyesinde, duyuşsal düzlemde $x=3.20$ ve toplam benlik düzleminde $x=3.36$ ile “kısmen katılıyorum” seviyesinde bulunmuştur. *Esasen insanın doğal zekâsında var olan çeşitliliği kutsama ve ifadeye izin verme anlamına gelen laik bilinci*¹⁶², ortaöğretim sisteminin zihinsel/psikomotor koşullama niteliğinde orta düzeyde uyandırabilecek kıvamda ve etkililikte olduğu, daha doğrusu öğretmenlerin görüşlerinin bu parametrede yoğunlaştığı saptanmıştır. *Burada esas olan laiklik hakkında bilgilendirme ve koşullandırma ile sınırlı yatay/nicel büyüme değil, bilginin kendisi olma, yani dikey/nitel büyümenin öncelenmesi ve eğitsel duruşun dönüştürücü gücünün/kalıcılığının derinleşmesi/derinleştirilmesidir*¹⁶³.

Öneriler

Uygulamacılara Öneriler

- *Laikliğin, toplumdaki dinsel / ırksal / ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta olduğundan hareketle, ortaöğretim kurumlarında okutulan derslerin içeriğinin, dinler hakkında tarafsız ve tanıtıcı bilgiler içermesi ve kendi değerlerini öğretmeye dönük bir tavır sergilememesi için ilgili mevzuat ve yönetmeliklerde değişiklik yapılması önerilir..*
- *Türk Ortaöğretim Sistemi'nin, eğitim programları, yeniden hazırlanırken baskıcı ve ezberci karakterden arındırılmalı, bireylerin kendi içlerinde mevcut olan doğal zekâları açığa çıkarmayı hedeflemesi ve onlara güven duygusu aşılıp, bağınazlıktan ve tüm korkulardan arındırarak etkin bir kılavuzluk sağlayacak şekle getirilmelidir.*

¹⁶² Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006) .

¹⁶³ Hasan Akgündüz, **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları, 2006).

- *Her geçen gün değişen ve sürekli bir gelişim içinde olan eğitim sistemlerinin önemini anlayıp, ülkemizde sekiz yıllık zorunlu eğitimin tüm nüfusa yaygınlaştırılmasını sağlamakla kalmayıp, birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi, önümüzdeki yıllarda ortaöğretimi de kesintisiz, zorunlu eğitime dâhil etmeliyiz.*
- *Öğretim kurumlarında yetişecek bireylerin, çağdaş, özgür, laik düşünceye sahip, gereksiz baskı ve korkulardan uzak olmalarını istiyorsak; onları yetiştirecek olan eğitim sisteminin en önemli ögesi olan öğretmenlerimizin yetiştirilmelerine özel önem vermeli onların maddi ve manevi sıkıntılardan arınmalarını ve sadece eğitim işine yönelmelerini sağlamalıyız.*

Araştırmacılara Öneriler

- *Bu araştırmada güncel ortaöğretim duruşunun laik bilinci uyandırma yeterliliğine ilişkin Diyarbakır örneği öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Fakat eğitim sistemlerinin sadece öğretmenlere bağlı olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle ileride yapılacak olan araştırmalarda eğitim sisteminin diğer bileşenleri olan başta öğrenciler, yöneticiler ve veliler bu kapsama dâhil edilebilir.*
- *Özellikle laik eğitim konusunda yapılan araştırmalar çok az sayıda olduğu için ve konunun önemi herkesçe bilindiğinden, ortaöğretim okulları ile sınırlı kalmamalı, diğer eğitim kademelerinde de benzer araştırmalar yapılmalıdır.*
- *Bu araştırmada sadece 2005 – 2006 eğitim ve öğretim yılında Diyarbakır İl Merkezi'nde bulunan ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerle sınırlı olduğundan, bulguların tüm Türkiye'yi genellemesinden kaçınılmalı, diğer il ve ilçelerde benzer araştırmalar yapılmalıdır.*
- *Günümüzdeki değişim ve hızlı gelişimden eğitim sistemleri de nasibini almaktadır. Bu nedenle eğitim sistemleriyle ilgili yapılan araştırmalarda oldukça kısa sürelerde araştırmayı yenilemenin bu konudaki düşünceleri güncel olarak takip etmemiz açısından da faydalı olacağı değerlendirilmektedir.*

KAYNAKLAR

- ADEM, Mahmut, (1997), **Eğitim Planlaması**, Şafak Yayıncılık, Ankara.
- AKGÜL, Mehmet,(1999),**Türk Modernleşmesi ve Din**, Çizgi Kitabevi, Konya.
- AKGÜN, Özcan, “Uygulamaların Deneyim ve Görüşleriyle Yapıcı Yaklaşımların Uygulanması Öncesinde Yapılması Önerilen Araştırmalar”, **Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi** , (Van, Yüzüncüyıl Üniversitesi, 2005), CII, SII. www.efdergi.yyu.edu.tr.
- AKGÜNDÜZ, Hasan,(2006), **Eğitime Dair Kuramsal ve Tarihsel Çözümler**, (Diyarbakır: Yüksek Lisans Ders Notları)
- AKGÜNDÜZ, Hasan,(2004). “ Dünden Bugüne Çağdaş Türk Cumhuriyetlerinde Eğitim”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. www.e-sosder.com. C.3 S.8. ss.14-23. [Erişim tarihi: 12 Şubat 2006].
- AKKUTAY, Ülker,(1984), **Enderun Mektebi**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- AKYÜZ, Yahya ,(2001), **Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Yayın Evi, İstanbul.
- ALTINDAL, Aytunç,(1994), **Laiklik Enigmaya Dönüşen Paradigma**,Anahtar Kitaplar,İstanbul.
- ARI, Asım,(2000), **Osmanlı’da Eğitim**, G.Ü.G.E. F.Dergisi Sayı.2, Ankara.
- ARMANER, Neda, (1983), **Atatürk Din ve Laiklik, Atatürkçülük II. Kitap**, Gen. Kur. Bas., Ankara.
- ATEŞ, Toktamış,(1994), **Laiklik Dünyada ve Türkiye’de**, Ümit Yayıncılık,Ankara
- AVCI, Nazmi, (2000), **Türkiye’de Modernleşme Açısından Din, Kültür ve Siyaset**, Pınar Yayınları, İstanbul.
- BAŞARAN, İ. Ethem, (1990), **Eğitim Öğretim Uygulamaları ve Laiklik**, T.E.D. Yayınları, Ankara.
- BAŞARAN, İ. Ethem, (1999), **Eğitime Giriş**, Tıpkı Basım, Ankara.
- BAŞGİL, Ali Fuat, (1979), **Din ve Laiklik**, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- BERKES, Niyazi, (1979), **Türkiye de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- BERKES, Niyazi, (1997), **Teokrasi ve Laiklik**, Adam Yayınları, İstanbul.

- BURSALIOĞLU, Ziya, (1986), **Cumhuriyet-Laiklik-Eğitim Üzerine**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Ankara.
- CEVİZOĞLU, Hüseyin, (1999), **Neden Laiklik**, Çığır Stratejik Araştırma Vakfı Yayınevi, Ankara.
- ÇELEBİ, Ahmet, (1983), **İslam'da Eğitim Öğretim Tarihi**, Damla Yayınları, İstanbul.
- ÇUBUKÇU, İbrahim Ağâh, (<http://www.merih.net/ata/wata/wiacleiklik.htm>)
- DEĞİRMENCİOĞLU, Coşkun, (1998), **Laiklik Kemalizm ve Atatürk**, Türk Yurdu Dergisi, c.17, Ankara.
- ERGÜN, Mustafa; ÇEVİK, İzzet; ERGEZER, Bahattin; ÖZDAŞ, Ali, (1999), **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, Ocak Yayınları, Ankara.
- EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, (1994), **Atatürk Devrimlerinin Işığında Laiklik**, Say Yayınları, İstanbul.
- GENÇ, Reşat, (1998), **Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar**, T.T.K. Basımevi, Ankara.
- GÖK, Fatma, OKÇABOL, Rıfat, (1998), **Öğretmen Profili Araştırma Raporu**, Eğitim Sen Yayını, Ankara.
- GÖKÇE, Feyyat, (1999), **Eğitim Sistemlerinin Amaçları ile Devletin Siyasi, İdeolojik, Ekonomik Güçleri Arasındaki İlişki**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÖKÇE, Feyyat, (2000), **Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim**, Eylül Yayınevi, Ankara.
- GÜNAY, ÜNVER ve Diğerleri, (1997), **Laiklik, Din ve Türkiye**, Adım Yayınları, Ankara.
- GÜROL, Hacer, **Laikliğin Tarihsel Gelişimi ve İslamiyet**, <http://www.merih.net/ata/whglaiklik.htm>
- HAFIZAOĞULLARI, Zeki, **Laiklik, İnanç**, US-A Yayınları, 1997, Ankara.
- HASTİNG, James,(2003), **Encyclopedia of Religion and Ethics**, Kessinger Publishing.
- IŞIK, Altun ve Diğerleri,(2005), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Sakarya Yayınevi, Sakarya.
- İLHAN, Attila, (2004), **Hangi Laiklik**, Kültür Yayınları, İstanbul.

- İNAN, A. Afet, (1998) **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk'ün El Yazmaları**, T.T.K. Yayınevi, Ankara.
- KAÇAN, H.Ali, (1983), **Atatürkçü Düşünce Sistemi, II. Kitap**, Ankara.
- KAPTAN, Saim, (1991), **Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri**, Tekışık Matbaası, Ankara.
- KAPTAN, Saim, (1999), **Eğitimi Arıyorum, Eğitimde Yansımalar, V, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu.**
- KARAKÜTÜK, Kasım, (2001), **Demokratik ve Laik Eğitim**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- KARASAR, Niyazi, (2004), **Bilimsel Araştırma Modeli**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KASAPÇOPUR, Yalçın, (2006), **Eğitsel Duruşun Laik Vizyonu ve Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Öğretim Elemanı Görüşlerinin Değerlendirilmesi Dicle Üniversitesi Örneği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- KEHALE, Abdullah, (2000), **Hukuk Devletinın Çağdaş Yorumu Işığında Laik ve Demokratik Cumhuriyet**, Otopsi Yayınevi, İstanbul.
- KILIÇ, Ruhi,(1999), **Orta Öğretimin Yeniden Yapılanması, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu**, Tekışık Yayıncılık,Ankara.
- KIŞLALI, Ahmet Taner, (2001),**Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi**, İmge Kitapevi, Ankara.
- KOÇER, H. Ali, (1992), **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, M.E. B. Yayınları, İstanbul.
- KOLAY, Yakup, (2004), "Okul- Aile- Çevre İşbirliğinin Eğitim Sistemindeki Yeri ve Önemi", **Milli Eğitim Dergisi**, S.164, www.meb.gov.tr/e-dergiler.
- KONGAR, Emre, (1997), **Demokrasi ve Laiklik**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KONGAR, Emre, (2005), **Din Eğitimi ve Dinci Eğitim**, <http://www.kongar.org/aydinlanma/2005/475>
- KONGAR, Emre, (2005), **Laiklik Neden Tehlikede**, <http://www.kongar.org/aydinlanma>

- M.E.B , (1990), **Türk Milli Eğitim Sistemi içinde Ortaöğretim** M.E. B. Basımevi, Ankara.
- M.E. B. (2005), **Mevcut Türkiye Eğitim Sistemi**, M.E. B.Yayınevi, Ankara.
- M.E. B. (2005), **Mevcut Yönetmelik ve Yasalar**, M.E.B. Basımevi, Ankara.
- OĞUZ, Orhan, (2004), **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, Dem Yayınevi, İstanbul.
- OĞUZ, Orhan, (1992), “Çağdaş Üniversite”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Başbakanlık yayını, Ankara.
- OKTAY, Ayla, **21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi**, Dem Yayınevi, İstanbul.
- OKTAY, Ayla, (1991), **Öğretmenlik Mesleği ve Öğretmen Nitelikleri**, M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- OKTAY, Ayla, – Öztürk, Cemil, (1991), **Türkiye’de Kızların Eğitimi**, Eğitimde Arayışlar 1. Sempozyumu Bildiri Metinleri, İstanbul.
- OKTAY, Çağatay, (2000), **Eğitimde Laiklik Konusunda Yönetici ve Öğretmenlerin Görüşleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ORTAYLI, İlber, (2000), **Osmanlı Toplumunda Yönetici Sınıf Hakkında Kamuoyunun Oluşumuna Bir Örnek**, Turhan Kitabevi, Ankara.
- OZANKAYA, Özer, (2000), **Türkiye’de Laiklik**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- ÖLÇEN, Ali Nejat, (2000), **Siyasal İslam ve Laiklik**, Kayseri ADD Şubesi’nin 26.3.2000 günü düzenlediği konferanstaki konuşma.
- ÖZEK Çetin, (1962), **Türkiye’de Laiklik**, Baha Matbaası, İstanbul.
- ÖZGEN, Bekir, (1995), **Düşünce Özgürlüğü ve Laiklik**, Çınar Yayınları, İstanbul.
- ÖZTEMİZ, Mutay, (1997), **Cumhuriyet Döneminde Devletin Din Politikaları**, Pencere Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, Cemil (1996), **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası** T.T.K Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, (1998), **Laik Dünyada İslam**, Sabah Kitapları, İstanbul.

PAKER K. Oya, (2000), **Üniversite Gençleri Arasında Modernliğin Temsilleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

RESMÎ GAZETE, (1973), **Milli Eğitim Temel Kanunu**, T.C. Resmi Gazete, Sayı.14574, Ankara.

SARINAY, Yusuf, **Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temel İlkesi Lâiklik**.

SARINAY, Yusuf, (1994), **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

SAYLAN, Türkan, (2000), **Hukuk Devletinin Çağdaş Yorumu Işığında Laik ve Demokratik Cumhuriyet**, Otopsi Yayınevi, İstanbul.

SENCER, Muzaffer, (1994), **Din ve Toplum, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, cilt 2**, İletişim Yayınları, İstanbul.

SEZER, Ayten, **Atatürk Dönemi Eğitim Politikası**, Türk Yurdu, İstanbul.

ŞİŞMAN, Adnan, (2000), **Atatürk ve Laik Eğitim**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

ŞİŞMAN, Mehmet, ,2004, **Türk Eğitim Sistemi**, Editör: Yüksel Özden, Pegem Yayınları, Ankara.

ŞİŞMAN, Mehmet, (2004), **Eğitim ve Okul Yöneticiliği**, Pegem Yayınları, Ankara.

TURAN, Osman, (2005), **Türkiye'de Manevi Buhran Din ve Laiklik**, Ötüken Yayınları, İstanbul.

UYSAL, Rıdvan,(2006), **İlköğretim Programlarının Etik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

ÜLKEN, H. Ziya, (1998), **Laiklik**, A.Ü. Yayınları, Ankara.

ÜLTANIR, Emel, (2003), **İlköğretim de Rehberlik ve Danışma**, Nobel Yayınları, Ankara.

YAZICIOĞLU, Hulusi, (2005), **Bir Din Politikası Laiklik**, Şa-To Yayıncılık, İstanbul.

<http://www.merih.net/ata/wata/whglaiklik.htm/> **Erişim Tarihi** 18.03.2006 13.00

<http://www.kongar.org/aydinlanma/2005/475/> **Erişim Tarihi** 12.03.2006 09.40

<http://www.kongar.org/aydinlanma/> **Erişim Tarihi** 05.04.2006 14.20

<http://www.websters-online-dictionary.org/> **Erişim Tarihi** 09.03.2006 16.15

<http://www.meb.gov.tr/personel/kadro/> **Erişim Tarihi** 20.04.2006 11.20

<http://www.egitim.aku.edu.tr/m.ergun./> **Erişim Tarihi** 19.03.2006 14.10

ÖLÇME ARACI

I. Araştırma Konusu

Ortaöğretim Kurumlarında Eğitsel Duruşun Laik İçeriği ve Laik Bilinci Uyandırma Yeterliliğine İlişkin Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi *Diyarbakır örneği*

Sayın Öğretmen; Bu anket yukarıda yazılı araştırma konusunda öğretmen görüşlerinin betimlenmesi amacıyla tasarlanmıştır. Toplanan verilerin amacı dışında kullanılması söz konusu değildir.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Selahattin DEMİRCAN

D.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

II. Kişisel Bilgiler

1.Cinsiyet	1. ... Bay	2. ... ☒ Kadın		
3.Meslek Kıdemi	1. ... 1-10 yıl	2. ... ☒ 11-20 yıl		

III. Anket İçeriği

Sıra No		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	*Aşağıdaki her önerme için paralel seçimlerden bir tanesi işaretlenecektir. * Aşağıdaki önermeler araştırma konusuna ilişkin katılımcı görüşlerinin betimlenmesine yöneliktir. *Önermeler araştırmaya konu olan olgunun arka planındaki nedensellikler örüntüsünü farklı değişkenler açısından doğrulama ve yanlışlama desenlemeleriyle çözümleyecek nitelikte inşa edilmiştir.					
1	Laiklik, toplumdaki dinsel/ırksal/ideolojik duruşlara aynı uzaklık ve yakınlıkta nesnel yaklaşma farkındalığıdır.					
2	Laiklik, sadece devletin toplumdaki dinsel ego çeşitliliğine nesnel/eşit yaklaşma farkındalığıdır.					
3	Laiklik, insan doğasına eğitim yoluyla yüklenen bir nitelik olmayıp, özbende varolan niteliğin açığa çıkmış halidir.					
4	Laiklik, bireysel ve toplumsal varoluşta ulusal/dinsel/ideolojik egoların çatışma modunda değil bütünleşme modunda algılanmasını sağlayan evrimleşmiş bilince ait uyum becerisi ve vizyonudur.					
5	Laiklik, nesnel görüntülerden bağımsız olarak insanın dikey büyümesiyle ortaya çıkan ve onu tekrar kopya olmaktan çıkaran özgün benlik kalitesidir.					
6	Laiklik, insanın kendine ve başkalarına ait her deneyime karışıklık/sahiplenme duygusallığından özgür yaklaşmasını sağlayan ayırt etme ve kutsama vizyonudur.					
7	Laiklik, kendine ve öteki benlere <i>olduğu gibi olma</i> izni veren anlayış derinliği ve vizyonudur.					
8	Türk Milli Eğitim Sistemi, genel/özel amaçları ve teorik/sosyal/teknik araçlarıyla kök paradigma olarak laik bilince akortlanmış ve bu bilinci uyandırma yeterliliğine sahip total bir eğitim duruşudur.					
9	Türk ortaöğretim sistemi, eğitim-öğretim işlevleriyle laik bilinci temsil ve aşılama yeterliliğine sahip total bir eğitim projesidir.					
10	Ortaöğretimdeki eğitsel duruşun laik bilinç temelinde dönüştürücü gücü, ders ve ders dışı etkinliklerin senkronize olduğu öğretmen-öğrenci ilişkilerinde ifadesini bulmaktadır.					
11	Türk ortaöğretim sisteminin otoriter karakteri, öğrenci benliğinde laik bilincin çiçeklenmesine değil insan doğasında varolan bu bilince yabancılaşmaya yol açmaktadır.					
12	Bilimin ve aklın aydınlığında birey ve toplum gereksinimlerine ilişkin dengeli kültürleme becerisi, laik eğitimi karakterize eder.					
13	Laik eğitimde, bilginin kaynağı tanrısal olmayıp beşeri ve rasyonel bir temele oturtulmuştur.					
14	Laik ortaöğretim, öğrenci bilincinde bireysel/ ulusal/ evrensel benlik düzlemleri itibarıyla çatışmacı değil uyum ve bütünleşme anlayışını uyandıran total bir eğitsel deneyimdir.					

15	Ortaöğretim kurumları, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci zihinsel erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.						
16	Türk Ortaöğretim Sisteminin genel ve özel amaçları herhangi bir inanç veya dünya görüşüne karşıtlık ve sahiplenme duygusallığını içermez.						
17	Ortaöğretim kurumları, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci törel/duyusal erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.						
18	Türk Ortaöğretim Sisteminin laik niteliği, toplumun özgürlük ve sorumluluk dengesi içerisinde çağdaşlaşmasına stratejik bir katkı sunmaktadır.						
19	Ortaöğretimin laik vizyon açısından ayırt edici niteliği, Türk eğitim sisteminin temel eğitim ve yüksek öğretim yelpazeleri arasında akortu sağlayan köprü konumunda bulunmasıdır.						
20	Türk Ortaöğretim Sistemi laik bilinci uyandırma bağlamında oldukça yüzeysel/dogmatik bilgi kadrosunu işe koşmakta; bu nedenle laik bilinci uyandırma vizyonu koşullamayla sınırlı kalmaktadır.						
21	Türk Ortaöğretim, ders içi ve dışı etkinlikleriyle öğrencilerin laik bilinci psikomotor erdemlere dönüştürmeleri için yeterli katkıyı sağlamaktadır.						
22	Türk Ortaöğretim Sisteminde işe koşulan teorik/sosyal/teknik araçların herhangi bir yaşam felsefesini özendirici yönü bulunmamaktadır.						
23	Türk Ortaöğretim Sistemi, hizmeti üretenler ve tüketenler bağlamında laik bilince özgü nesnellik/bilimsellik/eleştirel düşünce disiplini kazandırma yeterliliğine sahiptir.						
24	Türk Ortaöğretim Sistemi, laik bilinç temelinde öğrencilere güven duygusu aşılmalı ve bağınazlıktan özgürleştirici etkin bir kılavuzlama becerisine sahiptir.						

T.C
DİYARBAKIR VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

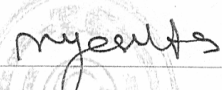
Sayın :B.08.MEM.4.21.00.09/ 3544
Konu: Anket

16 ŞUBAT 2006

.....MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , Eğitim Bilimleri Eğitim Anabilim dalında yüksek lisans öğrencisi olan Selahattin DEMİRCAN ilimizde ortaöğretim kurumlarında “Eğitsel Duruşun Laik Bilincini taşıması ve bu bilinci uyandırma vizyonuna ilişkin öğretmen görüşlerini” içeren anket yapmasında sakınca yoktur.

Gereğini önemle rica ederim

Mehmet YEŞİLTAS
Müdür a.
Millî Şube Müdürü

sla

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı : B.30.2.DİC.0.E1.00.00/855
Konu : Selahattin Demircan

08/11/2005

İLGİLİ MAKAMA

Adı Soyadı : Selahattin Demircan
Baba Adı : Bahattin
Doğum Yılı : 1971
Öğrenci No. : G-24521

Yukarıda açık kimliği yazılı Selahattin Demircan, halen Enstitümüz Eğitim Yönetimi Teftişi Planlaması ve Ekonomisi" programında kayıtlı yüksek lisans (master) öğrencisi olup, tez konusu "*Ortaöğretim Kurumlarında Eğitsel Duruşun Laiklik Bilincini Taşımaya ve Bu Bilinci Uyandırma Vizyonuna İlişkin Bir Araştırma (Diyarbakır Örneği)*" dir.

Selahattin Demircan'ın, **Diyarbakır İli Ortaöğretim Kurumları'nda** tezi ile ilgili yapacağı araştırma ve anket çalışmaları için gerekli iznin verilmesini arz ve rica ederim.

Prof. Dr. Emrullah GÜNEY
Müdür

